

Emilia Tamminen

ISLAM UHKAKUVANA
Polarisoituvat normit muslimeihin kohdistuvien
ennakkoluulojen taustalla

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu-tutkielma
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Emilia Tamminen: Islam uhkakuvana. Polarisoituvat normit muslimeihin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalipsykologia

Joulukuu 2019

Äärioikeisto lisää kannatustaan ympäri Eurooppaa. Yksi äärioikeiston keskeisistä poliittisista ideologioista on maahanmuuttoon rinnastetun islamin vastustaminen. Islamin vastustus herättää huolta tutkijoissa, pelätään fasismin uutta nousua.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa muslimivastaisuuteen liittyviä asenteita ja ennakkoluuloja Suomessa. Erityisesti pyrittiin selvittämään, onko muslimeihin liittyvien ennakkoluulojen taustalla fasiset ihanteet. Tutkimus koostui 169 henkilön vastauksista erilaisiin asennekysymyksiin, jotka sisältyivät ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineistoon. Aikaisemmissa tutkimuksissa ryhmäkonfliktitilanteen on huomattu lisäävän sisäryhmän normien polarisoitumista. Ennakkoluulojen taustalla olevia polarisoituvia normeja arvioitiin käyttämällä eksploratiivista faktorianalyysiä. Jatkoanalyysimenetelmänä käytettiin Kruskal-Wallis -testiä.

Tutkimus osoittaa, ettei ennakkoluuloisuuden taustalla ole yksittäistä fasisetistä ideologiaa, vaan islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla on useita erilaisia sisäryhmiä, ja niiden normeja. Näitä ovat 1: Tieteen perustuva uskontoskeptismi 2: Ääriajattelun pelko, 3: Uskontoskeptismi, 4: Epäluottamus valtioelimiin, 5: Juutalaispelko ja 6: Kristinusko ja juutalaissympatia. Jos islamiin kohdistuviin ennakkoluuloihin halutaan vaikuttaa, on syytä keskittyä edellä mainittuihin ryhmiin omina kokonaisuuksinaan. Esimerkiksi ääriajattelun pelkoon vaikuttamalla ei saada tuloksia sisäryhmässä, joka kantaa norminaan uskontoskeptisimiä. Vaikkei suoraa yhteyttä fasismiin ollut, yksi dimensioista, epäluottamus valtioelimiin, toimi kannusteenä radikaalin oikeistopopulistisen puolueen – perussuomalaisen äänestämiseen oikeiston sijasta. Kyseessä on ensimmäinen aihepiiriä käsittelevä faktorianalyysi. Tulosten luotettavuuden arvioimiseksi tutkimus on hyvä toistaa useamman kerran hieman erilaisista näkökulmista.

Avainsanat: Islam, fasismi, sisä/ulkoryhmä, normien polarisoituminen, eksploratiivinen faktorianalyysi, Kruskal-Wallis testi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Emilia Tamminen: Islam as a threat. Polarizing norms as a background for the prejudices against Muslims
Masters`s Thesis
Tampere University
Social Psychology
December 2019

The extreme right is increasing its support across Europe. One of the central political ideology of the extreme right is resisting Islam that is often equated with immigration. The resistance of Islam has raised concerns among scholars and there is a fear of the new rise of Fascism.

The purpose of this study was to map anti-Muslim attitudes and prejudices in Finland. In particular, efforts were made to determine whether prejudices against Muslims were based on Fascist ideals. The study was based on the survey which consisted of 169 individuals' responses to various attitudinal questions related to ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto (ISSP 2018: Religion IV: Finnish Data). Previous studies has showed that the group conflict situations increased the polarization of ingroup norms. In this study, the possible polarizing norms behind the prejudices against Muslims were evaluated using explanatory factor analysis. The Kruskal-Wallis test was used as a further analysis method.

The research showed that prejudices against Islam is not based on a single fascist ideology, but on several different ingroups and their norms and ideas. These are 1: Science-based skepticism of religions, 2: Fear of extremist thinking, 3: Religion skepticism, 4: Distrust of governmental organs, 5: Fear of the Judaism, and 6: Christianity and the sympathy of the Jews. If we like to change the prejudices against Islam, we must consider the above-mentioned ingroups separately. For instance, affecting the ingroup norms of the people who fear the extremist thinking, has no effect on the people who are against Islam based on the skepticism of religions. Although there was no direct connection to Fascism, one of the dimensions, the distrust of the organs of the government, seemed to be an incentive to vote the radical right-wing populist party - the Finns Party - instead of the National Coalition Party. This is the first thematic factor analysis on the topic in Finland. In order to evaluate the reliability of the results, the research should be repeated from slightly different perspectives several times.

Keywords: Islam, fascism, in/outgroup, polarization of norms, exploratory factor analysis, Kruskal-Wallis test

The originality of this publication has been verified by Turnit's OriginalityCheck program.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	7
1.1 Tutkimuksen taustaa.....	7
1.1.1 Islamiin kohdistuvat ennakkoluulot Suomessa.....	7
1.1.2 Ennakkoluulojen suhde fasismiin.....	8
1.2 Tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja rakenne.....	10
1.3 Tutkijan positio.....	11
2 Teoreettiset lähtökohdat.....	13
2.1 Fasismien määritelmä.....	13
2.1.1 Fasismi pohjoismaisena ideologiana.....	14
2.1.2 Fasismi prosessina.....	15
2.2 Realistinen ryhmäkonfliktiteoria.....	18
2.3 Sosiaalisen identiteetin teoria.....	20
2.3.1 Sisä- ja ulkoryhmä.....	21
2.3.2 Status, hierarkiat ja sosiaalinen muutos.....	22
2.3.3 Sosiaalinen identiteetti.....	23
2.4 Itsekategorointiteoria.....	25
2.4.1 Koheesio ja etnosentrismi.....	26
2.4.2 Normien polarisoituminen.....	27
3 Tutkimusasetelma.....	30
3.1 Tutkimuskysymykset.....	30
3.2 Aineisto.....	31
3.2.1 ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto.....	32
3.2.2 Tutkimusmuuttajat.....	33
3.3 Menetelmät.....	36
3.3.1 Ristiintaulukointi.....	37
3.3.2 Eksploratiivinen faktorianalyysi.....	38
3.3.3 Kruskal-Wallis -testi.....	42
4 Aineiston analyysi ja tulokset.....	45
4.1 Taustamuuttujien analyysi.....	45
4.2 Tutkimusmuuttujien analyysi.....	49
4.3 Jatkoanalyysi.....	56
5 Keskustelu.....	60
5.1 Tutkimuksen keskeiset tulokset.....	60
5.1.1 Polarisoituvat normit islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla.....	60
5.1.2 Normien yhteys fasistiseen ideologiaan.....	61
5.2 Tutkimuksen kriittinen arviointi.....	63
5.3 Tulosten yhteiskunnallinen merkitys.....	64
5.3.1 Fasismien illuusio.....	68
5.3.2 Fasismien ideologiasta fasistisoitumisen prosessiin.....	69
5.4 Jatkotutkimuksen aiheita.....	69
5.5 Lopuksi.....	71
Lähteet.....	73
Painetut lähteet.....	73
Digitaaliset lähteet.....	78
Liitteet.....	81
Liite 1. Muuttajat.....	81

Kuvaluettelo

Kuva 1: Yksinkertaistettu faktorimalli (Faktorianalyysi – Kvantimotiv 2004).....	38
Kuva 2: Vastaajien ikäjakauma (%).....	42
Kuva 3: Vastaajien äänestyskäyttäytyminen vuonna 2015 (%).....	43
Kuva 4: Epäluottamuksen valtioelimiin laatikko-janakuvio puolueittain.....	54

Taulukkoluetelo

Taulukko 1: [K64B] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Muslimit? (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [koodikirja] (FSD3331), 62).....	18
Taulukko 2: Fasistisia normeja mittaavat kysymyspatteristot.....	32
Taulukko 3: Vastaajien mielikuva islamista.....	44
Taulukko 4: Vastaajien kuuluminen uskonnollisiin yhteisöihin.....	45
Taulukko 5: Rotatoitu matriisi.....	46
Taulukko 6: Faktorianalyysin tuottamat ennakkoluulojen ulottuvuudet ja niiden ominaisarvot ja selityssasteet sekä latautuneiden muuttujien lukumäärät.....	51
Taulukko 7: Kruskal-Wallis -testin tulostaulu.....	53
Taulukko 8: Post hoc -testin tuottamat tunnusluvut ja tilastollinen merkitsevyys epäluottamukselle valtioelimiin.....	53

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Islamiin kohdistuvat ennakkoluulot jakavat suomalaista yhteiskuntaa. Ennakkoluulot ovat rantautuneet myös politiikkaan. Islamkriittinen puhe politiikassa herättää miellelyhtymiä natsisaksan antisemitismiin. Tutkijat ovat huolissaan, pelätään fasismin uutta nousua Suomessa. Samaan aikaan fasismin syytökset polarisoivat entisestään kahtia jakautunutta yhteiskuntaa.

1.1.1 Islamiin kohdistuvat ennakkoluulot Suomessa

Islamiin kohdistuneet ennakkoluulot ovat lisääntyneet Suomessa. Lisääntyneistä ennakkoluuloista kertovat Suomen rikostilastot, jotka osoittavat muslimeihin kohdistuvien viharikosten määrän kasvaneen vuodesta 1997. Rikostilastojen mukaan suurin piikki viharikoksissa on ollut vuonna 2015, jolloin suomeen saapui ennätysellinen määrä turvapaikan hakijoita. Eniten kasvua on ollut sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksen motiivina on ollut uskonto. Näissä tapauksissa epäilyjen määrä kasvoi 58 % vuodesta 2016 vuoteen 2018. Yleisimmin kohteena olivat islaminuskoiset ja paikkana internet. (Turun Sanomat 26.11.2018.) Esimerkiksi vuonna 2017 poliisille tehtiin 1165 ilmoitusta viharikoksesta. 20 prosenttia ilmoituksista liittyi vakaumukseen tai uskontoon. Yleisimmin kohteena olivat islaminuskoiset. (Yle Uutiset 26.11.2018.) Aineistona molemmissa artikkeleissa on käytetty poliisin tilastoja kirjatuista rikoksista.

Ennakkoluuloisessa puheessa islam ja länsi asetetaan vastakkain ja islamia maalataan länsimaisten arvojen kuten demokratian ja tasa-arvon tuhoajaksi. Emppu Nurminen on tutkinut maahanmuuttoa vastustaneissa mielenosoituksissa islamista käytettyä retoriikkaa Suomessa. Rasistisessa puheessa muslimit (nuoret miehet) samastetaan huijaaviksi, vihamielisiksi elintasopakolaisiksi sekä perheen ja isänmaan pettureiksi (Nurminen 2017, 93). Korostetaan uskonnon fundamentaalisia linjoja ja islamia harjoittavan epädemokraattisuutta ja epätasapuolisuutta. Lisäksi muslimimiehet kuvataan luonnostaan raaoksi sekä naisia ja tyttöjä kaltoin kohteleviksi ihmisiksi. Samaan aikaan salafiittijihadistien (radikaali islamistinen ryhmä) ihmisyyttä kyseenalaistetaan kokonaan. (Nurminen 2017, 70.)

Ennakkoluulot jakavat yhteiskuntaa. Vuoden 2015 jälkeen on järjestetty useita mielenosoituksia muslimien puolesta ja heitä vastaan. Mielenosoituksiin on liittynyt väkivaltaisuutta varsinkin muslimeita vastustavien leirissä. Soldiers of Odin -niminen katupartio perustettiin loppuvuodesta 2015 suojaamaan suomalaisia muslimien näköisiltä ihmisiltä. Samaan tapaan myös muslimien puolella on esiintynyt ”islamin ja lännen” jakoon liittyvää väkivaltaa: Suomessa on viime vuosina jouduttu kohtaamaan jihadismia (koraanin tulkintaan perustuva pyhä sota vääräuskoisia vastaan, esimerkkinä tästä Turun puukotusisku). Tällainen ilmiö on kuitenkin hyvin marginaalinen.

Islamiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat, jos eivät perusteettomia, niin ainakin liioiteltuja: Kansainvälistä tutkimustietoa tuottavan brittiyhtiö ORB internationalin Syyria-tutkimushankkeen löydökset osoittavat, että Lähi-idän muslimivaltiossa Syyriassa enemmistö kannattaa etnistä ja uskonnollista sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tutkimuksen mukaan seitsemäntoista syyrialaista kahdesta kymmenestä kannattaa vapaiden ja rehellisten eduskuntavaalien järjestämistä. Kyseessä on Syyrian maakunnissa satunnaisotannalla koottu kansallisesti edustava kyselytutkimus. Löydökset kumoavat väitteen Lähi-idän perustavanlaatuisesta eroavuudesta suhteessa Eurooppaan. (Jäntti 2018.)

1.1.2 Ennakkoluulojen suhde fasismiin

Rasismi ja viharikokset ovat tunkeutuneet myös politiikkaan. Moni perussuomalaisten poliitikko on saanut syytteen kiihottamisesta ihmisryhmää vastaan liittyen muslimeihin. Kansanedustaja James Hirvisaari tuomittiin ”muslimiblogistaan” 1425 euron päiväsakkoon. Rikosnimikkeenä oli kiihottaminen kansanryhmää vastaan. (Yle Uutiset 12.12.2011.) Perussuomalaisten Espoon valtuustoryhmän puheenjohtaja Teemu Lahtinen tuomittiin sakkoihin uskonrauhan rikkomisesta 22.3.2019 (Yle Uutiset 29.3.2019). Samoin korkein oikeus tuomitsi kansanedustaja Jussi Halla-ahon islaminuskoa loukanneesta ja kansanryhmää halventaneesta blogikirjoittelusta sakkorangaistukseen. Rikoksen nimikkeinä olivat uskonrauhan rikkominen ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan. (Yle Uutiset 8.6.2012.) Heti KKO:n päätöksen jälkeen Halla-aho ei hyväksytty Suomen euroehdokkaaksi ja hän erosi hallintovaliokunnan puheenjohtajuudesta, mutta sittemmin (2014) Halla-aho valittiin Sampo Terhon kanssa euroedustajaksi (Hamilo 2015, 12). Pikkuhiljaa tuomion jälkeen Halla-aho on kohonnut Suomen eniten äänestetyimmäksi

poliitikoksi eduskunnassa enimmäkseen islam- ja maahanmuuttovastaisen retoriikkansa ansiosta.

Politiikassa rasismi ei kerro pelkästään puhujan henkilökohtaisista ennakkoluuloista, vaan sillä pyritään myös kalastelemaan islamkriittisten ääniä. On osoitettu, että maahanmuuttovastaisuus lisää äärioikeiston kannatusta (ks. mm. Laquer 1996, 133, Sundström 2007, 242). Muun muassa uusoikeistolaisen Junge Freiheit -lehden (Wolfschlag 2012) mukaan islamiin kohdistuva syrjintä on taktista. Islamkriittisten äänien oletetaan kuuluvan nuorille miehille. Jiri Nieminen on tutkinut ”maskuliinisuuden kriisin” vaikutusta maahanmuuttokriittisyyteen puoluepolitiikassa. Niemisen löydökset osoittavat nuorten miesten ajavan maahanmuuttokriittisiä asenteita politiikassa naisia ja vanhempia ihmisiä vahvemmin. (Nieminen 2011.)

Maahanmuuttovastaisten äänien haaliminen poliittisin tarkoituksin ei ole pelkästään suomalainen ilmiö, vaan vastaava tendenssi on nähtävillä ympäri Eurooppaa. Samaan aikaan kun islamvastainen retoriikka keräsi vappuna 2019 Puolassa 60 000 ihmistä äärioikeiston marssille on äärioikeiston suosio kasvanut myös Saksassa vastaavanlaisen retoriikan ansiosta. Samankaltaista kehitystä on nähty myös Ranskassa, jossa äärioikeiston edustaja Marine Le Pen nousi presidentin vaaleissa 2017 toiselle kierrokselle.

Rasistista ja herjaavaa sisältöä sisältävä keskustelu islamista herättää huolta tutkijoissa (ks. luku 2). Ei pelätä ainoastaan muslimien aseman puolesta, vaan taustalla on laajempikin pelko. Koska islamia käytetään äärioikeiston poliittisena strategiana, herättää se miellelyhtymiä natsi-Saksaan, jossa juutalaisia käytettiin samaan tapaan keppihevosenä. Jihadisteilta ihmisarvon riistävä vastajihadismi on herättänyt miellelyhtymiä antisemitismin kanssa.

Natsisyytökset voimistavat entisestään juopaa niin oletetun ”islamin ja lännen” välillä. Ne hankaloittavat ”lännen ja islamin” välille mahdollistuvan keskustelun syntyä, natsistereotypian viedessä toisen osapuolen argumenteilta pohjan. Toisaalta natsittelusta ei haluta luopua, sillä siihen katsotaan olevan hyviä perusteita. Yhteiskunnallinen tilanne on kriisiytymässä islamiin liittyvän keskustelun jakaessa ihmisiä kahteen leiriin.

Tämän tutkimuksen aiheena on islamiin kohdistuvat ennakkoluulot, ja niiden suhde fasismiin. Rikostilastojen valossa muslimeihin kohdistuvat ennakkoluulot näyttävät hyvin ajankohtaisena aiheena Suomessa. Vuoden 2015 jälkeen yltynyt viharikollisuus on osoitus tästä, kuten myös politiikan kentällä tapahtuneet rikokset, jotka näyttävät Halla-ahon

suosion perusteella yhteiskunnassa koko ajan hyväksyttävämiltä. Toisaalta voidaan ajatella, että myös pelätty jihadismi on osa tätä prosessia. Siitäkin syystä ilmiö on huolestuttava, vaikkei ilmiö kuulukaan tämän tutkimuksen ytimeen.

Tutkimuksessa fasismi määritellään toisaalta Roger Griffinin (1991) mukaan poliittiseksi ideologiaksi, jota määrittää pohjoismaissa antisemitismi tai maahanmuuttovastaisuus (Bjørge 2004, 208) ja toisaalta prosessiksi, jossa oikeistopopulistiset puolueet fasistisoivat poliittista kenttää (käsitettä on käyttänyt verkkolehtikirjoituksessaan muun muassa Ali Esbati vuonna 2007). Ennakkoluuloilla taas viitataan ulkoryhmään liittyvistä uhkakuvista aiheutuvaan ryhmädynaamiseen ilmiöön, jossa sisäryhmä parantaa asemiaan suhteessa ulkoryhmään (mm. Tajfel & Turner 1979, 174) ja johon liittyy aikaisemman tutkimuksen valossa normien polarisoitumisen prosessi (ks. Turner ym. 1987, 50).

Tutkimuksen taustateorianaan on käytetty ryhmäkonfliktiteoriaan nojaavaa sosiaalisen identiteetin teoriaa, sekä siitä kehitettyä itsekatgorointiteoriaa. Näiden taustateorioiden avulla rajataan ennakkoluuloisten joukko. Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan ennakkoluulojen taustalla on ryhmäkonflikti sisä- ja ulkoryhmän välillä. Sisä- ja ulkoryhmän välisen ryhmäkonfliktin perimmäinen olemus on uhkan kokemus. Tutkimukset osoittavat että uhkan kokemus tuottaa etnosentrismiä, ennakkoluuloja ja syrjintää (ks. Blake & Mouton 1986; Bobo 1983; Brewell & Cambell 1976; Brown ym. 1986 & Seago 1947). Tutkimuksessa ennakkoluuloisiksi määritellään siis sosiaalisen identiteetin teorian perusteella ne henkilöt, jotka kokevat islamin uhkaavana. Nämä henkilöt tulkitaan islamiin itseään vertaaviksi sisäryhmän tai sisäryhmien jäseniksi.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että sisäryhmä polarisoituu kohti prototyyppisiä extreme-normeja. Koska tutkimuksessa islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat määritetään sisäryhmäksi, oletetaan heidänkin normiensä polarisoituvan teorian mukaisesti. Normien polarisoituminen ei tarkoita minkä tahansa normien polarisoitumista, vaan nimenomaan sisäryhmäidentiteetin korostuessa ulkoryhmään peilautuvia normeja (ks. Turner ym. 1987, 50).

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja rakenne

Tutkimuksen tavoitteena on hillitä yhteiskunnan kahtia jakautumista tuottamalla tietoa stereotyyppien¹ rinnalle polarisoituvassa yhteiskunnassa. Koska natsisyytökset ovat

¹ Stereotypia on Lippmannin vuonna 1922 lanseeraama käsite ja sillä tarkoitetaan "sarjaa uskomuksia mistä tahansa ihmisryhmästä" (Erlich 1973, 20). Stereotyyppiä värittävät suomalaisten käsityksiä muslimeista, ja tuottavat yleistyksiä, joilla leimataan arabitaustaisia, muslimin näköisiä ihmisiä.

vahvana tekijänä kuumentamassa yhteiskunnallista keskustelua, tutkimuksen ensisijainen tavoite on selvittää, onko muslimeihin kohdistuva ennakkoluuloisuus luonteeltaan fasistista.

Tutkimuksessa kysytään, minkälaisia polarisoituvia normeja on ennakkoluulojen taustalla ja onko niillä yhteyttä fasismiin. Menetelmänä käytetty eksploratiivista faktorianalyysia sekä jatkoanalyysissä Kruskal-Wallis -testiä. Eksploratiivinen faktorianalyysi toimii tutkimuksessa pääasiallisena analyysimenetelmänä, kun Kruskal-Wallis testillä on toteutettu jatkoanalyysi, jonka tarkoituksena oli alakysymyksen selvittäminen. Tarkemmin tutkimuskysymykset esitellään teoriaosuuden jälkeen luvussa 3. Lisäksi tutkimuksessa on käytetty ristiintaulukointia ja frekvenssitaulukoita taustamuuttujien analyysiin.

Tutkimus toteutettiin Suomessa vuoden 2019 aikana. Aineistona käytettiin ISSP:n ja Harri Melinin keräämää dataa, joka on tuotettu yhteistyössä Tilastokeskuksen ja Yhteiskuntatieteellisen tietokannan kanssa. Aineistosta on poimittu ryhmä tutkimusta varten perustuen siihen, ketkä vastaajista antoivat vastauksen ”erittäin uhkaavia” kysymykseen ”kuinka uhkaavana pidät Islamia”. Näin on saatu aikaan uusi aineisto, jonka otanta on 169 henkilöä. Aineistoon on poimittu erilaisia uskontoon liittyviä normeja, sekä fasistiseen ideologiaan viittaavat muuttujaryppäät, joiden valinta perustuu tässä tutkimuksessa esitettyyn fasismin määritelmään.

Tutkimuksen toisessa luvussa esittelen ryhmäkonfliktiteoriaan perustuvan sosiaalisen identiteetin teorian sekä siitä kehitetyn itsekategorointiteorian. Tarkastelen lyhyesti sisäryhmän ja normien polarisoitumisen käsitteitä. Lisäksi käyn läpi fasismin teemoihin liittyvää teoriakirjallisuutta. Luvussa kolme kuvaan tutkimusasetelman; hypoteesin, aineiston ja käytetyn menetelmän. Neljännessä luvussa esittelen analyysin tulokset. Luku viisi sisältää pohdintaa tutkimuksen keskeisistä tuloksista. Arvioin siinä myös käyttämäni menetelmien validiteettia ja reliabiliteettia. Lisäksi esittelen mielestäni tärkeät jatkotutkimuksen aiheet.

1.3 Tutkijan positio

Tämän tutkimuksen viitekehystenä on kriittinen tieteellinen realismi. Viitekehys on valittu siitä syystä, että kriittinen tieteellinen realismi mahdollistaa tutkimusasetelman, jossa useaan erilaiseen teoriaperinteeseen nojaavat teoriaperinteet saadaan mahtumaan samaan tutkimukseen. Toinen vaihtoehto olisi ollut sosiaalipsykologinen interaktionismi, mutta tämä olisi hankaloittanut fasismin määritelmän mahduttamista tutkimukseen.

Kriittinen tieteellinen realismi on tieteellisen realismin muoto. Tieteellisessä realismissa korostetaan tieteen merkitystä todellisuuden ymmärtämisen edellytyksenä. Siinä todellisuus nähdään sellaisena kuin se tieteellisten tutkimusten perusteella näyttääytyy. Kriittisessä tieteellisessä realismissa tiede siis tekee todellisuuden näkyväksi. Se on edellytys sekä moraalille valinnoille, että ylipäättänsä ihmisen kyvylle selviytyä todellisuudessa.

Kriittinen tieteellinen realismi soveltaa tieteenfilosofiassaan kriittistä realismia, joka sisältää käsitykset ontologisesta realismista, totuuden vastaavuusteorian, semanttisen kirjaimellisuuden käsityksen, aksiologisen realismin, kriittisen tietoteoreettisen realismin ja totuudenkaltaisuuden kasvun. Ontologisella realismilla viitataan näkemykseen, jonka mukaan on olemassa havaitsijasta riippumaton todellisuus (Niiniluoto 1999, 10–13). Näkemys tekee todellisuuden empiirisen testaamisen mahdolliseksi ja jopa suotavaksi tieteellisessä tutkimuksessa.

Käytännössä viitekehys merkitsee sitä, että tutkimuksen tulokset tulkitaan elämismailmaa koskevaksi tiedoksi, joka ei välttämättä täysin kuvasta, mutta lähenee sitä. Tämä lähestymistapa on tyypillinen nykypäivän sosiaalipsykologiselle tutkimukselle. Näkökulmaa käytetään varsinkin silloin, kun halutaan tehdä yhteistyötä muiden tieteenalojen kuten luonnontieteiden tai psykologian kanssa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

On esitetty epäilyjä, että muslimeihin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla olisi fasistinen ideologia. Emppu Nurminen esittää pro gradussaan, että islamistisen kulttuurin käsitettä käytetään samaan tapaan kuin rodun käsitettä aikaisemmin, synnyttämään kuvaa hierarkkisista yhteiskunnista (Nurminen 2017, 92). Nurmisen tutkimus osoittaa, että suomalaisessa islamkriittisessä puheessa korostetaan vastakkainasettelua islamilaisen kulttuurin ja muiden välillä, maalaten uhkakuvaa islamista suomalaisen kulttuurin potentiaalisena hävittäjänä, joko islamin aggressiivisuudesta, muslimien lukumäärästä, tai monikulttuurisuudesta sinällään aiheutuvaksi. (Nurminen 2017, 93.) Samoin Koivulaakso ja kollegat rinnastaa vastajihadismin antisemitismiin teoksessaan ”Äärioikeisto Suomessa” (2012). Myös Jokisalo tarkastelee teoksessaan ”Euroopan radikaalioikeisto” vastajihadismin yhteyttä fasismiin (Jokisalo 2016).

Natsisyytöksille ei ole tieteellistä perustaa eli tutkimustuloksia, jotka osoittaisivat epäilykset paikkansa pitäviksi. Oman vaikeutensa tieteelliselle tutkimukselle luo fasismin määritelmä, josta ei olla yksimielisiä. Seuraavassa esitellään muutama tapa määritellä fasismi. Lopuksi luodaan katsaus siihen, miten fasismi on tässä tutkimuksessa ymmärretty.

2.1 Fasismien määritelmä

Fasismia on vaikea määritellä. Koska fasistiset liikkeet ovat keskenään hyvin erilaisia, ja kaikkiin sopivaa määritelmää on hankala muotoilla. Tutkijat ovatkin päätyneet tekemään ominaisuuspiirrelistoja. Näiden listojen ongelma on, etteivät ne yleensä kata kaikkia fasistisia yhteisöjä ja toisaalta ne saattavat jättää ulkopuolelleen hyvinkin fasistisena tunnetun liikkeen.

Fasismien määritelmät voidaan jakaa neljään luokkaan. Ensimmäisessä luokassa fasismi määritellään oppositioasetelmien kautta. Tällöin fasismi määrittyy antimarxistiseksi, antiliberalistiseksi, antikonservatistiseksi, antidemokraattiseksi ja antisemitistiseksi. Lisäksi fasismi kieltää yhteiskunnan moniarvoisuuden, yleiset kansalaisoikeudet ja kansainväliset lait. Toinen luokka sisältää fasismien ideologiaa ja päämääriä koskevat analyysit. Tämän luokan perusteella määriteltynä fasismiin kuuluvat imperialismi, autoritarismi, totalitarismi, uudenlainen kulttuurinen ilmapiiri sekä valtion säätämä kansantalous. Kolmas luokka käsittää fasismien tyyliä ja organisaatiota koskevat määrittelyt. Tämän luokan mukaan fasismiin liittyvät massojen integroiminen politiikkaan, henkilökohtaisen kutsumuksen

painottaminen, ideologiaan sopivan estetiikan suosiminen, maskuliinisuuden ja nuorison merkityksen korostaminen sekä väkivallan ihannoiti ja käyttö. Neljänteen luokkaan kuuluvat fasismin nousun selitykset. Tähän luokkaan sisältyy muun muassa käsitys, jonka mukaan fasismi on keskiluokan ideologia. (Sundström 2007, 21.)

Usein fasismin määrittelyn ongelma on ratkaistu määrittelemällä kaikki ideologiaa edustaneet hallinnot yksittäistapauksiksi. Muun muassa Roger Griffin määrittelee kirjassaan "The Nature of Facism" fasismin ideaalityypeiksi. Fasististen hallintojen yhdistäväksi tekijäksi Griffin määrittelee, että kyseessä on poliittinen ideologia, jonka "myyttisenä kuorena" on äärinationalismi. Lisäksi fasismiin kuuluu irrationaalinen anti-illektuaalisuus, joka on seurausta myyttien käytännön tarpeiden ja todellisuuden ristipaineesta. Fasismiin liittyy Griffinin mukaan myös aina vahva johtajakultti. (Griffin 1991.)

2.1.1 Fasismi pohjoismaisena ideologiana

Pohjoismaista fasismia osana on analysoinut Tore Bjørgo artikkelissaan "Justifying Violence: Extreme Nationalist and Rasist Discourses in Scandinavia" (2004). Artikkelissa pohjoismainen fasismi jaetaan kahden erilaisen diskurssin tuottamaan tyyppiin, jotka ovat ideologisesti osittain vastakkaiset. Ensimmäinen fasismin muoto on maahanmuuttovastainen, nationalistinen tai etnosentrinen liike, toinen juutalaisvastainen uusnatsistinen liike. Ensimmäinen liike ammentaa natsisaksan vastaisesta retoriikasta toisen maailmansodan jälkeen, pesten samalla kätensä natsien aikaisemmista terroriteoista kolmannessa valtakunnassa, ja toinen antisemitismistä ja kansallisesta sosialismista. (Bjørgo 2004, 208.)

Tyypillistä maahanmuuttovastaiselle fasismille on islamvastaisuuden lisäksi juutalaismyönteisyys (ibid). Tämän taustalla on juutalaisten liittäminen osaksi kristillistä kirkkoa, jota maahanmuuttovastaiset fasistit kunnioittavat. Antisemitistisessä fasismissa valtio sitä vastoin korvaa kirkon (Honko 2001, 58).

Yhteinen piirre kummallekin fasismin muodolle on kansallismielisyyden ja valtiovallan kritiikin lisäksi perinteisten sukupuoliroolien korostaminen. Perinteisiä sukupuolirooleja voidaan korostaa eri tavoin. Antisemitistisessä natsi-Saksan aikaisessa sukupuolimallissa homoseksuaalit nähtiin viallisina ihmisinä, jotka piti puhdistaa samaan tapaan kuin vammaiseksi luokitellut tai juutalaiset. Maahanmuuttovastaiselle äärioikeistolle on

tavanomaisempaa, että homoseksuaalit hyväksytään yhteiskunnan jäseniksi kunhan he tukevat heteronormia (ts. eivät toteuta seksuaalisuuttaan). (Heinäkuussa 2012 itsensä maahanmuuttovastaiseksi äärioikeistolaiseksi liikkeeksi määrittävä Finland Defence League ilmoitti osallistuvansa Pride-marssiin. Samoin äärioikeistoa edustavalla English Defence Leagueella on järjestön alkuajoista lähtien ollut oma hlbt (homo, lesbo, bi, trans) - osastonsa.)

Pohjoismaisen kansallismielisyyden nykytrendejä osana eurooppalaista äärioikeistolaista liikettä on tutkinut Cas Mudde teoksessaan ”Populist Radical Right Parties in Europe” (2007). Tunnusomaista kaikille fasistisille liikkeille on äärinationalismi. Nykypäivänä perinteinen ksenofobinen nationalismi (muukalaispelkoon nojaava kansallismielisyys) on vaihtunut poliittisesti korrektimpaan versioon, nativismiin: Natsi-Saksan kauhujen jälkeen ksenofobiseen kansallismielisyyteen on suhtauduttu Euroopassa ja pohjoismaissa varauksella. Päästäkseen menneisyyden painolastista uusoikeistolaiset liikkeet ovat kehittäneet uuden lähestymistavan, nativismin. Nativismilla tarkoitetaan vieraita kulttuureja vastustavia liikkeitä, jotka kuitenkin pyrkivät erottautumaan ksenofobisesta kansallismielisyydestä suhtautumalla modernilla tavalla ihmiseen. Ranskan uuden oikeiston keulahahmo Alain De Benoist määrittelee nativismin kulttuurien oikeudeksi olla kunhan ovat erillään (etnopluralismi). Nativismi ei vaikuta niin rajulta kuin ksenofobia, mutta sekin sisältää mahdollisuuden hävittää kansoja tietyissä olosuhteissa. Lisäksi nativismi ei yleensä poista fasismista sen tausta-ajatusta, jonka mukaan vain osa ihmisistä määritellään inhimillisiksi ja siten olemassaolon ansaitseviksi. (Mudde 2007.)

2.1.2 Fasismi prosessina

Fasismi voidaan nähdä myös prosessina. Tässä prosessissa puoluekenttä liukuu kokonaisuudessaan kohti fasistisia arvoja. Tällöin puhutaan fasistisoitumisesta (vrt. oikeistolaistuminen). Käsite on alunperin ruotsalaisen Ali Esbatin esittämä (2007) ja sitä ovat käyttäneet Koivulaakso ja kollegat teoksessaan ”Äärioikeisto Suomessa” (2012).

Fasistisoituminen on seurausta myyttiseen populismiin ja vahvaan johtajakulttiin liittyvästä nationalistisesta poliittisesta valtakurssista, jota tuottavat Cas Mudden analyysin perusteella radikaalit oikeistopopulistiset puolueet (Mudde 2007, 22–23). Radikaaleilla oikeistopopulistisilla puolueilla viitataan radikaalioikeiston arvoja seuraavaan puolueeseen (Pekonen 1999). Mudden mukaan radikaaleja oikeistopopulistisia puolueita yhdistää nativismi, autoritaarisuus ja populismi. Nativismi on tässä ymmärretty sekoituksena

muukalaiskammoa ja nationalismia, autoritaarisuus vahvana johtajakulttina ja populismi käsityksenä eliitin ja kansan vastakkainasettelusta (Mudde 2007, 22–23).²

Suomessa radikaalia oikeistopopulistista puoluetta edustaa perussuomalaiset (Arter 2010, 493). Perussuomalaiset on tällä hetkellä Suomen toiseksi äänestetyin puolue. Perinteisesti perussuomalaisia ovat äänestäneet nuoret miehet (Suhonen 2011, 66; Toivonen 2011, 90). Syynä tähän on epäilty muun muassa sitä, että perussuomalaiset edustavat kansan tuntoja eliitin sijaan (Koivulaakso ym. 2012) ja nuoret miehet syrjäytyvät nyky-yhteiskunnasta. Koivulaakso ja kollegat esittävät, että juuri perussuomalaisten islamvastainen retoriikka fasistisoi suomalaista yhteiskuntaa (ibid).

Tässä tutkimuksessa fasismi on ymmärretty toisaalta Griffinin mukaan määriteltynä poliittisena ideologiana, jonka pohjoismaisina muotoina ovat antisemitistinen ja maahanmuuttovastainen fasismi. Lisäksi tutkimuksessa yhdytään Esbatin käsitykseen siitä, että vaikka radikaalit oikeistopopulistiset puolueet eivät ole varsinaisesti fasistisia (yllä mainituissa ideologisissa mielissä), niin ne kuitenkin fasistisoivat puoluekenttää.

2.2 Realistinen ryhmäkonfliktiteoria

Jotta voitaisiin määritellä fasismin suhde islamiin kohdistuviin ennakkoluuloihin, täytyy ensin määritellä ennakkoluulot. Tässä tutkimuksessa ennakkoluuloja lähestytään realistisen ryhmäkonfliktiteorian ja siihen perustuvan sosiaalisen identiteetin teorian kautta yhtenä sisäryhmän prosesseista, jonka tarkoituksena on edistää sisäryhmän asemaa suhteessa ulkoryhmään. Realistiseen ryhmäkonfliktiteoriaan nojaten islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat ymmärretään tutkimuksessa sisäryhmänä/ryhminä, joiden yhteisenä nimittäjänä on islamin kokeminen uhkaksi.

Realistisen ryhmäkonfliktiteorian (Realistic (group) conflict theory, R(G)CT) on muotoillut D. T. Campbell teoksessaan "Ethnocentric and other altruistic motives" (1965). Teorian keskiössä on käsitys eturistiriidoista ryhmien välisten konfliktien aiheuttajina. Tälle käsitykselle on vahva empiirinen näyttö sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa. (Ks. mm. Bass & Dunteman 1963, Sherif & Sherif 1953, Sherif ym. 1961.)

² Yhteiskuntaa uudistamaan pyrkivä, kansan myyttiseen asemaan asettava populismi, vahva johtajakultti ja ksenofobinen nationalismi muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joka synnyttää ideaa palingeneettisen myytin varaan rakennetusta ultranationalismista. Griffinin fasismin määritelmän mukaan radikaalit oikeistopopulistiset puolueet eivät kuitenkaan itsessään ole fasistisia, ellei niiden ksenofobiseen nationalismiin liity kansallisen uudesti syntymän myyttiä.

Realistista ryhmäkonfliktiteoriaa on testattu muun muassa Oklahomassa 1954 järjestetyllä noin 12-vuotiaiden poikien kesäleirillä, jonka ohjaajina toimivat tutkijat itse. Leirillä pojat jaettiin heidän tietämättään kahteen ryhmään, ja heidät eristettiin toisistaan ennen ensimmäisenkään kontaktin syntymistä. Poikien oltua omissa pienryhmissään (sisäryhmä³) noin viikon ryhmät yhdistettiin ja laitettiin kilpailemaan keskenään. Alussa kilpailu sujui ilman ongelmia, mutta kilpailutilanteen kärjistyttyä alkoi näkyä levottomuuksia, jotka johtivat lopulta erään kilpailuun liittyvän esineen, toisen ryhmän lipun, polttamiseen. (Sherif ym. 1954; 1961.)

RCT:n mukaan kilpailu niukoista resursseista kärjistää konfliktia ryhmien välillä. Resurssit voivat olla materiaalisia kuten ekonomisia resursseja (Blalock 1957) tai symbolisia esimerkiksi poliittista voimaa (Glaser 1994). Eturistiriidat voivat kehittyä avoimeksi yhteiskunnalliseksi konfliktiksi. Vastaavasti yhteinen päämäärä helpottaa yhteistyötä. Ryhmien välinen kilpailu vahvistaa ryhmän sisäistä moraalialia, yhteenkuuluvuutta ja yhteistyötä (ks. Vinacke 1964, Fiedler 1967). Näin eturistiriidat eivät ainoastaan kärjistä vastakkaisten ryhmien välisiä suhteita, vaan myös korostavat yksilöiden identifioitumista ryhmän jäseneksi ja lisäävät ryhmän koheesiota (Champbell 1965).

Realistinen ryhmäkonfliktiteoria osoittaa käsityksen ryhmän voitosta toisen tappiona ilmenevän ryhmän uhkakuvissa, jotka puolestaan aiheuttavat negatiivisia stereotyyppioita eli ennakkoluuloja ulkoryhmää kohtaan, ryhmän rajamerkkien käyttöä, syrjivää käytöstä sekä etnosentrismia. Positiivisina muutoksina uhkakuvat saavat aikaan sisäryhmän solidaarisuutta, tietoisuutta ryhmän identiteetistä ja sisäistä koheesiota mukaan lukien toleranssin ryhmän sisäisille eroavaisuuksille. (Sidanius & Pratto 1999, 17.) Kokemus uhasta (materiaalisesta tai symbolisesta) on riittävä tuottamaan etnosentrismia (ks. Blake & Mouton 1986; Bobo 1983; Brewell & Cambell 1976; Brown ym. 1986 & Seago 1947) ja ennakkoluuloja.

Ennakkoluulot ovat siis seurausta uhkakuvista, joiden taustalla on koettu resurssiristiriita oman sisäryhmän ja siihen vertautuvan ulkoryhmän välillä. Kuten muidenkin uhkien tapauksessa myös islamia koskevat uhkakuvat synnyttävät ennakkoluuloja. Vuonna 2018 kerätystä aineistosta selviää, että islamiin suhtaudutaan Suomessa paljon suurempana uhkana kuin muihin uskontoihin.

³ Allportin määritelmässä sisäryhmään kuuluvat kaikki ne ihmiset, jotka voivat käyttää itsestään määrettä "me" samassa merkityksessä. Sisäryhmän vastinpari on vertailuryhmä / ulkoryhmä. (Allport 1954, 37)

Taulukko 1: [K64B] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Muslimit? (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [koodikirja] (FSD3331), 62)

selite	arvo	n	%	v. %
Erittäin uhkaavia	1	191	15.5	15.9
Melko uhkaavia	2	476	38.7	39.7
Eivät kovin uhkaavia	3	273	22.2	22.8
Eivät lainkaan uhkaavia	4	95	7.7	7.9
En osaa sanoa	8	164	13.3	13.7
tieto puuttuu (SYSMIS)	.	30	2.4	–
		1229	100.0	100.0

Taulukko kuvaa suomalaisten kokemuksia muslimeista vuonna 2018. Kyselyssä 54.2 prosenttia vastaajista piti muslimeja erittäin uhkaavina tai melko uhkaavina, kun kristittyjen, hindujen, buddhalaisten ja juutalaisten kohdalla vastaavat luvut olivat 4.5 prosenttia, 6.8 prosenttia, 3.6 prosenttia ja 9.6 prosenttia. Uskonottomuuden uhkaksi koki vastaajista 6.2 prosenttia. (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [koodikirja], 61-65.). Islamin koettu uhkaavuus viestii ryhmäkonfliktin kärjistymisestä.

Tässä tutkimuksessa ennakkoluulot määritellään RCT:n mukaisesti sisäryhmän prosesseihin liittyväksi ilmiöksi. Samalla tutkimuskohde – islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat rajautuu niihin ihmisiin, jotka kokevat islamin uhkana. Näin ennakkoluuloisten normeja tarkastellessa tarkastellaankin itse asiassa niitä, jotka kokevat islamin uhkaavana. Tähän joukkoon suhtaudutaan potentiaalisena sisäryhmänä, joka mahdollisesti toteuttaa sisäryhmädynamiikkaa toiminnassaan.

Islamiin uhkana suhtautuvat muodostavat siis sisäryhmän, jonka tunnusomaisena piirteenä on islamiin kohdistuvat ennakkoluulot ja etnosentrismi. Mutta mikä sisäryhmä oikeastaan on? Sisä- ja ulkoryhmää on analysoitu tarkemmin sosiaalisen identiteetin teoriassa, jonka ovat kehittäneet sosiaalipsykologit Henri Tajfel ja John Turner tutkimusryhmineen. (John Turner tunnetaan paremmin sosiaalisen identiteetin teoriasta kehittämänsä itsekategorointiteorian pohjalta. Itsekategorointiteoria esitellään myöhemmin tässä tutkimuksessa saman nimisessä luvussa.)

2.3 Sosiaalisen identiteetin teoria

Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa ennakkoluuloja on perinteisesti tutkittu yksilön ominaisuuksien kautta. Tästä psykologiasta periytyvästä otteesta ovat esimerkkeinä mm.

teoriat autoritaarisesta persoonallisuudesta (Adorno ym. 1950) ja aggressiosta turhautumisen hallintakykyyn liittyvänä yksilöllisenä persoonallisuuden piirteenä (mm. Berkowitz 1962, 1969, 1974). Lähtökohta ei ole hedelmällinen, jos halutaan tutkia yhteiskunnan prosesseihin liittyvää poliittista ilmiötä.

Realistiseen ryhmäkonfliktiteoriaan nojaava sosiaalisen identiteetin teoria (SIT) siirtää sosiaalipsykologista keskustelua yksilön ominaisuuksiin perustuvista valinnoista yhteisön ja ryhmädynamiikan vaikutuksen alla tehtyihin päätöksiin (Tajfel 1981b, 146-7). Teoria korostaa pienryhmien asemaa osana isompia ryhmiä, ja suhteessa muihin pienryhmiin: Tajfelin ja Turnerin arvio sosiaalipsykologiseen tutkimukseen on, että sisäryhmän konfliktit ja käytös on hyvä asettaa ”oikeaan” kontekstiinsa, suhteeseen muiden, samanlaisista ongelmista kamppailevien sisäryhmien kanssa (Tajfel & Turner 1979, 173). Stereotyyppioita ei voida ymmärtää ottamatta huomioon niitä tehtäviä, joita ne palvelevat kyseisten ryhmien kilpailu- ja valta-suhteissa (Forgas & Tajfel 1981, 133). Sosiaalisen identiteetin teoria on vahva kritiikki individualistista sosiaalipsykologiaa vastaan (Abrams & Hogg 1988; Tajfel 1982a).

2.3.1 Sisä- ja ulkoryhmä

Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan identifioitumisen sisäryhmään kasvaa ulkoryhmän suunnalta tulevan uhkan lisääntyessä. Sosiaalisen identiteetin teorian sisäryhmäkäsityksen taustalla ovat Henry Tajfelin Bristolin yliopistossa tekemät pienryhmän käyttäytymiskokeet (ns. minimalististen ryhmien kokeet) 1970-luvun alussa (Tajfel 1978). Kokeissa tutkimusryhmänä toimivat oppilaat jaettiin kahteen ryhmään ja heille kerrottiin, kumpaan ryhmään he kuuluivat. Oppilaille ei ollut muuta kontaktia ryhmäänsä kuin tieto omasta sisäryhmästä. (Tajfel 1981a, 268).

Minimaalisten ryhmien koesarjassa tarkoituksena oli minimoida henkilöiden identifioituminen ryhmään. Koehenkilöt jaettiin kahteen ryhmään, eikä heille kerrottu toisistaan muuta kuin ryhmäkuuluvuudet ja koodinumerot. Tämän jälkeen koehenkilöt laitettiin jakamaan rahallisia palkintoja sisä- ja ulkoryhmien jäsenille. Asetelma mahdollisti erilaisia strategioita, joiden avulla koehenkilöt pystyivät jakamaan rahoja samanaikaisesti kummallekin ryhmälle. Rahoja jaettiin omalle sisäryhmälle siinäkin tapauksessa, ettei se ollut taloudellista oman ryhmän kannalta. (Tajfel 1981a, 268–276).

Kokeet osoittivat, että oman sisäryhmän suosintaan riitti pelkkä ryhmäjako (Tajfel 1981a, 269). Sisäryhmän suosintaan ei siis tarvittu minkäänlaisia ulkoryhmän ominaispiirteitä.

Samoin siihen ei vaikuttanut tieto siitä, että oma ryhmä hyötyi tasapuolisesta kohtelusta suhteessa ulkoryhmään. Suosinta tapahtui siitä huolimatta, ettei sisäryhmä hyötynyt siitä lainkaan. Tajfelin mukaan kokeen tulokset olivat osoitus sisäryhmän kollektiivisen ennakkoluuloisuuden perustasosta (Tajfel 1981a).

Uhkan lisääntyessä yksilön identifioituminen sisäryhmään lisääntyy. Tämä synnyttää ryhmävuorovaikutuksen luonteen jatkuvana kamppailuna "voittaja"- ja "häviöjä"-ryhmistä. (Tajfel & Turner 1979, 174; vrt. Festinger 1954.) Teoriaa tulkiten esimerkiksi islamiin kohdistuvat uhkakuvat ovat olleet synnyttämässä yhä kiinteämpää sisäryhmää, jonka on yhä hankalampaa irrottautua voittaja–häviöjä -asetelmasta. Voidaan olettaa, että jos uhkakuvat tulevaisuudessa lisääntyvät, vahvistuvat sisäryhmä–ulkoryhmä -positiot entisestään. Jos näin tapahtuu, on islamiin kohdistuvista ennakkoluuloista tulevaisuudessa yhä vaikeampaa keskustella ilman asettautumista jompaankumpaan "leiriin". Tässä mielessä käsillä oleva tutkimus on erittäin ajankohtainen.

Sisäryhmän kehittymiseen liittyy erilaisia sosiaalisia prosesseja. Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen sisäryhmän prosessi on normien polarisoituminen, joka liittyy sisäryhmän koheesioon. Ennen normien polarisoitumista on kuitenkin syytä tarkastella sosiaalisen identiteetin käsitettä, joka on yksi normien polarisoitumisen käsitteellisiä peruspilareita. Sosiaalisen identiteetin käsitteen pohjalla on teoria sisäryhmän statusarvosta ja sen suhteesta itsetuntoon.

2.3.2 Status, hierarkiat ja sosiaalinen muutos

Statusarvo liittyy sosiaaliseen muutokseen, eli sisäryhmän vaihtamiseen ja sen vaikeuteen. Sisäryhmän vaihtamiseen pyritään silloin, kun sisäryhmän statusarvo on matala. Sosiaaliseen muutokseen on kolme keinoa: 1) yksilöllinen liikkuvuus 2) sosiaalinen luovuus 3) sosiaalinen kilpailu. Näillä keinoilla pyritään korkeampaan statusarvoon. (Tajfel & Turner 1979, 183-184.)

Tajfelin ja Turnerin mukaan ryhmäkategorioiden eivät ole pysyviä. Ryhmän vaihtaminen ei kuitenkaan ole niin helppoa kuin yleisesti uskotaan. Tajfel ja Turner tunnistavat artikkelissaan "An integrative theory of Intergroup conflict" (1979, 175) ryhmien väliseen vuorovaikutukseen liittyvän uskomusjärjestelmän, jonka mukaan ryhmät tulkitaan joustaviksi (social mobility) ja ainakin teoriassa vaihdettavissa oleviksi (social change) kategorioiksi. Kärjistyneessä ryhmäkonfliktitilanteessa liikkuminen ryhmien välillä on kuitenkin hankalaa – jos ei mahdotonta – ja sitä vaikeuttaa entisestään

uskomusjärjestelmä, joka asettaa ryhmäkuuluvuuden yksilön omaksi valinnaksi (ibid). Ryhmäkuuluvuuteen liittyvän uskomusjärjestelmän ristiriitaisuus (sisäryhmän oletettu valinnaisuus myös sellaisissa tapauksissa, joissa valinnan mahdollisuutta ei tosi asiassa ole) korostuu silloin, kun ryhmäkonfliktitilanteet kärjistyvät. Nimenomaan tässä tilanteessa liikkuminen ryhmien välillä hankaloituu samalla, kun stereotyypiat alkavat leimaamaan ihmisiä.

Seuraavassa on määritelty sosiaalisen muutoksen kolme eri vaihtoehtoa eli ne keinot, joilla positiivinen ryhmäidentiteetti saadaan tehtyä. Erittely on Tajfelin ja Turnerin (Tajfel & Turner 1979, 183-184).

1. Yksilöllinen liikkuvuus

2. Sosiaalinen luovuus

a.) Verrataan sisäryhmää ulkoryhmään jollakin uudella ulottuvuudella

b.) Muutetaan ryhmän ominaisuuksille annettuja arvoja niin, että aikaisemmin negatiivisia vertailuja voidaan nyt pitää positiivisina

c.) Vaihdetaan (tai valitaan) ulkoryhmä, johon ryhmää verrataan

3. Sosiaalinen kilpailu

Stigmatisoitu tai muuten epätyytyttävä ryhmäkattegoria heikentää Tajfelin ja Turnerin mukaan itsetuntoa (tätä käsitystä on kritisoitu, ks. lisää luvusta "Itsekategorointiteoria"). Tämän vuoksi ryhmällä on taipumus kehittää itselleen arvo- ja uskomusjärjestelmä, joka tukee positiivista ryhmäkäsitystä. Erilaisia uskomusjärjestelmän kannalta merkittäviä piirteitä voivat olla esimerkiksi tietty kieli tai ihonväri. Myös kansallisuus korostuu usein ryhmäidentiteetin yhteydessä. (Tajfel & Turner 1979, 176-177.) Positiivisen etnosentrisen ryhmäidentiteetin kehittämistä on tutkittu yhteiskuntatieteissä paljon vähemmistöryhmiä tarkastelevissa tutkimuksissa.

2.3.3 Sosiaalinen identiteetti

Sosiaalisella identiteetillä (social identity) tarkoitetaan sisäryhmäposition ja siihen liittyvien prosessien kuten statusarvon aktivoitumista. Tajfel määrittelee sosiaalisen identiteetin seuraavasti:

"Social identity will be understood as that part of an individual's self-concept which derives from his knowledge of his membership of a social group (or

groups) together with the value and emotional significance attached to that membership." (Tajfel 1981a, s. 255.)

Turnerin ja kollegoiden mukaan yksittäisen sosiaalisen identiteetin korostumiseen vaikuttaa kaksi tekijää: identiteetin sopivuus ja saavutettavuus (Turner ym. 1987, 54). Identiteetin sopivuuden käsite selittää, miksi kaikki arabitaustaiset mielletään helposti muslimeiksi. Päällisin puolin arabin näköinen *näyttäisi sopivan* muslimin muottiin, vaikkei mitään yhteyksiä kyseiseen sisäryhmään välttämättä olisikaan.

Identiteetin saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka helppoa yksilölle kyseisen identiteetin saavuttaminen on (ibid). Voidaan olettaa, että sellaisen muslimin, joka ei näytä arabitaustaiselta on helpompi vaihtaa sisäryhmää kuin sellaisen, joka näyttää arabitaustaiselta. Kuitenkin on huomattava, ettei muslimien aseman ongelmallisuus liity pelkästään stereotypioihin, jotka leimaavat ei-muslimit muslimeiksi. Tämän tutkimuksen näkökulmasta muslimi-identiteetin pohjimmainen ongelma on siinä, kuinka negatiivinen identiteetti on.

Sosiaalinen identiteetti voi olla negatiivinen tai positiivinen. Positiivinen identiteetti liittyy korkeaan vaikutusvaltaan ryhmienvälisessä vuorovaikutuksessa ja negatiivinen vähäiseen vaikutusvaltaan. (ks. Tajfel & Turner 1979, 176–184.) On selvää, että muslimien identiteetti on islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuviin vertautuvana ulkoryhmänä negatiivinen. Muslimeihin ennakkoluuloisesti suhtautuvat kuuluvat valtaväestöön, vaikka olisivatkin äärimmäinen osa sitä, kun taas muslimit ovat marginaalissa.

Varsinkin muslimien samaistaminen pakolaisiin on korostanut muslimien marginaalista asemaa. Yksilöt pyrkivät saavuttamaan positiivisen sosiaalisen identiteetin. Identiteetin täytyy olla positiivinen suhteessa relevanttiin ulkoryhmään, tässä tapauksessa islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuviin. Epätyydyttävä sosiaalinen identiteetti pyritään vaihtamaan positiivisempaan identiteettiin, tai vaihtoehtoisesti kehitetään identiteettiä positiivisemmaksi sisältä päin. Paine kehittää ryhmä positiiviseksi suhteessa ulkoryhmään johtaa ryhmien erilaistumiseen (Tajfel & Turner 1979, 181 ks. myös Tajfel 1974; Turner 1975).⁴

⁴ Oakes ja Turner osoittivat yhteyden itsetunnon ja ryhmien välisen syrjinnän välillä 1980-luvun alussa. He huomasivat minimaalisten ryhmien kokeissaan, että niillä oli korkeampi itsetunto, jotka pystyivät palkitsemaan omaa sisäryhmäänsä ulkoryhmän kustannuksella. (Oakes & Turner 1980 ks. myös Lamyre & Smith 1985.) On huomattu, että vallassa olevat ryhmät suosivat enemmän sisäryhmäänsä kuin ne, jotka ovat heikommassa asemassa (Brown 2000, 358). Suosiminen ei kuitenkaan ole automaattista, vaan on riippuvainen siitä kuinka vahvasti yksilö identifioituu sisäryhmään, kuinka merkittävässä vertailuroolissa ulkoryhmä on tilanteessa ja mikä arvo annetaan vertailuun käytettävälle välineelle (esim. uskonto tai etninen identiteetti) (Reynold & Turner 2001, 116).

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat erilaistuvat suhteessa muslimeihin. Tämä erilaistuminen johtaa polarisoituessaan extremismiin, jota käsitellään myöhemmin itsekategorointiteoriaa koskevassa luvussa.

Tajfelin ja Turnerin teoriasta seuraa kolme huomiota: 1) ryhmäidentiteetti ei ole pelkästään toisten määrittämä kategoria yksilölle, vaan yksilöt identifioituvat subjektiivisesti relevanttiin sisäryhmään, 2) ryhmien välisten eroavuuksien merkittävyys sosiaalisen identiteetin kannalta määrittyy sosiaalisesta tilanteesta ja 3) vertailua ja erilaistumista suhteessa ulkoryhmään tapahtuu vain (konfliktinäkökulmasta) relevanteissa ulko-sisäryhmä suhteissa (Tajfel & Turner 1979, 181).

2.4 Itsekategorointiteoria

Sosiaalisen identiteetin teoriaa on kritisoitu siitä, että se analysoi tutkimuskohdettaan usealla eri analyysitasolla yhtäaikaisesti. Paljon kritiikkiä on herättänyt oletus itsetunnosta ryhmäprosessien selittäjänä. (Abrams & Hogg 1990) Abramsin ja Hoggin mukaan itsetunto ei voi olla ainoa motiivi sisäryhmän käyttäytymiselle (Abrams & Hogg 1990, 28-47). *Itsekategorointiteoria* (self-categorization theory) on luotu vastauksena tälle kritiikille.

Historiallisesti itsekategorointiteoria on kehittynyt sosiaalisia kategorioita käsittelevästä tutkimuksesta, ja se on tiiviissä suhteessa sosiaalisen identiteetin käsitteen kanssa (Turner 1985, 94). Teorioiden näkökulma sosiaaliseen identiteettiin on hyvin erilainen, mutta Abramsin ja Hoggin analyysin perusteella itsekategorointiteoriaa voidaan kuitenkin pitää osana sosiaalisen identiteetin teorian viitekehystä (Abrams & Hogg 1988). Tässä tutkimuksessa tehdään myös vastaavankaltainen rinnastus.

Itsekategorointiteoria on joukko hypoteeseja sosiaalisen itse-käsityksen toiminnasta. Teorian fokus on kysymyksessä, kuinka ihmiset kykenevät toimimaan ryhmänä. Perushypoteesi on (sosiaalis-) kognitiivinen oletus sosiaalisen identiteetin luonteesta korkeamman abstraktiotason käsityksenä itsestä ja muista (Turner ym. 1987, 42). Ajatuksena on, että yksilöt voivat asennoitua suhteessa itseensä ja muihin yksilöinä tai ryhmän jäseninä. Itsekategorointiteorian keskiössä on oletus itsen luokittelusta. Teoriassa itsen luokittelun henkilökohtaisen ja yhteiskunnallisen tason tärkeyden suhde on käänteinen toisiinsa nähden (Turner ym. 1987, 49). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kun sosiaalinen identiteetti korostuu, menettää henkilökohtainen identiteetti merkitystään, ja toisinpäin.

Turnerin mukaan itsekategorointiteoria on itsessään osoitus sosiaalisen identiteetin teorian johtoajatuksesta yksilöstä yksilönä ja toisaalta ryhmän jäsenenä sekä yksilötasolla tapahtuvan analyysin yhteen sopimisesta (Turner ym. 1987, 66). Itsekategorointiteoria toimii ikäänkuin selityksenä ryhmäprosessien psykologisille realiteeteille, eikä (ainakaan Turnerin mukaan) ole ristiriidassa nykyaikaisen sosiaalipsykologisen kokeellisen tutkimuksen kanssa (Turner ym. 1987, 2). Oman teoriansa Turner kuitenkin rajaa käsittämään vain ryhmäkäyttäytymisen psykologisen perustan. Tämän seurauksena sisä-ulkoryhmät ovat itsekategorointiteoriassa määritelty sosiaalisen toiminnan reflektoinniksi. (Turner ym. 1987, 67; Turner & Giles 1981a.) Tämä rajaus sosiaalisen identiteetin teoriasta puuttuu.

2.4.1 Koheesio ja etnosentrismi

Itsekategorointiteorian mukaan koheesio on yksi niistä prosesseista, jotka vahvistavat sosiaalista identiteettiä (Turner ym. 1987, 59). Koheesiolla tarkoitetaan sisäryhmän attraktiivisuutta eli vetovoimaa (Turner ym. 1987, 57) ja sen kääntöpuolena on ulkoryhmän epäattraktiivisuus. Käytännössä koheesio voi näkyä esimerkiksi siinä, kuinka islamin uhkakuvana näkevät kokevat muslimit enenevässä määrin epäilyttäviksi ja epämiellyttäviksi.

Koheesio tarkoituksena on kiinteyttää sisäryhmää ja samalla luoda etäisyyttä sisä- ja ulkoryhmien välille. Prosessin seurauksena attraktiiviseksi koetaan ne henkilöt (mukaan lukien itse), jotka vastaavat mahdollisimman paljon sisäryhmän prototyyppiä. Näin ulkoryhmän vetovoima vähenee ja sisäryhmän kiinteytyminen kasvaa. (Turner ym. 1987, 60.)

Koheesio synnyttää ryhmäkeskeisyyttä eli etnosentrismiä. Turner ja kollegat määrittävätkin etnosentrisyyden ja koheesio-termin kääntöpuoliksi, joita ei ole ilman toista. (Turner ym. 1987, 62.) Etnosentrismi liittyy aina koheesioon. Etnosentrismi voi saada erilaisia muotoja nationalismista tietyn sisäryhmän suosimiseen. Nationalismia etnosentrismin muotona on tutkittu paljon. Kyseessä on kuitenkin vain yksittäistapaus laajemmasta prosessista, jossa vetovoima omaa ryhmää kohtaan kasvaa, kun vetovoima ulkoryhmään vähentyy.

Islamiin uhkakuvana suhtautuvien tapauksessa koheesio tarkoituksena on parantaa muslimeihin ennakkoluuloisesti suhtautuvien asemaa suhteessa muslimeihin. Kuten aikaisemmin on huomattu, taustalla on ryhmäkonflikti, jossa muslimit tulkitaan jollakin tapaa uhkaksi sisäryhmän resursseille. Sisäryhmä kokee oman ryhmänsä muslimeihin peilattuna attraktiiviseksi. Näin sisäryhmän koheesio kasvaa ja ryhmä alkaa tuntea

etnosentrismiä suhteessa muslimeihin. Tämän prosessin seurauksena voisi olla nationalismi, mutta käypä etnosentrismien muoto olisi myös esimerkiksi oman uskonnon ihaileminen yli islamin tai muunkaltainen etnosentrismien muoto.

Kuten aikaisemmin on osoitettu, osa tutkijoista pelkää islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen synnyttävän ultranationalismia. Itsekategorointiteorian näkökulmasta katsottuna sillä ei kuitenkaan näyttäisi olevan merkitystä, millaisen muodon etnosentrismi saa. Oleellisempaa kuin etnosentrismien muoto on sen kiivaus ja sen taipumus kehittyä kokoajan voimakkaammaksi. Tätä taipumusta ovat tutkineet muun muassa Dovidio, Gaertner ja Kawakami (2003).

Kiihtyvistä etnosentrismistä johtuen konfliktit ryhmien välillä nostattavat negatiivisia tunteita kuten pelkoa ja vihaa ulkoryhmää kohtaan (esim. Dovidio ym. 2003, 11). Voimakkaat tunteet voivat synnyttää ulkoryhmää vahingoittavaa toimintaa. (Hewstone ym. 2002, 578-580.) Myös muslimien kohdalla on selvästi nähtävissä tilanne, jossa sisäryhmän etnosentrismi on synnyttänyt vihaa ulkoryhmää kohtaan: Muslimit kohtaavat Suomessa paljon väkivaltaa uskontonsa vuoksi.

2.4.2 Normien polarisoituminen

Koheesio synnyttää sisäryhmän normien polarisoitumista. Koheesio keskeisestä prosessista, ryhmän prototyyppisen jäsenen mallintamisesta seuraa ilmiö, jota kutsutaan normien polarisoitumiseksi. Tässä tapahtumassa ryhmän normit polarisoituvat kohti prototyyppisiä arvoja kunkin ryhmän jäsenen mallintaessa käytöksellään ryhmäprototyyppiä. (Abrams & Hog 1990, 16). Tämän tutkimuksen kannalta normien polarisoitumisen prosessi on sikäli oleellinen, että sitä käytetään tutkimuksen analyysivaiheessa yhteiskunnan radikalisoitumisen selittämiseen.

Sisäryhmän normien polarisoitumisen esiaste on depersonalisaatio. Depersonalisaatiolla viitataan persoonallisten piirteiden merkityksen vähentymiseen. Itsetuntemuksen depersonalisointi on peruselementti, joka perustuu ryhmän ilmiöihin. Prosessissa tekijät, jotka nostavat sisä-ulkoryhmäjaottelua esiin pyrkivät vahvistamaan identiteettiä ja näin lisäämään depersonalisaatiota ryhmän sisällä. Itsekategorointiteoriassa depersonalisaatio näyttäytyy toisten stereotypisoinnin lisäksi itse-stereotypian muotona. Stereotypointi tapahtuu suhteessa relevanttiin sisäryhmäjäsennyteen. (Turner ym. 1987, 50.) Itsekategorointiteoria eroaa perinteisestä sosiaalipsykologiasta siten, että se tulkitsee de-individuaation ikäänkuin positiivisena, yhteiskunnallisten suhteiden kuten sosiaalisen

yhteenkuuluvuuden ja yhteistyön ylläpitoon liittyvänä prosessina (Turner ym. 1987, 66)⁵ kun taas perinteisessä sosiaalipsykologiassa deindividuaatio tulkitaan negatiiviseksi ilmiöksi. Depersonalisaation seurauksena yksilöt näkevät eroja itsen ja muiden välillä enemmän suhteessa ulkoryhmään, kuin sisäryhmän jäsenten kesken (Turner ym. 1987, 51). Samanaikaisesti depersonalisoinnin kanssa tapahtuu myös toinen prosessi, internalisointi. Internalisointi aiheutuu uskottavasta viestinnästä, joka on seurausta vahvasta identifioitumista sosiaalisiin kategorioihin ja perustuu julkiseen käyttäytymiseen (Turner ym. 1987, 53).

Näiden kahden prosessin seurauksena sisäryhmän jäsenet alkavat mallintamaan toistensa käytöstä stereotyyppien (itsen ja muiden) syventyessä, ja näin syntyy ryhmäprototyyppi, jota kohden ryhmä polarisoituu (Abrams & Hog 1990, 16). Polarisoitumisen prosessi tapahtuu ajassa, joten mitä kauemmin aikaa kuluu, sitä lähemmäs ryhmä ajautuu prototyyppiään. Näin vanhalla sisäryhmällä on polarisoituneemmat arvot kuin nuorella. Toisaalta tämä tarkoittaa sitä, että polarisaatio on helpointa pysäyttää sen alkuvaiheessa.

Prototyyppi, johon sisäryhmän jäsenet vertaavat itseään, on äärimmäisempi kuin ryhmän keskiarvo (McGarty ym. 1989). Kun sisäryhmän jäsenet pyrkivät prototyyppiseen käytökseen, he lähenevät tätä ääripäätä. Tämä aiheuttaa sen, että sisäryhmällä on polarisoituneet arvot (Abrams & Hog 1990, 16). Normeja⁶, jotka ovat todennäköisesti ekstremitoituneita tietyille ryhmille, voidaan johtaa sosiaalisesta vertailukontekstista; ja polarisaatio voidaan ennustaa näiden normien mukaisen prosessin vuoksi (Abrams & Hogg 1990, 17).

Voidaan siis ennustaa sisäryhmän normien polarisoituminen suhteessa relevanttiin ulkoryhmään, kuten myös kyseisen ulkoryhmän normien polarisoituminen. Koska tässä tutkimuksessa määritettiin islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat muslimeihin peilautuvaksi sisäryhmäksi / peilautuviksi sisäryhmiksi on johtopäätöksenä se, että islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien normit polarisoituvat kohti prototyyppisiä arvoja. Teorian

⁵ Itsekategorointiteoriassa stereotyyppit näyttävät irrationalisen toiminnan sijasta sosiaalis-kognitiivisina prosesseina, joilla on selkeä päämäärä ryhmän sisäisen koheesion ylläpitämisessä. Stereotyyppointia ei siis nähdä tässä pelkästään taipumuksena assosoida vähemmistöryhmät negatiivisilla atribuuteilla kuten Hamilton (1981) ja Rothbart (1981) tekevät, mihin näkökulmaan SIT (sosiaalisen identiteetin teoria) suhtautuu erittäin kriittisesti (Oakes & Turner 1990). Abram ja Hogg huomioivat, että itsekategorointiteoriassa korostuu stereotyyppien olemus *jaettuina* käsityksinä (Abrams & Hogg 1988, 75). Condorin (1990) sanoin itsekategorointiteoria ehdottaa, että sosiaaliset stereotyyppit hyväksytään referenssi-informatiivisen vaikutuksen kautta jokaiselle henkilölle, joka tunnistaa tietyn sosiaalisen ryhmän.

⁶ Sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa normilla tarkoitetaan sellaista yleisesti hyväksyttyä asennetta, arvoa tai moraalisääntöä, jonka noudattamatta jättäminen on sosiaalisesti sanktioitua (normiteoria esitellään ensimmäistä kertaa Émile Durkheimin teoksessa "Las règles de la méthode sociologique", 1895).

mukaan polarisoituminen tapahtuu sikäli kuin sosiaalinen identiteetti on aktivoitunut. Tällaiseen polarisoitumiseen onkin viitteitä yhteiskunnassa.

Siitä, mihin suuntaan ja mitkä normit polarisoituvat yhteiskunnassa liittyen islamkeskusteluun ei ole tutkimustuloksia. Voidaan kuitenkin olettaa, että esimerkiksi vastajihadismi on tämän polarisaation tulosta. Samanlaiseksi normien polarisoitumisen prosessiksi voidaan tulkita myös jihadismi, jossa lännen ja islamin kahtiajako korostuu. Jihadismissa islam nähdään niin ikään uhkana, ja vertailukohtana toimivana ulkoryhmänä nähdään ”länsi”, mutta islamin uhkaavuus käännetään ikään kuin positiiviseksi asiaksi samoin kuin islamia ja länttä erottavat stereotyyppiset piirteet. Jihadismi on tavallaan peilikuva lännen luomasta sisä- ulkoryhmäjaosta. Siinä sisäryhmänä nähdään muslimit ja ulkoryhmänä ”länsi”.

Viimeistään jihadismin tapauksessa huomataan myös ”lännessä”, kuinka normien polarisoituminen ja siitä seuraavat syrjinnän ja etnosentrismien prosessit synnyttävät väkivaltaa. Yhteiskunnan polarisoitumisen hillitseminen ei tässä valossa näyttäydy pelkästään muslimien etuna, vaan se on koko väestön etu ääriilikeitä torjuttaessa. Polarisoitumisen prosessi on kaksisuuntaista. Samalla, kun toinen napa liikkuu kohti ääripäätä, extremoituu myös toinen. Näin ääripäät liikkuvat yhä kauemmas toisistaan ajautuen pikkuhiljaa demokraattisille yhteisöille marginaalisiin tapoihin selvittää ongelmia.

Tässä tutkimuksessa ei olla kuitenkaan kiinnostuneita muslimien normien polarisoitumisesta, vaan islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvista sisäryhmänä. Näkökulma perustuu siihen, että juuri islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat ovat avainasemassa polarisaation prosessissa. He ovat Suomessa statusarvoltaan korkeammassa asemassa kuin muslimit. Islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat kuuluvat valtaväestöön, ja heillä on ainakin järjestelmän puitteissa valta määrittää, kuka kuuluu sisäryhmään ja kuka ulkoryhmään, vaikka polarisoitumisen prosessit tätä valtaa kaventaisivatkin. Jossain mielessä voidaan sanoa, että juuri islamiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat luomassa kahtiajakoa islamin ja lännen välillä ja synnyttämässä väkivaltaa hyväksyvää ääriajattelua puolin ja toisin.

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen kautta haluttiin saada tietoa islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla olevista normeista. Erityisesti oltiin kiinnostuneita normien suhteesta fasismiin. Aiheesta oltiin kiinnostuneita toisaalta sen yhteiskunnallisen ajankohtaisuuden vuoksi, muslimeihin rinnastettujen pakolaisten torjuntaan liittyvän fasisin liikehdinnän yleistyessä Euroopassa ja toisaalta siksi, että muslimien asema on selvästi huonontunut Suomessa.

Tutkimuksessa käytettiin viitekehyksenä realistiseen ryhmäkonfliktiteoriaan perustuvaa sosiaalisen identiteetin teoriaa sekä siitä kehitettyä itsekategorointiteoriaa. Lisäksi käytettiin Roger Griffinin fasismin käsitettä ja Bjørgon määritelmää pohjoismaisen fasismin muodoista, sekä käsitystä fasisista prosessina Ali Esbatia mukaillen (2007). Käytetyn viitekehyksen perusteella tehtiin kaksi oletusta:

1. Islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat muodostavat sisäryhmän tai sisäryhmiä.

Tutkimuksessa ennakkoluuloisten joukolla tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka kokevat islamin uhkaavaksi. Realistinen ryhmäkonfliktiteoria osoittaa uhkan kokemuksen suhteessa tiettyyn ihmisryhmään osaksi ryhmädynaamisesta prosessia, jossa yksittäisen ryhmän etu määritellään vastakkaiseksi oman ryhmän edun suhteen. Prosessi on alkulähde sisäryhmän ja ulkoryhmän muotoutumiselle. Teorian mukaan pelkkä kokemus uhkasta on riittävä tuottamaan koheesiota, etnosentrismiä ja ulkoryhmän syrjintää. (Ks. Blake & Mouton 1986; Bobo 1983; Brewell & Cambell 1976; Brown ym. 1986 & Seago 1947.) Sosiaalisen identiteetin teoria ja itsekategorointiteoria tarkentavat teoriaa määrittelemällä sisäryhmä -aseman sosiaalisesti identiteetiksi.

2. Ennakkoluulot islamia kohtaan kärjistyvät yhteiskunnassa kohti extreme-normeja.

Itsekategorointiteorian viitekehyksestä tulkittuna ennakkoluulot islamia kohtaan näyttävät osana ryhmäprosessia, jonka tarkoituksena on ratkaista ryhmäkonfliktitilanne sisäryhmän (ts. islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien) eduksi. Ennakkoluuloiset näyttävät siis kiinteänä sisäryhmänä, jolla on omat norminsa, oma prototyyppinsä ja jonkinlainen statusarvo suhteessa ulkoryhmään. Itsekategorointiteorian mukaisesti tässä tutkimuksessa oletetaan, että normit polarisoituvat.

Tutkimuksessa haettiin vastausta kahteen kysymykseen sekä toisen kysymyksen alakysymykseen:

1. Minkälaisia polarisoituvia normeja on islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien asenteiden taustalla.
2. Onko normeilla yhteyttä fasistiseen ideologiaan.

Alakysymys: 2.1 Miten löytyneet normit vaikuttavat äänestyskäyttäytymiseen

Tässä tutkimuksessa fasismilla viitataan Griffinin määritelmään palingeneettisen myytin varaan rakentuvasta poliittisesta ideologiasta (Griffin 1991), joka pohjoismaissa saa kaksi muotoa, antisemitistisen ja maahanmuuttovastaisen fasismin (Bjørge 2004, 208). Lisäksi sitoudutaan käsitykseen, jonka mukaan oikeistopopulistiset puolueet fasistisoivat puoluekenttää. Viimeiseen määritelmään perustuu alakysymys, jossa selvitetään löytyvien normien vaikutusta äänestyskäyttäytymiseen. Erityisesti kysymyksessä ollaan kiinnostuneita siitä, liittykö oikeistopopulististen perussuomalaisten äänestäminen löytyneen / löytyneiden normien aktivoitumiseen.

3.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistona on käytetty ”ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineistosta” poimittua dataa. Patteristo sisälsi fasistiseen ideologiaan viittaavia muuttujia. Tutkimukset osoittavat, että fasismi menestyy nykypäivän Euroopassa sitä paremmin, mitä piiloisempaa se on (Sundström 2007). Fasistisia asenteita tarkasteltiin kyselylomakkeessa epäsuorasti. Aineistossa kartoitettiin muun muassa vastaajien suhdetta juutalaisiin ja kristittyihin sekä kirkkoon valtiollisena toimijana, ja asenteita liittyen eduskuntaan ja oikeusjärjestelmään.

Tutkittavina toimivat ne henkilöt, jotka antoivat kysymykseen ”K64B Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Muslimit?” vastausvaihtoehdon ”1: Erittäin uhkaavia” (n=169) (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto, k64b). Tällä rajattiin koehenkilöt kattamaan vain ne henkilöt, jotka tosi asiassa vastausta kirjoittaessaan suhtautuivat ennakkoluuloisella asenteella muslimeihin eli joiden muslimivastaisuutta sisältävä sosiaalinen identiteetti oli korostunut vastaamisen aikana. Vastausvaihtoehto ”2: Melko uhkaavia” (n=476) on jätetty tästä tutkimuksesta pois sekä sen varmistamiseksi, että kyseessä tosiaan on ennakkoluuloinen asenne eikä esimerkiksi tietämättömyys aihealueesta ja siitä johtuva muukalaispelko, sekä siksi, ettei ”Melko uhkaavia” vastanneen

muslimivastainen sosiaalinen identiteetti välttämättä korostunut riittävästi tämän tutkimuksen tarpeisiin kyselyyn vastaamisen aikana. Tässä viitataan tilanteeseen, jossa vastaajan henkilökohtainen identiteetti korostuu tutkimuksen kohteena olevan sosiaalisen identiteetin sijasta. Kun henkilökohtainen identiteetti korostuu, menettää sosiaalinen identiteetti ja sen myötä siitä kumpuavat normit merkitystään yksilön toiminnassa. Tällaisessa tilanteessa sosiaalisesta identiteetistä kumpuavia normeja ei tietenkään ole mielekästä tutkia. Samantapainen vaikutus on myös tilanteessa, jossa jokin muu kuin haettu sosiaalinen identiteetti on korostuneena.

3.2.1 ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto

ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto on International social survey programme:n (ISSP) ja Harri Melinin (Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö) tuottama kvantitatiivinen aineisto (aineistonumero tietoarkistossa FSD3331, datan versio 1.0). Aineisto on koottu 28.9.2018 – 31.12.2018 välisenä aikana. Tutkimuksen tekoon osallistuivat myös Helena Laaksonen Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta sekä Anna-Riikka Aarnio ja Juhani Saari Tilastokeskuksesta. Aineistossa kartoitettiin Suomessa asuvien arvoja, uskonnollisuutta ja moraalikäsitteitä. Aineiston kerääjänä toimi Tilastokeskus ja jakajana Yhteiskuntatieteiden tietoarkisto. (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto.)

Tutkimuksessa tarkasteltiin vastaajien kokemusta omasta hyvinvoinnista ja lähisuhteiden laadusta. Lisäksi selvitettiin vastaajien suhdetta kirkkoon ja yhteiskunnallisiin elimiin kuten tuomioistuimiin sekä koulutusjärjestelmään. Tutkimuksessa kartoitettiin vastaajien uskonnollisuutta ja uskonnollista ympäristöä. Lisäksi vastaajille lueteltiin useita erilaisia uskonnollisia ryhmiä ja tiedusteltiin heidän suhdettaan niihin. Moraalisia asenteita tarkasteltiin tiedustelemalla suhdetta aborttiin, naimisissa olevan avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen ja samaa sukupuolta olevien seksisuhteeseen. Aineiston taustamuuttujina olivat muun muassa syntymävuosi, sukupuoli, koulutus, työelämään osallistuminen, tulot, uskonnollisuus ja äänestyskäyttäytyminen. Aineisto ei tunnistettavuussyistä sisällä aluemuuttujia eikä ”Muu, mikä?” tyyppisiä avovastauksia. (Ibid.)

Tutkimus toteutettiin strukturoituna kyselynä itse täytettävällä kyselylomakkeella (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto. Kyselylomake, paperinen ja verkossa täytettävä versio), joka lähetettiin sattumanvaraisesti suomalaisiin kotitalouksiin. Osalle vastaajista tarjottiin palkkioksi vastaamisesta suklaalevy. Otantamenetelmänä oli systemaattinen

satunnaisotanta väestötietokannasta. Aineisto kerättiin kahtena otantana. Lajittelujärjestyksenä oli kuntakoodi ja syntymäaika. Aineiston havaintoyksikkönä oli henkilö ja perusjoukkona/otoksena 15-74-vuotiaat suomalaiset. Tutkimus toteutettiin poikkileikkausaineistona. Otokoko oli 3200 ja täytettyjä lomakkeita saatiin kerättyä 1229 kpl. Puuttuvia vastauksia oli yhteensä 1971 kpl: Vastaamaan kykenemättömiä oli 6 henkilöä, kieliongelmia 1 henkilö, tutkimukseen kieltäytyi vastaamasta 16 henkilöä ja vastaamatta muusta syystä jätti 1948 henkilöä. Vastausprosentti oli 48,4 %. Aineistossa oli 152 muuttujaa ja 1229 havaintoa. Tekijöiden mukaan ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto on käytettävissä tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto.)

3.2.2 Tutkimusmuuttujat

Tämän pro gradu tutkielman muuttujat jakautuvat tutkimusasetelman mukaan kolmeen ryhmään. Tutkimuksessa käytetyt muuttujat on kuvailtu tutkimuksen lopussa olevassa liitteessä nimeltä ”Liite 1. Muuttujat”. Ensinnä on jako taustamuuttujien ja tutkimusmuuttujien välillä. Taustamuuttujia käytetään sisäryhmän erityispiirteiden määrittelyyn, ja näitä ovat kysymykset vastaajien iästä, sukupuolesta, äänestyskäyttäytymisestä vuonna 2015 (tätä muuttujaa käytettiin myös Kruskal-Wallis -testissä ryhmittelevänä muuttujana) ja uskonnollisesta suuntautumisesta. Tässä tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita lähinnä siitä, ettei sisäryhmäksi määriteltyyn joukkoon tullut mukaan ulkoryhmän jäseniä, sillä teoriassa sekä muslimit että ei-muslimit saattavat pitää islamia uhkaavana.

Tutkimusmuuttujia käytettiin tutkimuksen varsinaisen kiinnostuksen kohteen, latenttien normien etsimiseen. Tässä ryhmässä oli erilaisia asenteita ja normeja mittaavia kysymyksiä. Edelleen tutkimusmuuttujat jakoutuivat kahteen ryhmään, toisaalta fasismia ilmaiseviin muuttujaryppäisiin ja niin sanottuihin perusnormeihin.

Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita fasisin ideologian suhteesta islamiin kohdistuviin ennakkoluuloihin. Tutkimusmuuttujiksi oli valittu kaksi erilaisia fasisin asenteita mittaavaa patteristoa. Fasisin arvoja mittaavien muuttujien muodostamisen lähtökohtana pidettiin fasisin määritelmää fasismistä palingeneettisen myytin varaan rakentuneena populistisena nationalismina (Griffin 1991), sekä jakoa pohjoismaisesta fasismistä perinteisenä antisemitistisena ja maahanmuuttovastaisena fasismina. Jaon on esitellyt Tore Bjørgo artikkelissaan ”Justifying Violence: Extreme Nationalist and Racist Discourses

in Scandinavia” (2004, 208). Määritelmien perusteella analyysiin valittiin 14 muuttujaa. Alla olevassa taulukossa on esitetty ne kysymykset, joista fasistisia normeja mittaavat patteristot on muodostettu.

Taulukko 2: Fasistisia normeja mittaavat kysymyspatteristot

	Antisemitistinen fasismi	Maahanmuuttovastainen fasismi
Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Eduskunta?	En luota ollenkaan	En luota ollenkaan
Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Elinkeinoelämä ja teollisuus?	En luota ollenkaan	En luota ollenkaan
Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Kirkot ja uskonnolliset organisaatiot	En luota ollenkaan	Luotan täysin
Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Tuomioistuimet ja oikeusjärjestelmä	En luota ollenkaan	En luota ollenkaan
Onko Suomessa kirkolla ja uskonnollisella organisaatiolla mielestäsi liikaa vai liian vähän valtaa?	Aivan liikaa valtaa	Aivan liian vähän valtaa
Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Evankelis-luterilainen kirkko?	Erittäin kielteinen	Erittäin myönteinen
Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Valtion lakien ei tulisi perustua mihinkään uskontoon.	Täysin samaa mieltä	Täysin eri mieltä
Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Kristityt?	Erittäin uhkaavia	Eivät lainkaan uhkaavia
Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Juutalaisuus?	Erittäin kielteinen	Erittäin myönteinen

	Antisemitistinen fasismi	Maahanmuuttovastainen fasismi
Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Juutalaiset?	Erittäin uhkaavia	Eivät lainkaan uhkaavia
Onko mielestäsi väärin vai ei, jos kahdella samaa sukupuolta olevalla aikuisella on sukupuoliyhteys?	Aina väärin	Ei lainkaan väärin
Ihmiset kuuluvat eri uskontoihin ja heillä on erilaisia uskonnollisia näkemyksiä. Hyväksyisitkö, jos toista uskontokuntaa tai toisenlaisia uskonnollisia näkemyksiä edustava henkilö kuin sinä itse avioituisi sukulaisesi kanssa?	Ehdottomasti en hyväksyisi	Ehdottomasti en hyväksyisi
Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Eri uskontokuntiin kuuluvat eivät tule toimeen keskenään, kun he asuvat lähellä toisiaan.	Täysin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä

Taulukossa kaksi viimeistä muuttujaa eli kysymykset: "Ihmiset kuuluvat eri uskontoihin ja heillä on erilaisia uskonnollisia näkemyksiä. Hyväksyisitkö, jos toista uskontokuntaa tai toisenlaisia uskonnollisia näkemyksiä edustava henkilö kuin sinä itse avioituisi sukulaisesi kanssa?" ja "Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Eri uskontokuntiin kuuluvat eivät tule toimeen keskenään, kun he asuvat lähellä toisiaan." kuvastavat nativismia, joka on esitelty tutkimuksen fasismia määrittelevässä luvussa "2.1.1 Fasismi pohjoismaisena ideologiana". Nativismi on laitettu fasistisia normeja mittaavan kysymyspatteristoon vaihtoehdoksi ksenofobiselle kansallismielisyydelle, joka ilmenee patteriston muissa normeissa. Nativismia kuvaavien muuttujien pois jääminen ei siten automaattisesti tarkoita fasistisen ideologian puuttumista, vaan se voi tarkoittaa myös sitä, ettei fasismi noudata modernia, vaan vanhempaa kansallismielisyyden muotoa. Tämä edellyttää tietenkin sitä, että kyseisessä ryppäessä esiintyvät ksenofobista kansallismielisyyttä kuvastavat muuttujat.

3.3 Menetelmät

Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty erilaisia tilastollisia menetelmiä analyysin välineenä. Alla on esitelty tutkimuksen keskeiset menetelmät: exploratiivinen faktorianalyysi ja Kruskal-Wallis -testi. Lisäksi on esitelty ristiintaulukointi, jota on käytetty tutkimuksessa taustamuuttujien tiedon tiivistämiseen. Ristiintaulukoinnin, eksploratiivisen faktorianalyysin, ja Kruskal-Wallis -testin lisäksi tutkimuksessa on käytetty tavanomaisia tunnuslukuja, joiden laskemista ei niiden yksinkertaisuuden vuoksi ole tässä esitelty.

Tilastotiede on oma tieteenalansa, jonka käyttämät menetelmät eivät välttämättä ole lukijalle entuudesta tuttuja. Siksi selitän tässä lyhyesti, mitä tilastotiede oikeastaan on. Tilastotiede tuottaa erilaisia menetelmiä. Menetelmien avulla voidaan tehdä päätelmiä empiirisistä eli kokemusperäisistä ilmiöistä (Metsämuuronen 2009, 35). Tilastollisten menetelmien avulla voidaan tiivistää ja kuvailla tietoa, tehdä ilmiötä koskevia päätelmiä, sekä mallintaa ilmiötä matemaattisesti (Nummenmaa 2004, 13).

Tilastollinen analyysi on yksityisestä erityiseen etenevää päättelyä. Toisin sanoen siinä tehdään suurempaa joukkoa koskevia päätelmiä pienemmistä populaatioista käsin. Tällainen yleistävä päättely sisältää muutaman huomion, jotka on syytä ymmärtää ennen tulkintojen tekoa: Tiivistäminen, päättely ja mallinnus tuottavat tietoa todennäköisistä ja keskimääräisistä arvoista, joten niiden avulla ei saada tietoa siitä, kuinka esimerkiksi yksittäinen ihminen tiettyssä tilanteessa käyttäytyy. (Nummenmaa 2004, 15.) Tieteellinen tieto ei tässä mielessä kerro koskaan totuutta yhden ihmisen toiminnasta. Lisäksi tilastolliseen päättelyyn liittyy aina otantaan perustuva virheen mahdollisuus (tutkimusjoukko ei täysin vastaa populaatiota). Tämä virhe minimoidaan erilaisilla menetelmillä, joista tässä tutkimuksessa on esimerkkinä khiin neliö.

Tässä tutkimuksessa tilastollisten menetelmien käyttö on perusteltua, sillä aineistonkeruumenetelmänä on käytetty lomakekyselyä. Lomakekyselyitä käytetään yleensä juuri tilastollisten menetelmien yhteydessä. Aineisto on myös riittävän suuri ja edustava käytetyille menetelmille.

3.3.1 Ristiintaulukointi

Ristiintaulukoinnilla tarkoitetaan kahden muuttujan taulukointia yhtä aikaa. Syntyneestä taulukosta käytetään myös nimitystä kontingenssitaulu. Ristiintaulukointia voidaan käyttää kahden laatueroasteikollisen muuttujan välisen riippuvuuden arviointiin (Metsämuuronen

2009, 365). Ristiintaulukointi on myös hyvä menetelmä silloin, kun halutaan selvittää järjestysasteikollisten muuttujien suhdetta, eikä haluta tukeutua keskiarvomittauksiin.

Ristiintaulukon (kontingenssitaulu) avulla pyritään havaitsemaan yhteys kahden muuttujan välillä. Tällöin muodostetaan muuttujien yhteisjakauma. Käytännössä tutkitaan kuinka monta muuttujan x yksittäiseen luokkaan kuuluvia havaintoja kuuluu muuttujan y yksittäiseen luokkaan. Frekvenssien lisäksi kontingenssitaulu ilmoittaa yleensä myös prosentit. (Nummenmaa 2004, 293.) Eron tilastollinen merkitsevyys saadaan khiin neliö (X^2)-testillä. X^2 mittaa muuttujien välistä riippumattomuutta. (Metsämuuronen 2009, 358.) Tällöin mitataan muuttujien välisen yhteyden voimakkuutta (Nummenmaa 2004, 293). Pearsonin X^2 -testi on epäparametrinen. Se ei tee oletuksia muuttujien jakaumista. Näin se sopii myös sellaisille muuttujille, jotka eivät ole jakautuneet normaalisti (Nummenmaa 2004, 290).

Ennen kuin khiin neliön tuloksena saatava merkitsevyystaso tarkistetaan, täytyy varmistua siitä, että testi ylipäättänsä on mahdollista suorittaa kyseisille muuttujille. Tähän vaikuttavat muuttujien luokkakoot, sillä ristiintaulukossa solufrekvenssin tulisi olla riittävän suuri, jotta testi voidaan suorittaa. Jos solufrekvenssin koko jää pieneksi voidaan luokkia yhdistellä. Riittävän suuressa otoksessa kaikki havaitut frekvenssit ovat suurempia kuin 5 eli jokaisessa luokassa on enemmän kuin 5 havaintoa. (Nummenmaa 2004, 290).

Ristiintaulukoinnin nollahypoteesina on, että testissä mitattavien muuttujien luokkien välillä on riippuvuutta. Tällöin siis muuttujien arvot vaihtelevat suhteessa toisiinsa riittäväällä todennäköisyydellä, kun mittausvirheet ynnä muut huomioidaan tuloksessa. Vastaavasti vastahypoteesi on ettei riippuvuutta ilmene. Erojen merkitsevyys saadaan laskemalla testisuureelle vapausasteet. Vapausasteella 0,5 testi alittaa alimpana pidetyn riskitason 5 %. Kyseinen 5 prosentin riskitaso tarkoittaa, että virhepäätelmä on tehty 5 prosentin todennäköisyydellä. Tätä määrää pidetään marginaalisena ja nollahypoteesi jää tällöin voimaan. (Metsämuuronen 2009, 360.)

Khiin neliö -testin tuloksena testi joko hyväksyy nollahypoteesin, jonka mukaan ristiintaulukoidut muuttujat ovat toisistaan riippuvia, tai sitten nollahypoteesi hylätään. Jos nollahypoteesi hyväksytään, tehdään jatkoanalyysi post hoc -testillä siitä, mitkä taulukon arvot olivat toisiinsa nähden merkitsevästi erilaisia. Jos nollahypoteesi hylätään, jatkotoimenpiteille ei luonnollisesti ole tarvetta. (Metsämuuronen 2009, 1068.) Koska tutkimuksen tuloksena oli nollahypoteesin hylkääminen, ristiintaulukoinnin jatkotoimenpiteenä toteutettavaa post hoc -testiä eli parittaista vertailua ei ole tässä kohtaa

tutkimusta esitelty sen tarkemmin. Parittainen vertailu on kuitenkin esitelty myöhemmin Kruskal-Wallis testin yhteydessä (luvussa 3.3.3 Kruskal-Wallis testi), jolloin sitä käytetään kyseisen testin tulosten tarkentamiseen.

3.3.2 Eksploratiivinen faktorianalyysi

Faktorianalyysi on differentiaalipsykologian parissa kehitetty menetelmä (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 10), jonka avulla etsitään muuttujia kokoavia latenteja piilomuuttujia suuremmista muuttujaryppäistä (Nummenmaa 2004, 333). Faktorit ovat piilomuuttujia, niitä ei havaita suoraan, vaan ne päätellään havaittujen muuttujien avulla.

Faktorianalyysiä käytetään, kun halutaan saada tutkimuskohteesta esiin sellaista tietoa, jota ei suoraan kysymällä voida saavuttaa. Tällaista tietoa on esimerkiksi kysymys henkilön fasistisuudesta, jota ei yleensä haluta kysyttäessä suoraan kertoa. Toinen syy käyttää faktorianalyysiä on se, ettei analyysissä mitattava ilmiö muodostu yhdestä vaan useammasta ominaisuudesta. Esimerkiksi fasismi ei ole yksittäinen piirre, vaan koostuu useammasta tekijästä, jotka vaikuttavat henkilössä yhtä aikaa. Fasismia tutkittaessa joudutaan käyttämään useita erilaisia käsitteitä, joiden taustalla olevat käsitejärjestelmät eivät välttämättä ole yhtenäisiä. Näin fasismia ei voida suoraan tutkia, vaan tarvitaan menetelmää, joka kykenee seulomaan fasismiin viittaavat piirteet suuremmasta muuttujaryppäistä. Samankaltaisia vaikeasti havaittavia piilomuuttujia ovat fasismin lisäksi esimerkiksi älykkyys tai laiskuus, jotka muodostuvat useammasta kuin yhdestä piirteestä. Menetelmää käytetäänkin pääasiassa ominaisuusvariabelien välisten suhteiden selvittelyyn ja yhtenäisen kuvailusysteemin luomiseen. (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 9.) Faktorianalyysi onkin käyttökelpoisimmillaan niillä tieteenaloilla, joilla ei ole käytettävissään täsmällistä perusvariabelien systeemiä. (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 10.)

Faktorianalyysi edellyttää varianssien homogeenisuutta, vähintään välimatka-asteikollista mittaamista, normaalijakaumaoletuksen voimassaoloa ja yli sadan havainnon aineistoa. Sata havaintoa on vielä varsin pieni aineisto, ja sillä voi olla vaikeaa saada kunnollisia tutkimustuloksia. Tämän lisäksi tutkittavia tulisi olla vähintään kaksi kertaa niin paljon kuin analysoitavia muuttujia ja vähintään 20 kertaa niin paljon kuin faktoreita. (Nummenmaa 2004, 342–343.) Faktorianalyysiä käytetään tyypillisesti survey- eli kyselyaineistolle. Järjestysasteikollinen, jatkuva-asteikolliset ja Likert-asteikko käyvät kuitenkin myös aineistoiksi. (Miettunen 2006, 14.)

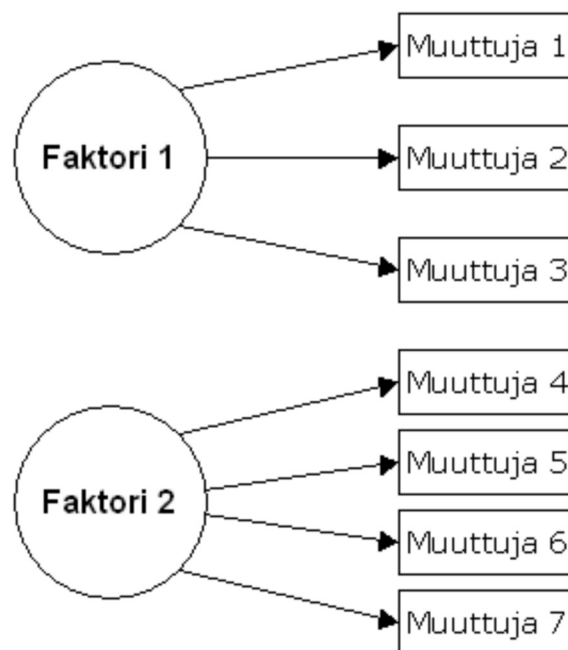
Laskuteknillisessä mielessä faktorianalyysi on joukko laskuoperaatioita, joilla tietyn muuttujajoukon yhteysindeksejä sisältävästä matriisista johdetaan lopullinen faktorimatriisi. Geometrisesti faktorianalyysi sijoittaa koemuuttujia kuvaavat vektorit vektorikimpuksi koordinaatistoon. (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 18, 23.) Matemaattisesti faktorianalyysissä tarkastellaan useiden muuttujien samanaikaista yhteisvaihtelua (Nummenmaa 2004, 333). Faktorianalyysin lähtökohtana on aina korrelaatiotaulukko tai vastaava yhteisvaihtelua kuvaava taulukko.

Faktorianalyysin lähtökohtana olevan korrelaatiomatriisin sopivuutta aineistolle voidaan analysoida Barlettin sväärisyystestillä ja Kayser-Mayer-Olkin testillä. Ensimmäinen testaa korrelaatioiden eroa nolasta ja sen tuloksen tulisi olla $p > 0,05$, jotta taulukko sopisi faktoianalyysiin. Toinen testaa korrelaatioiden suhdetta korrelaatioihin ja sen suositeltu alaraja on 0,6. (Miettunen 2006.)

Faktorianalyysin tarkoituksena on löytää muuttujien välisiä yhteyksiä kuvaavia faktoreita. Faktorin muodostaa joukko muuttujia, jotka korreloivat keskenään enemmän kuin muiden muuttujien kanssa.

Jokainen yksittäinen faktori tuottaa faktorilatauksen. Faktorien lataukset (seuraavan sivun kuviossa nuoli) kertovat kuinka paljon faktori selittää yksittäisen muuttujan vaihtelusta. Lataukset ovat eräänlaisia regressiokertoimia. Latauksen arvot vaihtelevat -1 ja 1 välillä. Mitä suurempi on latauksen arvo, sitä enemmän faktori selittää kyseisen muuttujan vaihtelua. Negatiivinen arvo kertoo negatiivisesta korrelaatiosta. (Nummenmaa 2004, 338.)

Seuraavalla sivulla oleva faktorilatauksia esittävä kuva on yksinkertaisuuden nimissä pelkistetty esittämään tilannetta, jossa faktorit eivät lataudu joillekin muuttujille ollenkaan (jos näin ei olisi, kuvan molemmista faktoreista johtaisi nuoli jokaiseen muuttujaan). Käytännössä faktorit latautuvat aina kaikille muuttujille ainakin vähän. Latautuminen saattaa olla hyvin vähäistä, ja tällaisissa tapauksissa on ollut tapana jättää vähän latautunut muuttuja faktorissa huomiotta. Jää tutkijan oman harkintakyvyn varaan päättää, mitkä muuttujat on mielekästä ottaa faktorille. Tällaista harkintaa helpottaa tietenkin se että on tehty ennakkoon oletuksia faktorien määrästä ja latauksista. (Nummenmaa 2004, 338.)

*Kuva 1: Yksinkertaistettu faktorimalli
(Faktorianalyysi – KvantiMOTV 2004)*

Mallin toimivuutta voidaan arvioida sekä faktorin ominaisarvojen että muuttujien skalaaritulon eli kommunaliteetin avulla. Faktorien ominaisarvot kuvaavat faktorien selitysvoimaa suhteessa aineiston yhteisvaihteluun. Mitä suurempi arvo on, sitä merkityksellisempi kyseinen faktori on ratkaisun kannalta. Faktorin selitysosuus ilmoittaa kuinka monta prosenttia kyseinen faktori selittää aineiston kokonaisvaihtelusta. Selitysosuus saadaan laskutoimituksella, jossa faktorien ominaisarvot jaetaan havaittujen muuttujien määrällä. Selitysosuus vaihtelee 0 ja 1 välillä. On mahdollista selvittää koko faktorimallin selitysvoima suhteessa aineiston vaihteluun. Tällöin lasketaan yhteen kaikkien faktorien selitysosuudet. (Nummenmaa 2004, 339.) Kommunaliteetti kertoo kuinka suuri osa yksittäisen muuttujan vaihtelusta selittyy löydetyllä faktorilla. Kommunaliteetti vaihtelee myös arvojen 0 ja 1 välillä. Pienen arvon saava muuttuja selittyy huonosti faktorilla, ja se kannattaa jättää kokonaan pois analyysistä. (Nummenmaa 2004, 339.)

Ekstrakoinnilla tarkoitetaan matemaattista menettelyä, jossa määritetään malliin sisällytettävät faktorit sekä faktorien lataukset mallissa oleviin muuttujiin. Faktoriratkaisun muodostamiseen on kolme vaihtoehtoa: painottomien neliösummien menetelmä,

yleistettyjen neliösummien menetelmä ja suurimman uskottavuuden menetelmä. Erilaiset ekstrakointimenetelmät tuottavat erilaisia ratkaisuja (Nummenmaa 2004, 344–345).

”Principal axis factoring” eli pääakselifaktorointi aloitetaan asettamalla kommunaliteettien alkuarvot ja korvaamalla nämä uusilla estimaateilla, minkä jälkeen estimaatteja parannetaan iteratiivisesti. Menetelmä toimii yleensä melko varmasti, jos aineisto on normaalisti jakautunut ja kommunaliteettien alkuarvot on annettu hyvin. (Ibid.) ”Maximum Likelihoodissa” eli suurimman uskottavuuden menetelmässä ekstrakoinnissa pyritään siihen, että faktorilatausten tuottaman korrelaatiomatriisin havaitseminen populaatiossa olisi mahdollisimman todennäköistä. Menetelmää voidaan käyttää, jos aineisto on riittävän suuri (yli 100 havaintoa) ja normaalijakaumaoletus toteutuu. (Ibid.) ”Generalized least squares” eli yleistettyjen neliösummien menetelmää käytetään tilanteessa, jossa normaalijakaumaoletus ei toteudu. Menetelmä soveltuu hyvin pienille aineistoille. (Nummenmaa 2004, 345.)

Rotatoinnissa muutetaan faktoriratkaisua siten, että yksittäisen muuttujan lataukset yhteen faktoriin maksimoidaan. Samalla lataukset muihin faktoreihin minimoidaan. Näin pyritään vähentämään faktorien määrää. Rotaatio helpottaa faktorimallin tulkintaa. Faktorien ratkaisua voidaan kääntää suorakulmaisesti tai vinokulmaisesti. Ensimmäistä vaihtoehtoa käytetään, kun faktorien ei anneta korreloida keskenään. Toista käytetään silloin, kun faktorien annetaan korreloida (Nummenmaa 2004, 346–347).

Faktorianalyysissä tuloksia tulkitaan tutkimalla, mitkä muuttujista korreloivat eniten tarkasteltavana olevan faktorin kanssa, ja antamalla faktorille nimi sen perusteella (Heikkilä 2014, 1). Analyyttinen lähestymistapa on faktorianalyysissä erittäin suotavaa, sillä faktorianalyysin lähtöoletusten toteutuessa lähes kaikista aineistoista saadaan muodostettua ainakin jonkinlainen malli, eikä mallin muodostumisesta itsestään voida siis vielä tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä. (Nummenmaa 2004, 347.) Lataukset olisi hyvä pystyä selittämään aiemman tutkimustiedon perusteella. Samoin olisi hyvä pystyä selittämään, miksi odotettuja faktoreita ei löytynytäkään aineistosta. Näin varmistutaan siitä että faktoreiden olemassaololle on teoriaan perustuva selitys.

Faktorianalyysiin on kaksi lähestymistapaa: eksploratiivinen ja konfirmatorinen faktorianalyysi. Eksploratiivisen faktorianalyysin lähtökohtana on, ettei tutkijalla ole vahvoja oletuksia faktorien määrästä tai faktoreista tehdystä tulkinnasta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tutkijalla usein onkin jonkinlaisia oletuksia faktorirakenteesta, ne eivät kuitenkaan ole niin tarkkoja, että niiden perusteella voisi ennustaa faktorien lataukset

ja määrän. Konfirmatorinen faktorianalyysi on tälle lähtökohdalle vastakohta; siinä tutkija on jo etukäteen päättelyt faktorien määrän ja tulkinnan, sillä analyysillä vain testataan pitävätkö tutkijan tulkinnat paikkansa (Miettunen 19.10.2006, 5). Sekä eksploratiivinen että konfirmatorinen faktorianalyysi tarvitsevat tuekseen teorian, jotta analyysissä olisi mieltä. Ensimmäinen esitetyistä faktorianalyysin lähestymistavoista on yleisempi. Spearmanin mukaan eksploratiivinen faktorianalyysi on yksi vanhimmista monimuuttujamenetelmistä (Spearman 1904).

3.3.3 Kruskal-Wallis -testi

Kruskal-Wallis -testiä (Kruskal-Wallis one way analysis of variance by ranks tai Kruskal Wallis test) käytetään usean riippumattoman muuttujan vertailuun (Metsämuuranen 2009, 1116). Testissä vertaillaan tutkittavana olevan vastemuuttujan jakaumia enemmän kuin kaksiluokkaisen ryhmittelevän muuttujan luokissa. Testi on yksisuuntaisen varianssianalyysin parametrin vastine. Samalla se on Mann-Whitneyn U:n testin yleistys. (Nummenmaa 2004, 255.) Kun varianssianalyysi vaatii normaalijakautuneen aineiston, Kruskal-Wallis -testissä tätä oletusta ei tehdä. Samoin Kruskal-Wallis -testi on hyvä menetelmä silloin, kun mielipideasteikolliseen aineistoon ei haluta käyttää keskiarvovertailuja.⁷ Menetelmä vertailee ryhmien välisiä mediaaneja. Se tuottaa myös tietoa ryhmäjäsenten hierarkkisesta suhteesta. (Metsämuuranen 2009, 1115.)

Kruskal-Wallis -testiä voidaan käyttää jos 1. kyseessä on satunnaisotos, 2. havainnot ovat toisistaan riippumattomia, 3. vastemuuttuja on jatkuva. Joissain kirjoissa (esim. Metsämuuranen 2009) oletetaan, että myös ryhmittelevän muuttujan täytyy olla vähintään järjestysasteikollinen. Testi toimii kuitenkin hyvin, jos ryhmittelevä muuttuja on nominaali tai ordinaalimuuttuja (Taanila 2013).

Kruskal-Wallis -testillä saadaan selvitettyä eroavatko testisuureet toisistaan merkitsevästi. Testin nollahypoteesi on, että vastemuuttujien jakaumat ovat samat ryhmittelevän muuttujan luokkien välillä. Vaihtoehdoisen hypoteesin mukaan jakaumien mediaanit poikkeavat toisistaan. Mitä pienempi on havaittu merkitsevyytaso, sitä todennäköisemmin jakaumat ovat erilaiset. (Nummenmaa 204, 255.)

⁷ Menetelmäoppaissa suhtaudutaan ristiriitaisesti keskiarvon käyttämiseen mielipideasteikon yhteydessä. Toisissa oppaissa sallitaan ja toisissa kielletään keskiarvojen käyttö. Keskiarvon käytön sallimista perustellaan sillä, että mielipideasteikko on tasavälinen asteikko, jolla mitataan mielipiteen määrää. Käyttökielto taas perustuu tulkintaan, jonka mukaan mielipide on järjestysasteikollinen muuttuja, eikä mittaa tasavälisesti mielipiteen määrää. Järjestysasteikolliselle muuttujalle ei ole mielekästä laskea keskiarvoa. Kumpaakaan perustelua ei voida yksiselitteisesti osoittaa oikeaksi. (Taanila 2019)

Testi toimii siten, että yhdistetty havaintoaineisto laitetaan suuruusjärjestykseen, minkä jälkeen lasketaan järjestyslukujen summa kussakin tarkasteltavassa ryhmässä. Testissä oletetaan tutkimusaineistoon kuuluvan k kappaletta riippumatonta otosta, joiden koot ovat n_1, n_2, \dots, n_k . (Nummenmaa 2004, 256.) Testisuureen arvo H^* voidaan laskea seuraavasti:

$$H^* = \left[\frac{12}{N(N+1)} \sum_{j=1}^k n_j R_j^2 \right] - 3(N+1) \quad (1)$$

Jossa H^* on Kruskal-Wallis -testisuureen arvo, N on havaintojen lukumäärä, k on vertailevien ryhmien lukumäärä, n_j on j :n ryhmän koko ja R_j on järjestyslukujen keskiarvo j :nessä ryhmässä. Testisuure noudattaa X^2 -jakaumaa vapausastein $k-1$. (Ibid.)

Kruskal-Wallis -testi antaa tilastollisesti merkitsevän tuloksen, mutta se ei kerro sitä, mitkä ryhmät poikkeavat toisistaan merkitsevästi. Kruskal-Wallis -testin jatkotoimenpiteenä hyödynnetään jo aiemmin mainittua, parittaiseen vertailuun käytettävää post hoc -testiä, joka selvittää, mitkä luokat eroavat toisistaan merkitsevästi. Post hoc -testiä on kritisoitu siitä, että vertailuja tehtäessä ns. riskin 1-tyyppin virheen tekemiseen (nollahypoteesi on oikein, mutta tilastollinen testi hylkää nollahypoteesin silti) kasvaa (Nummenmaa 2004, 196). Post hoc -vertailu on kuitenkin ainoa tapa selvittää Kruskal-Wallis -testissä tilastollisesti merkitsevät erot ryhmien välillä silloin, kun ryhmiä on useampi kuin yksi. Post hoc vertailu kuuluu perustoimenpiteenä SPSS:n Kruskal-Wallis -testiin.

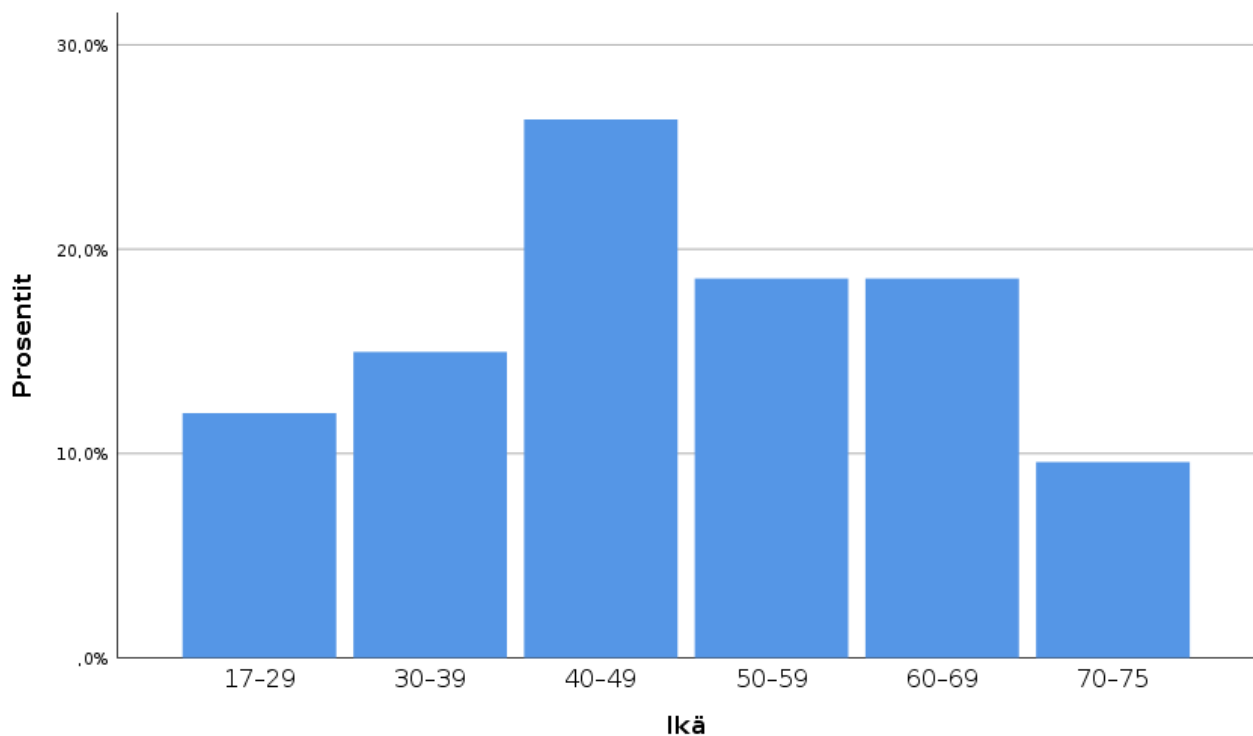
Post hoc -vertailussa jokaista ryhmää verrataan erikseen kaikkiin muihin ryhmiin. Parittaisessa vertailussa jokaisen muuttujan arvon eron merkitsevyyttä vertaillaan erikseen. Parittaista vertailua on kahta tyyppiä: LSD-testi ja Scheffen-testi (Nummenmaa 2004, 196). Ensimmäinen hyödyntää tietoa siitä, että kyseessä on järjestysasteikollinen muuttuja. Toinen perustuu standardoidun normaalijakauman käyttöön. (Metsämuuronen 2009, 1120.) Jälkimmäinen välttää paremmin 1-tyyppin virheen eikä siinä ole tarpeellista käyttää Bonferroni-korjauksia. (Nummenmaa 2004, 196.) Bonferroni-korjauksissa kasvatetaan alkuperäisiä merkitsevyytasoja. Korjaukset tehdään kertomalla kontrastivertailuissa havaittu merkitsevyytaso tehtyjen vertailujen lukumäärällä. (Nummenmaa 2004, 195.)

4 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

Tutkimuksen analyysi toteutettiin SPSS -ohjelmistolla kolmessa vaiheessa. Ensiksi kuvailtiin ja analysoitiin sisäryhmän ominaispiirteitä. Tässä käytettiin apuna taustamuuttujien frekvenssitaulukoita. Ristiintaulukointia hyödynnettiin sen selvittämiseen, vaikuttiko vastaajien sukupuoli äänestyskäyttäytymiseen vuonna 2015. Varsinainen analyysi suoritettiin eksploratiivisena faktorianalyysinä. Tässä vaiheessa tutkimusmuuttujille tehtiin faktorianalyysi, minkä avulla etsittiin latentteja muuttujia sisäryhmän normien taustalta. Lopuksi tehtiin vielä jatkoanalyysi löytyneiden normien yhteydestä äänestyskäyttäytymiseen tutkimalla sitä, erosivatko ennakkoluuloisuuden ulottuvuudet eri vuonna 2015 puolueita äänestäneillä. Tässä käytettiin menetelmänä Kruskal-Wallis -testiä.

4.1 Taustamuuttujien analyysi

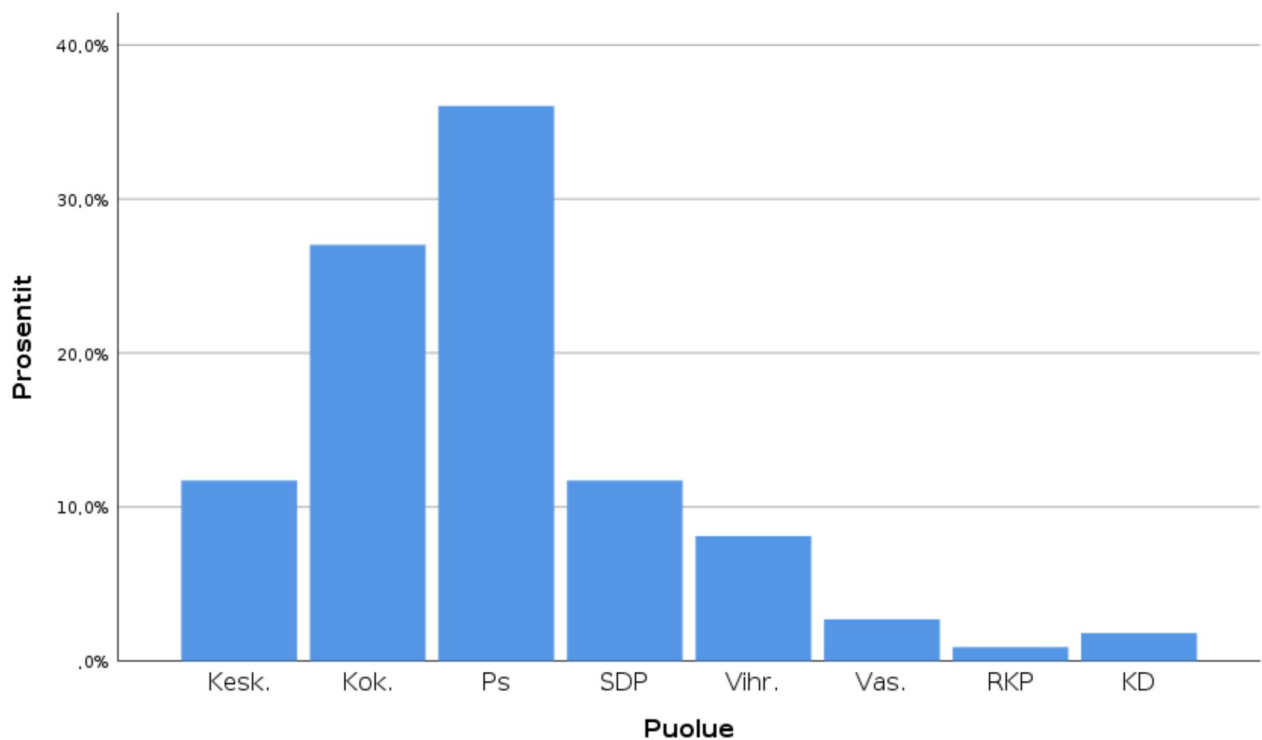
Aluksi tutkimuksessa analysoitiin kuvaavien frekvenssitaulukokoiden avulla sisäryhmän ominaispiirteistä sisäryhmän äänestyskäyttäytymistä vuonna 2015 ja sisäryhmän uskonnollista vakaumusta. Lisäksi määriteltiin tutkittavien ikä ja sukupuolijakauma.

Kuva 2: Vastaajien ikäjakauma (%).

Sisäryhmän tutkimukseen osallistui 90 miestä (54%) ja 78 naista (46%). Yhteensä vastaajia oli 168 ja vastaajat olivat 17-75 -vuotiaita. Edellisellä sivulla oleva pylväsdiagrammi osoittaa, kuinka vastaajat ovat jakautuneet iän suhteen. Valtaosa vastaajista oli 40–49 -vuotiaita. Vähiten vastaajia oli luokissa, jotka koostuivat 70–75 -vuotiaista sekä 17–29 -vuotiaista. Islamia vastustavat ihmiset eivät lähtöoletuksista poiketen painottuneet nuoriin vaan keski-ikäisiin ihmisiin.

Tulos vertautuu mielenkiintoisesti Jiri Niemisen tutkimuksiin, joiden mukaan ”maahanmuuttokriittinen liike” on nuorten miesten poliittinen liike (Nieminen 2011). Tämän tutkimuksen valossa islamin vastustaminen ei sitä ole, samoin kuin se ei ole osa Niemisen povaamaa ”länsimaisen maskuliinisuuden kriisiä” (Nieminen 2011). Tutkimusten välillä on kulunut aikaa 7-8 vuotta, joten tämä voi osaltaan selittää ennakkoluuloisten ”vanhenemistä”. Miesten rooli korostuu hieman vastauksissa.

Kuva 3: Vastaajien äänestyskäyttäytyminen vuonna 2015 (%).

Vastaajien äänestyskäyttäytymistä vuonna 2015 kuvaavasta pylväsdiagrammista nähdään, että 36% vastanneista äänesti perussuomalaisia ja 27% kokoomusta. Myös muut puolueet saivat ääniä, vaikka vihreiden, vasemmiston, RKP:n ja KD:n äänimäärät

jäivät alle 10%. Pienimmän äänimäärän sai RKP, jota äänesti oman vastauksensa mukaan yksi henkilö.⁸

Sisäryhmän ominaispiirteiden jälkeen selvitettiin ristiintaulukoinnin avulla, vaikuttiko vastaajien sukupuoli äänestyskäyttäytymiseen vuonna 2015. Khii-neliön muuttujien riippumattomuustestin (Exact test) mukaan sukupuolen ja äänestyskäyttäytymisen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä, $X^2(7, N = 111) = 11,07$, $p = 0,14$, Cramer's $V = 0,316$. Tulos on ainakin perussuomalaisten osalta yllättävä, sillä perinteisesti perussuomalaisia ovat äänestäneet nuoret miehet (Suhonen 2011, 66; Toivonen 211, 90).

Tämän jälkeen tarkasteltiin frekvenssitaulukon avulla islamia uhkana pitävien (ts. sisäryhmän/sisäryhmien jäsenten) mielikuvaa islamista. Tarkastus tehtiin sen vuoksi, että vaikka vastaajat pitivätkin islamia uhkaavana ja siten peilasivat sitä ulkoryhmänä omaan sisäryhmäänsä, he eivät silti välttämättä nähneet ulkoryhmää negatiivisessa valossa. Tämän tyyppinen ilmiö olisi voinut esiintyä esimerkiksi silloin, kun vastaaja piti islamin uhkaavuutta positiivisena asiana. Alla olevasta frekvenssitaulukosta näkyy vastaajien asennoituminen islamiin.

Taulukko 3: Vastaajien mielikuva islamista

	Frekvenssi	Prosentti	Tarkistettu prosentti	Kumulatiivinen prosentti
Melko myönteinen	1	0,6	0,6	0,6
Ei myönteinen eikä kielteinen	2	1,2	1,2	1,8
Melko kielteinen	14	8,3	8,3	10,1
Erittäin kielteinen	152	89,9	89,9	100
Yhteensä	169	100,0	100	

Stereotypia islamista uhkaavana ryhmänä yhdisti vastaajia. Yllä olevan taulukon mukaan kaikilla vastaajista ei kuitenkaan ollut negatiivista mielikuvaa islamista. 0,6% vastaajista arvioi islamin melko myönteisesti, kun 1,3% ei arvioinut uskontoa myönteiseksi eikä kielteiseksi. Löydöksestä herää ajatus, että voisiko ”uhkaavaan” islamiin myönteisesti suhtautuva koehenkilö kuulua ulkoryhmään eli olla itse islamin uskoinen (toisaalta 0,6% ja 1,3% eivät edes yhdessä ylitä tilastollisesti merkitsevän rajaa eli 5%:a). Kysymyksen [k69] ”Kuulutko johonkin kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön” -frekvenssitaulukko kuitenkin

⁸ Sisäryhmän jäsenistä 130 eli 77% äänesti vuoden 2015 eduskuntavaaleissa, 12 eli 7% ei ollut äänioikeutta ja 27 eli 16% ei äänestänyt muusta syystä.

osoittaa, ettei kyseessä ollut tässä tutkimuksessa ulkoryhmäksi määritetyn ryhmän jäsen: Vastanneisiin ei kuulunut yhtään muslimia.

Taulukko 4: Vastaaajien kuuluminen uskonnollisiin yhteisöihin

	Frekvenssi	Prosentti	Tarkistettu prosentti	Kumulatiivinen prosentti
Evankelis-luterilainen kirkko	100	59,2	59,2	59,2
Ortodoksinen kirkko	1	0,6	0,6	59,8
Muu kristillinen kirkko tai yhteisö	4	2,4	2,4	62,1
Olen juutalainen	1	0,6	0,6	62,7
En kuulu kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön	63	37,3	37,3	100,0
Yhteensä	169	100,0	100,0	

4.2 Tutkimusmuuttujien analyysi

ISSP: uskonto 2018 Suomen aineisto tutkimuslomakkeen normeja ilmaisevista muuttujista koostuvalle aineistolle suoritettiin faktorianalyysi käyttäen "Generalized least squares" -menetelmää ja Varimax -rotaatiota.

Aineisto oli varsin pieni (n=169). Jotta havaintojen arvo ei olisi laskenut liian alhaiseksi, koodattiin puuttuvat arvot keskiarvon mukaan. Tämän jälkeen tarkastettiin, etteivät kaikki korrelaatiot alittaneet 0,3 alarajaa (ks. Miettunen 2006, 12). Seuraavaksi tehtiin Kaiser-Mayer-Olkin -testi, jonka tulokseksi saatiin 0,71. (Kaiser-Mayer-Olkin -testin suositeltu alaraja on 0,6.) Barlettin sväärisyys -testin .sig 0,00 alitti suositellun ylärajan (0,05). Kummatkin testit osoittivat käytetyn korrelaatiomatriisin soveltuvuutta analyysiin.

Faktorointimenetelmänä käytettiin "Generalized least squares" (GLS) -menetelmää. Menetelmä oli ainoa mahdollinen, sillä aineisto ei täysin toteuta normaalijakaumaoletusta. Seuraavaksi tutkimusaineistosta poistettiin 2 kommunaliteetiltään heikkoa muuttujaa. Tämän jälkeen poistettiin vielä 4, 3 ja sitten 2 muuttujaa. Rotatointi tehtiin Varimax -rotaatiolla. Testattiin myös Promaxia, mutta vinokulmainen rotaatio ei tuottanut järkevää ratkaisua. Tulosta selittää se, ettei aineisto todennäköisesti koostunut yhden vaan useamman sisäryhmän vastauksista, eivätkä nämä korreloineet keskenään. Tulos oli odotettu.

Faktoreille latautuneet muuttujat on kuvattu taulukossa 5. Taulukossa tummennetut luvut ovat niitä muuttujien latauksia, jotka ylittivät yleisesti käytetyn 0,3:n alarajan (ks. Nummenmaa 2004, 339). Näistä muuttujista muodostettiin tutkimuksen tuloksena saadut faktorit (ks. yhdestä kuuteen numeroidut pystysarakkeet). Joissain kysymyksissä on ollut ”käänteinen” asteikko/pisteytys, minkä vuoksi matriisissa on negatiivisia arvoja. Pisteytystä ei käännetty ennen matriisin tekoa, koska ei ollut tiedossa mitkä muuttujat yhdistyvät faktoreiksi, tai yhdistyvätkö pienet vai suuret arvot keskenään. Faktorit muodostavien muuttujien kääntäminen saman suuntaiseksi tehtiin myöhemmin, muuttujien reliabiliteettitestauksen yhteydessä. Lukijan on myös syytä huomata, ettei taulukko ilmaise niitä asteikkoja joilla ilmiötä on mitattu. Nämä asteikot selviävät liitteestä (Liite 1. Muuttujat).

Taulukko 5: Rotatoitu matriisi

	Faktori					
	1. <i>Tieteellinen uskonto skeptismi</i>	2. <i>Ääriajatte- lun pelko</i>	3. <i>Uskonto- skeptismi</i>	4. <i>Epäluotta- mus valtioelimiin</i>	5. <i>Juutalais- pelko</i>	6. <i>Kristinusko ja juutalais- sympatia</i>
[k25] Onko mielestäsi väärin vai ei, jos kahdella samaa sukupuolta olevalla aikuisella on sukupuolisuhte?	0,55	-0,03	0,07	-0,10	-0,16	0,01
[k27] Onko mielestäsi väärin vai ei, että nainen tekee abortin, mikäli perhe on erittäin pienituloisen eikä sillä ole varaa enää useampiin lapsiin?	0,61	0,17	0,01	0,01	0,03	-0,07
[k29a] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Eduskunta?	0,17	-0,04	0,15	0,83	0,04	-0,08
[k29b] Kuinka paljon luotat	-0,16	0,03	-0,08	0,52	0,15	-0,07

seuraaviin tahoihin: Elinkeinoelämä ja teollisuus?						
[k29c] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Kirkot ja uskonnolliset organisaatiot?	0,28	-0,02	0,74	0,31	0,01	-0,05
[k29d] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Tuomioistuint ja oikeusjärjestelmä?	-0,01	-0,01	0,20	0,66	0,09	0,03
[k31a] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Luotamme liikaa tieteeseen emmekä tarpeeksi uskuntoon.	0,66	-0,02	0,27	0,07	0,11	-0,01
[k31b] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonnot saavat yleisesti ottaen aikaan enemmän konflikteja kuin rauhaa.	-0,34	-0,18	-0,35	-0,19	-0,04	0,16
[k32] Onko Suomessa kirkolla ja uskonnollisilla organisaatioilla mielestäsi liikaa vai liian vähän valtaa?	-0,30	-0,02	-0,64	-0,02	-0,15	0,12
[k34a] Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita	0,05	0,77	0,00	-0,04	-0,03	0,01

uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada: tuoda julki näkemyksiään internetissä tai sosiaalisessa mediassa?						
[k34b] Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada: järjestää julkisia kokoontumisia näkemystensä ilmaisemiseksi?	0,02	1,00	0,03	0,01	-0,03	-0,06
[k56a] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonto edustaa Suomessa menneisyyttä, ei tulevaisuutta.	-0,63	-0,01	-0,35	-0,07	-0,08	0,15
[k56b] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonto on nykyään Suomessa aivan yhtä tärkeä osa elämää kuin ennenkin.	0,60	-0,05	0,21	0,01	0,03	-0,08
[k57c] Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja	0,09	0,01	0,45	0,09	0,15	-0,40

uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Evankelisluterilainen kirkko?						
[k57m] Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Juutalaisuus?	0,03	-0,01	0,16	0,11	0,98	-0,05
[k64a] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Kristityt?	-0,12	-0,05	0,14	-0,05	-0,16	0,97
[k64e] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Juutalaiset?	-0,06	0,06	-0,08	-0,15	-0,59	0,30

Tuloksena saatiin ekstrakoitua kuusi faktoria, joiden selitysosuudet olivat 25,05% (faktori 1), 13,08% (faktori 2), 10,50% (faktori 3), 8,66% (faktori 4), 6,37% (faktori 5), 5,91% (faktori 6). Viisi viimeistä faktoria selittää varsin vähän mallissa mukana olevien muuttujien hajonnasta. Selitysosuus on kuitenkin riittävän suuri, että faktorit hyväksyttiin malliin.

Ensimmäinen faktori nimettiin tiedeperusteiseksi uskontoskeptismiksi. Faktorille latautuivat muuttujat "[k25] Onko mielestäsi väärin vai ei, jos kahdella samaa sukupuolta olevalla aikuisella on sukupuolisuhte?", "[k27] Onko mielestäsi väärin vai ei, että nainen tekee abortin, mikäli perhe on erittäin pienituloinen eikä sillä ole varaa enää useampiin lapsiin?", "[k31a] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Luotamme liikaa tieteeseen emmekä tarpeeksi uskontoon.", "[k31b] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonnot saavat

yleisesti ottaen aikaan enemmän konflikteja kuin rauhaa.”, ”[k32] Onko Suomessa kirkolla ja uskonnollisilla organisaatioilla mielestäsi liikaa vai liian vähän valtaa?”, ”[k56a] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonto edustaa Suomessa menneisyyttä, ei tulevaisuutta.”, ja ”[k56b] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonto on nykyään Suomessa aivan yhtä tärkeä osa elämää kuin ennenkin.”

Toinen faktori nimettiin ääriajattelun peloksi. Faktorille latautuivat muuttajat ”[k34a] Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada: tuoda julki näkemyksiään internetissä tai sosiaalisessa mediassa?” ja ”[k34b] Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada: järjestää julkisia kokoontumisia näkemystensä ilmaisemiseksi?”.

Kolmas faktori nimettiin uskontoskeptismiksi. Faktorille latautuivat muuttajat ”[k29c] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Kirkot ja uskonnolliset organisaatiot?”, ”[k31b] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonnot saavat yleisesti ottaen aikaan enemmän konflikteja kuin rauhaa?”, ”[k32] Onko Suomessa kirkolla ja uskonnollisilla organisaatioilla mielestäsi liikaa vai liian vähän valtaa?”, ”[k56a] Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonto edustaa Suomessa menneisyyttä, ei tulevaisuutta.” ja ”[k57c] Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Evankelisluterilainen kirkko?”.

Neljäs faktori nimettiin epäluottamukseksi valtioelimiin. Faktorille latautuivat muuttajat ”[k29a] Kuinka paljon luotot seuraaviin tahoihin: Eduskunta?”, ”[k29b] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Elinkeinoelämä ja teollisuus?”, ”[k29c] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Kirkot ja uskonnolliset organisaatiot?” ja ”[k29d] Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin: Tuomioistuimet ja oikeusjärjestelmä?”.

Viides faktori nimettiin Juutalaispeloksi. Faktorille latautuivat muuttajat ”[k57m] Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Juutalaisuus?” ja ”[k64e] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai evät: Juutalaiset?”

Kuudes faktori nimettiin kristinusko ja juutalaissympatiaksi. Faktorille latautuivat muuttajat ”[k57c] Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä: Evankelisluterilainen kirkko?”, ”[k64a] Ovatko

seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Kristityt?” ja “[k64e] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Juutalaiset?”.

Faktorianalyysin tuottama malli sopi khiin neliö -testin perusteella aineistoon hyvin ($X^2(49)=72,72$, $p=0,16$).

Seuraavaksi haluttiin testata latenttien muuttujien reliabiliteetit (reliabiliteetti ilmaisee käytetyn mittarin kyvyn mitata haluttua ilmiötä), joten muuttujat käännettiin ensin samansuuntaisiksi. Tämän jälkeen tehtiin reliabiliteettitestaus Cronbachin alpha -testillä. Testissä kaikki faktorien arvot ylittivät 0,6:n alarajan. Kaikki muuttujaryppäät todettiin siis reliabiliteetiltään riittäviksi edustamaan faktoreita ja toimimaan jatkoanalyysin summamuuttujina. Joissain teoksissa Cronbachin alphan alarajaksi on ehdotettu 0,6:n sijasta 0,7:ää. Tämä tulkinta on kuitenkin paljon harvemmin käytetty kuin ensimmäinen, joten sitä ei ole tässä otettu käyttöön. Alla olevassa taulukossa on esitetty faktorianalyysin tuottamat ennakkoluulojen ulottuvuudet sekä niiden ominaisarvot ja selitysasteet että latautuneiden muuttujien lukumäärät. Taulukko osoittaa kaikkien faktorien ylittävän 0,6:n alarajan Cronbachin alphan reliabiliteettitestauksessa.

Taulukko 6: Faktorianalyysin tuottamat ennakkoluulojen ulottuvuudet ja niiden ominaisarvot ja selitysasteet sekä latautuneiden muuttujien lukumäärät.

Ennakkoluulojen ulottuvuudet	Latautuneiden muuttujien lukumäärä	Ominaisarvo	Selitysaste (%)	Reabiliteetti
1. Tieteellinen uskontoskeptismi	7	4,26	25,05	0,80
2. Ääriajattelun pelko	2	2,22	13,08	0,87
3. Uskontoskeptismi	5	1,79	10,50	0,77
4. Epäluottamus valtioelimiin	4	1,47	8,66	0,69
5. Juutalaispelko	2	1,08	6,37	0,77
6. Kristinuskon ja juutalaissympatia	3	1,00	5,91	0,63

Seuraavaksi tutkittiin, latautuivatko muuttujaryppäät ”antisemitistinen fasismi” tai/ja ”vastajihadistinen fasismi” jollekin/joillekin löydettyistä faktoreista. Tämä tapahtui vertaamalla aikaisemmin esitettyjä fasismia kuvaavia kysymyspatteristoja analyysin tuloksena saatuihin faktoreihin.

Todettiin, ettei yksikään muuttujarypäs muodostanut odotuksista huolimatta kumpaankaan fasistiseen ideologiaan viittaavaa faktoria. Edes tämänkaltaista muuttujarypästä lähellä olevaa faktoria ei löytynyt. Sen sijaan fasismia ilmentävistä patteristoista löytyvät normit olivat edustettuina erikseen omissa faktoreissaan muutamaa poikkeusta (nativismia kuvaavat muuttajat, jotka putosivat jo analyysin alkuvaiheessa, kommunaliteetiltään heikkoja muuttujia karsittaessa, pois analyysistä) lukuun ottamatta. Tulokset eivät tue sitä oletusta, että islamiin kohdistuvat ennakkoluulot olisivat lähtökohtaisesti fasistiseen ideologiaan liittyviä. Fasistisen ideologian sijaan tulos osoittaa muita selityksiä ennakkoluuloille. Nämä selitykset soveltuvat alkuperäistä oletusta paremmin modernille ajalle, sillä ne eivät liity perinteisiin fasismin määritelmiin.

4.3 Jatkoanalyysi

Seuraavaksi tukittiin löytyneiden ulottuvuuksien (ts. normien) yhteyttä äänestyskäyttäytymiseen. Ensiksi samansuuntaisiksi käännettyistä kuudesta faktorista muodostettiin summamuuttajat standardisoimalla eri skaaloilla mitatut asteikot ensin samalle skaalalle ja muodostamalla sitten uudet muuttajat kaavalla $\Sigma = z_1 + z_2 + z_3 \dots$, jossa Σ on uusi muodostunut summamuuttuja ja $z_1, z_2 \dots$ ovat summamuuttujaan sisällytetyt muuttujia. Toinen vaihtoehto summamuuttujien muodostamiselle olisi ollut faktorianalyysistä saatujen faktoripisteiden käyttäminen. Tässä menetelmässä olisi kuitenkin ollut se ongelma, etteivät suoriin faktorilatauksiin perustuvat summamuuttajat sisällä pelkästään voimakkaimmin latautuneita muuttujia, vaan ne sisältävät kaikki latautuneet muuttajat. Tämä vaikeuttaa summamuuttujien tulkintaa. (Jokivuori & Hietala 2007, 102-105.)

Summamuuttujien muodostamisen jälkeen tarkasteltiin eroavatko ennakkoluuloisuuden ulottuvuudet eri puolueita äänestäneillä Kruskal-Wallis -testin avulla. Testissä käytettiin ryhmittelevänä muuttujana muuttujaa [k73] "Minkä puolueen ehdokasta äänestit eduskuntavaaleissa 2015? Valitse vain yksi vaihtoehto." Muuttujan vastausvaihtoehdot olivat "1: Suomen Keskusta", "2: Kansallinen Kokoomus", "3: Perussuomalaiset", "4: Suomen sosiaalidemokraattinen puolue", "5: Vihreä liitto", "6: Vasemmistoliitto", "7: Suomen ruotsalainen kansanpuolue" ja "8: Suomen Kristillisdemokraatit". Vastemuuttujina käytettiin muodostettuja summamuuttujia [s1] tieteellinen uskontoskeptismi, [s2] ääriajattelun pelko, [s3] uskontoskeptismi, [s4] epäluottamus valtioelimiin, [s5] juutalaispelko ja [s6] kristinusko ja juutalaissympatia.

Taulukko 7: Kruskal-Wallis -testin tulostaulu

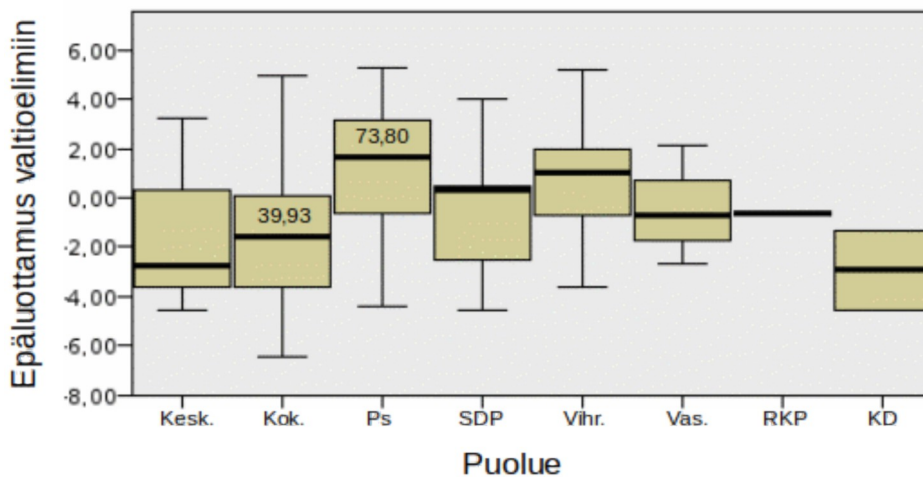
	Nollahypoteesi	Testi	Sig.	Johtopäätös
[s1] tieteellinen uskontoskeptismi	[S1]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,32	Säilyttää nollahypoteesin
[s2] ääriajattelun pelko	[S2]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,03	Hylkää nollahypoteesin
[s3] uskontoskeptismi	[S3]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,14	Säilyttää nollahypoteesin
[s4] epäluottamus valtioelimiin	[S4]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,00	Hylkää nollahypoteesin
[s5] juutalaispelko	[S5]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,42	Säilyttää nollahypoteesin
[s6] kristinusko ja juutalaissympatia	[S6]:n jakauma on sama muuttujan [k73] luokkien välillä	Riippumattomien otosten Kruskal-Wallis -testi	0,42	Säilyttää nollahypoteesin

Yllä olevasta taulukosta selviää, että epäluottamuksella valtioelimiin ja ääriajattelun pelolla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys äänestyskäyttäytymiseen. Post hoc -testi osoitti, että epäluottamuksella valtioelimiin oli tilastollisesti merkitsevä yhteys siihen, äänestettiinkö perussuomalaisia vai kokoomusta, $X^2(7) = 25,32$, $p = 0,00$, siten, että järjestysten keskiarvo äänestyskäyttäytymisessä oli niillä, jotka äänestivät kokoomusta 39,93 (mediaani -1,50) ja niillä jotka äänestivät perussuomalaisia 73,80 (mediaani 1,50). Seuraavassa taulukossa esitellään Post hoc -testin tuottamat tunnusluvut.

Taulukko 8: Post hoc -testin tuottamat tunnusluvut ja tilastollinen merkitsevyys epäluottamukselle valtioelimiin

[s4] Epäluottamus valtioelimiin	N	Testiarvo	Vapausasteet	Sig. (2-suuntainen)
	111	25,32	7	0,00

Post hoc -testin tuottama laatikko-janakuvio löytyy alta

Kuva 4: Epäluottamuksen valtioelimiin laatikko-janakuvio puolueittain

Ääriajattelun pelolla jolla todettiin Kruskal-Wallis -testin perusteella tilastollinen yhteys äänestyskäyttäytymiseen ($p = 0,03$) ei ollut Post hoc -testin parittaisen vertailun mukaan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta yhdenkään puolueen äänestämiseen. Post hoc -testi siis kumoaa ääriajattelun pelon osalta Kruskal-wallis testin tuloksen. Ilmiötä selittänee se, että Post hoc -testi on herkempi hylkäämään tilastollisen merkitsevyyden kuin Kruskal-Wallis -testi. On myös mahdollista että kyseessä on 1-tyyppin virhe, joka on mainittu luvussa 3.3.3 (näkemystä tukee se, että SPSS:n parittaisessa vertailussa käytetään Bonferroni-korjauksia). Post hoc -testin tulosten perusteella aineisto ei kuitenkaan tarjoa riittävää evidenssiä siihen, että ääriajattelun pelolla olisi yhteyttä tilastollisesti merkitsevää yhteyttä äänestyskäyttäytymiseen.

Summamuuttujat [s1] tieteellinen uskontoskeptismi ($p = 0,30$), [s3] uskontoskeptismi ($p = 0,10$), [s5] juutalaispelko ($p = 0,42$) ja [s6] kristinusko ja juutalaissympatia ($p = 0,42$) säilyttivät nollahypoteesin, jonka mukaan vastemuuttujan jakauma on sama ryhmittelevän muuttujan luokkien välillä. Käytännössä tämä siis tarkoittaa sitä, ettei tieteellisellä uskontoskeptismillä, uskontoskeptismillä, juutalaispelolla eikä kristinusko ja juutalaissympatialla ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä äänestyskäyttäytymiseen.

Tuloksen perusteella vaikuttaisi siltä, että ne sisäryhmän jäsenet, joiden ennakkoluulojen taustalla oli epäluottamus valtioelimiin, äänestivät mieluummin perussuomalaisia kuin kokoomusta. Muiden kuin oikeistoa äänestäneiden äänestyskäyttäytymiseen epäluottamus

ei vaikuttanut. Tuloksen kannalta on merkille pantavaa, ettei esimerkiksi ääriajattelun pelko toiminut motiivina äänestää tiettyä poliittista puoluetta.

Kun islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla oleva epäluottamus valtioelimiin lisääntyy, kasvaa perussuomalaisten äänimäärä. Tulos selittää aikaisemmissa tutkimuksissa huomattua yhteyttä äärioikeiston kannatuksen ja maahanmuuttajamäärän kasvun välillä, sikäli kuin maahanmuuttajat rinnastuvat muslimeihin. (ks. mm. Laquer 1996, 133, Sundström 2007, 242.) Tämän tuloksen perusteella voidaan myös sanoa äärioikeiston taktiikan muslimien suhteen tehneen Suomessa tehtävänsä eli äärioikeiston kannatuksen lisääntyneen islamkriittisen puheen ansiosta (ks. Wolfschlag 2012). Lisäksi tulos osoittaa Koivulaakson ja kollegoiden arvion islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen kyvystä oikeistolaistaa puoluekenttää oikeaksi (Koivulaakso ym. 2012). Oikeistolaistuminen tapahtuu kuitenkin vain siltä osin, kuin islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat kuuluvat sisäryhmään, joka kokee epäluottamusta suhteessa valtioelimiin.

Epäluottamukseen valtioelimiin liittyy siis yhteiskunnan oikeistolaistuminen. Oikeistolaistuminen ei kuitenkaan liittynyt muihin dimensioihin kuin epäluottamukseen valtioelimiin. Esimerkiksi ääriajattelun pelkoon, johon äärioikeisto tyypillisesti vetoaa propagandassaan, ei liittynyt oikeistolaistumisen ilmiötä.

5 KESKUSTELU

5.1 Tutkimuksen keskeiset tulokset

Tutkimuksessa tarkasteltiin islamiin liittyvien ennakkoluulojen taustalla olevia asenteita. Löydettiin kuusi keskenään korreloimatonta latenttia muuttujaa. Tutkimuksen asetelman perusteella löydetyt muuttujat voidaan tulkita ajassa polarisoituviksi normeiksi. Tutkimus osoittaa, ettei normien taustalla ole fasistista ideologiaa. Sen sijaan yhdellä dimensioista, epäluottamuksella valtioelimiin, todettiin yhteys Suomen oikeistopopulistisen puolueen, perussuomalaisen äänestämisen kanssa kokoomuksen sijasta.

5.1.1 Polarisoituvat normit islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla

Faktorianalyysin avulla suuremmasta muuttujaryppäästä löydettiin kuusi latenttia muuttujaa 1: Tieteeseen perustuva uskontoskeptismi, 2: Ääriajattelun pelko, 3: Uskontoskeptismi, 4: Epäluottamus valtioelimiin, 5: Juutalaispelko ja 6: Kristinusko ja juutalaissympatia. Muuttujien reliabiliteetit olivat 0,80; 0,87; 0,77; 0,69; 0,74 ja 0,63. Näin muuttujat todettiin reliabiliteetiltään riittäviksi edustamaan faktoreita.

On tärkeää huomata, että edellä mainitut muuttujat eivät korreloi keskenään. Käytännössä korreloimattomuus tarkoittaa sitä, että kyseessä on useamman sisäryhmän muodostamat normit. Islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen taustalla ei siis ole yhtä, vaan useampi sisäryhmä. Tarkemmin sanottuna taustalla on ainakin tämän tutkimuksen perusteella kuusi sisäryhmää. Todennäköisesti sisäryhmiä on enemmänkin, mutta niitä ei ole tavoitettu tämän tutkimuksen kysymyspatteristolla. Tulos tarkoittaa myös sitä, että latentit muuttujat saattavat olla ristiriidassa keskenään. Tästä seuraa esimerkiksi, ettei tieteeseen perustuvaa uskontoskeptismiä ja uskontoskeptismiä pidä niputtaa yhteen.

Kuten lukija muistaa, tämän tutkimuksen muuttujat muodostettiin islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien sisäryhmän normeista. Sisäryhmän kuuluvuus varmistettiin valitsemalla tutkimusryhmään ne jäsenet, jotka olivat vastanneet kysymykseen "Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Muslimit?" "Erittäin uhkaavia". Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että sisäryhmän normit polarisoituvat ajassa kohti ryhmäprototyypin arvoja. Koska latentit normit muodostettiin polarisoituvista sisäryhmän normeista, voidaan olettaa, että myös latentit muuttujat polarisoituvat.

Jolleivät uhkakuvat poistu, polarisoituvat siis tiedeperusteinen ja siihen perustumaton uskontoskeptismi, ääriajattelun pelko, kristinusko ja juutalaissympatia sekä epäluottamus valtioelimiin kohti sisäryhmän prototyyppisiä arvoja. Kuten on osoitettu, tällainen polarisoituminen on haitallista. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että polarisoituessaan normit aiheuttavat stereotyyppioita ja etnosentristä asennetta suhteessa muslimeihin. Lisäksi polarisoitumisesta voi seurata myös vihamielistä ja aggressiivista käytöstä.

Kaikki yllä esitetyt normit, jopa kristinusko ja juutalaismyönteisyys voivat polarisoituessaan johtaa väkivaltaiseen käytökseen. Tämä on huomattu muun muassa siinä, kuinka maahanmuuttovastaiset, muutoin hyvin samantapaista ideologiaa kuin natsisaksan fasistit toteuttavat, ovat asettuneet juutalaisten puolelle muslimeja vastaan Israelia koskevassa kiistassa. Esimerkiksi uskontoskeptismin polarisoituminen tarkoittaisi sitä, että normin kannattajan suhde muslimeihin muuttuu koko ajan ennakkoluuloisemmaksi, stereotyyppien voimistuessa. Samaan aikaan suhde omaan sisäryhmään muuttuu myönteisemmäksi, ja näin uskontoskeptismi nostetaan jalustalle. Lisäksi skeptismiin liittyy vielä etnosentrismi, joka alkaa värittämään kuvaa muslimeista entistä negatiivisemmaksi. Sama prosessi tapahtuu myös muille latenteilla muuttujille kuin uskontoskeptismille.

5.1.2 Normien yhteys fasistiseen ideologiaan

Tutkimus osoitti, ettei faktorirakenteesta löytynyt yksittäistä muuttujarypystä, joka olisi edustanut fasistisia arvoja tai normeja. Sen sijaan fasismiin liittyviä normeja, kuten nativismiin liittyvät kysymykset karsiutuivat kokonaan pois kommunaliteetiltään heikkojen muuttujien karsinnan vaiheessa. Nativismin vaihtoehtona ollut ksenofobinen kansallismielisyys ei näyttäytynyt patteristossa samoin kuin nativismi muutaman kysymyksen muodossa. Näin ksenofobinen kansallismielisyys ei karsiutunut faktorianalyysiin hyväksytyistä muuttujista. Ksenofobisen kansallismielisyyden toteaminen olisi kuitenkin vaatinut tiettyjen normien kuten epäluottamusta valtioelimiin kuvaavan patteriston ja juutalaisvastaisuuden tai kristinuskomyönteisyyden esiintymistä samassa faktorissa. Näin ei ollut. Kaiken kaikkiaan oli selvää, ettei ennakkoluuloisuuden taustalla ollut fasistista ideologiaa.

Vaikka suoraa yhteyttä fasistisiin ideologioihin ei ollut, huomattiin epäluottamuksen valtioelimiin olevan yhteydessä äänestyskäyttäytymiseen, jossa äänestettiin mieluummin oikeistopopulistista puoluetta kuten perussuomalaisia kokoomuksen sijasta. Saatu

tutkimustulos on yhdenmukainen Koivulaakson ja kollegoiden analyysin kanssa. Analyysin mukaan perussuomalaiset edustavat "kansan tuntoja" eliitin sijaan (Koivulaakso 2012, 259).

Perussuomalaiset olivat ainoa ryhmä, jonka äänestämiseen dimensioilla oli yhteys. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö muitakin ryhmiä olisi äänestetty sisäryhmän sisällä. Kuten analyysin alkuvaiheen frekvenssitaulukot osoittavat, oli perussuomalaisten äänestysprosentti kaikkineen ryhmässä vain 36%. Tämän lisäksi äänestettiin kokoomusta 27%, keskustaa ja SDP:tä 12%, vihreitä 8%, vasemmistoa 3%, RKP:tä 1% ja kristillisdemokraatteja 2%. Kaikki tutkimusryhmän jäsenet eivät halunneet kertoa ketä olivat äänestäneet. Lisäksi oli niitä, jotka eivät jostain syystä olleet äänestäneet vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Tässä tutkimuksessa on osoitettu, kuinka sisäryhmä polarisoituu kohti prototyyppisiä arvoja. Nämä arvot ovat äärimmäisempiä kuin keskimääräinen asenne. Tutkimuksessa ryhmiteltiin sisäryhmän polarisoituvia normeja, joten voidaan olettaa, että myös löydetyt latentit piilomuuttajat ovat polarisoituvia. Voidaan siis olettaa, että epäluottamus valtioelimiin, tiedeperusteinen ja perinteinen uskontoskeptismi, ääriajattelun pelko, kristinusko ja juutalaissympatia sekä juutalaisvastaisuus kärjistyvät yhteiskunnassa. Tämän kärjistymisen seurauksena lisääntyy myös perussuomalaisten äänimäärä.

Koivulaakso ja kollegat puhuvat siirtymästä kohti uutta poliittista polarisaatiota oikeistolaistumisena (Koivulaakso ym. 2012, 18). Termi on ruotsalaisen Ali Esbatin. Termillä Esbati viittaa siirtymään kohti kahdenlaisen oikeistolaisuuden – liberaalin ja konservatiivisen – välistä konfliktia. Esbati käyttää ilmiöstä myös käsitettä "fasistisoituminen". Käsite ilmentää ryhmän toteuttaman ideologian sijasta ryhmän kokonaisvaltaista vaikutusta politiikkaan. (Esbati 2007.)

Tutkimus osoitti ettei ennakkoluulojen taustalla ole fasistista ideologiaa. Sen sijaan ennakkoluulot antavat panoksensa prosessiin, jossa yhteiskunta polarisoituu liberaalin ja konservatiivisen oikeiston välillä kohti fasistisia arvoja. Kuten Esbati asian ilmaisee, muslimeihin kohdistuvat ennakkoluulot – tarkemmin epäluottamus valtioelimiin – osallistuvat yhteiskunnan fasistisoitumisen prosessiin.

5.2 Tutkimuksen kriittinen arviointi

Tätä tutkimusta voidaan kritisoida siinä käytettyjen menetelmien, valitun taustateorian sekä tutkimuksen viitekehyksen osalta. Tässä luvussa pohdin tutkimusasetelmaa ja perustelen tekemiäni valintoja lukijalle.

Tutkimuksen taustateoriana käytettiin ryhmäkonfliktiteoriaan nojaavaa sosiaalisen identiteetin teoriaa, jonka avulla rajattiin ennakkoluuloisten joukko, määriteltiin ryhmä sisäryhmäksi ja tehtiin aikaisemman tutkimuksen pohjalta oletus sisäryhmän normien polarisoitumisesta. Lisäksi fasismi määriteltiin tutkimuksessa kahtaalta Griffinin ja Bjørgon mukaan antisemitistiseksi ja vastajihadistiseksi ideologiaksi sekä Esbatia mukailleen prosessiksi, jolloin radikaali oikeistopopulismi tulkittiin yhteiskuntaa fasistisoivaksi liikehdinnäksi.

Tutkimuksen teoriataustaa voidaan kritisoida sikäli, että fasismin määritelmä on jäänyt varsin löyhäksi. Tutkimuksessa olisi voitu käyttää tarkemmin rajattua fasismin määritelmää usean määritelmän sijasta, ja sitten koota itse aineisto vastaamaan paremmin teoriataustan ja tutkimuskysymysten tarpeisiin. Vaikka fasismin määritelmä jää monitahoiseksi, se täyttää tehtävänsä, sillä joukossa on muutama määriteltyä fasismia (varsinkin nativismia) erittäin hyvin kuvaava muuttuja.

Operationaalisina kysymyksinä käytettiin tutkimuksessa kysymyksiä siitä, minkälaisia polarisoituvia normeja on ennakkoluulojen taustalla ja oliko normeilla yhteyttä fasistiseen ideologiaan. Alakysymyksenä toiselle kysymykselle kysyttiin, miten normit vaikuttivat äänestyskäyttäytymiseen. Aineistona käytettiin ISSP: uskonto: Suomi 2017 aineistosta poimittuja muuttujia. Muuttujien valinnan perusteena käytettiin muuttujien kykyä mitata normeja sekä Griffinin ja Bjørgon fasismin määritelmää, jonka avulla rakennettiin kaksi fasismia kuvaavaa kysymyspatteristoa.

Aineistoa voi kritisoida sen suhteen, että tutkimuksessa jää epäselväksi, miksi juuri valitut muuttujat ovat päässeet analyysiin muiden muuttujien kuin fasismia kuvaavien muuttujaryppäiden taholta. Syynä tähän oli, että nämä olivat uskontoon liittyviä normeja. Totta on, että normeja olisi voinut olla enemmänkin. Luultavasti normien lisääminen olisi kasvattanut löydettyjen sisäryhmien määrää. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut tehdä kaiken kattavaa selvitystä islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien sisäryhmistä, joten tältä osin tutkimuksen tuottama tieto jää tarkoitukselliseksi pintaraapaisuksi.

Latenteja normeja etsittiin tutkimuksessa eksploraatiivisen faktorianalyysin avulla. Syynä oli se, että haluttiin tietää, onko normeilla yhteyttä fasistiseen ideologiaan. Tutkimuksen pääanalyysimenetelmänä käytetty faktorianalyysi on yksittäinen kokeellinen tutkimus, ja yksittäisenä tutkimuksena se vaatii useita toistoja ollakseen yleistettävissä koskemaan isoja ihmisjoukkoja. (Vahervuo & Ahmavaara 1958, 144.) Voidaan siis huomata, että tämän tutkimuksen tulokset eivät yksinään ole vielä vahva evidenssi dimensioiden olemassaolosta. Tarvitaan toistoja tutkimukselle hieman eri näkökulmista, jotta tuloksista voitaisiin varmistua. Kaikkiaan tutkimus olisi voitu toteuttaa konfirmatorisena faktorianalyysinä siten, että pelkästään fasistista ideologiaa olisi tutkittu. Tällöin kuitenkin olisi jäänyt huomaamatta Kruskal-Wallis testin avulla löytyneiden dimensioiden suhde äänestyskäyttäytymiseen, mikä sinänsä oli hyvin mielenkiintoinen tulos.

Yksi tutkimuksen herättämä kysymys on, miksi normien yhteyttä fasistiseen ideologiaan ei löytynyt. Kuitenkin tutkimus lähtee oletuksesta, että muslimeihin kohdistuneiden ennakkoluulojen taustalla on nimenomaan äärioikeiston propaganda. Onko tässä kysymys virhepäätelmästä eli oliko islamin pelko ennen äärioikeistoa vai onko selitys muualla? Tutkimustuloksia voi tulkita siten, ettei mitään ideologiaa ole, on vain poliittinen strategia, jonka tarkoituksena on ollut luoda uhkakuvaa muslimeista lännen vastakohtana, jotta äärioikeisto lisäisi kannatustaan. Tämän tutkimuksen teoriataustaan nojaten äärioikeisto pelaa onnistuneesti sisä-ulkoryhmä -asetelmalla. Tutkimustulokset eivät tue "natsimyyttiä", vaan pikemminkin poliittista strategiaa, joka helposti tuottaa erilaisia piirreteorioita ja sen mukana oletuksia ideologiasta fasismiin raskaan historian vuoksi. Juuri tästä on kysymys oikeistolaisuuden prosessissa, ja se näkyy selvästi tässä tutkimuksessa.

5.3 Tulosten yhteiskunnallinen merkitys

Yhteiskunnallisen ilmapiirin muutos on viime aikoina huolestuttanut niin tavallisia kansalaisia kuin tutkijotakin. Yhteiskunnassa ollaan huolissaan keskustelukulttuurin kovenemisesta: rasistisen ja syrjivän puheen yleistymisestä sekä poliittisessa keskustelussa että työpaikkojen ja muiden arkisten tilanteiden ympäristöissä. Samaan aikaan kauhistellaan maahanmuuttoa vastustaviin kohdistuvaa "natsittelua", josta on tietyissä piireissä muodostunut miltei hyväksyty tapa. Oman osansa ilmiöön tuo islaminuskoisten rivien tiivistyminen, ja jihadismi, joka on yhteiskunnallisen polarisaation seurauksena yleistymässä myös Suomessa. Vaikka kyseessä on hyvin marginaalinen ilmiö, sen vakavuus huolestuttaa. Yhteiskunnan polarisaatio ei ole missään mielessä

toivottava ilmiö. Kuten tämä tutkimus osoittaa, se on oman dynamiikkansa mukaisesti vahvistamassa me–te -asetelmaa ja tuottamassa stereotypisoivaa ja syrjivää käytöstä. Pahimmillaan polarisaatio johtaa väkivaltaisuuksiin, joita onkin havaittavissa niin muslimeihin ennakkoluuloisesti suhtautuvien kuin muslimienkin taholta. Tällä tutkimuksella halutaan avata vuorovaikutuksen väyliä ohi stereotyyppien, ja edistää terveen keskustelukulttuurin mahdollisuutta.

Perinteisesti on oletettu, että islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat muodostuvat nuorista, perussuomalaisia kannattavista miehistä. Tämä tutkimus osoittaa stereotypian virheelliseksi. Islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat ovat erittäin tasaisesti jakautuneita iän ja sukupuolen suhteen. Vuoden 2015 eduskuntavaalien äänet jakautuivat oikealta vasemmalle niin, että jopa vihreät saivat vaaleissa kannatusta islamiin ennakkoluuloisten taholta. Vaikka perussuomalaiset olivatkin islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien joukossa eniten kannatettu puolue, tuli vahvana kakkosena kokoomus.

Ennakkoluulojen taustalta ei myöskään odotusten vastaisesti löytynyt fasistista ideologiaa. Sen sijaan löytyi useita keskenään ristiriitaisia normeja kannattavia sisäryhmiä. Kaikkiaan sisäryhmiä löytyi kuusi, mutta voidaan kuitenkin olettaa, että niitä olisi suuremmalla muuttujamäärällä löytynyt enemmän. Tuloksesta voidaan päätellä, että islamiin liittyvät ennakkoluulot yhdistävät ihmisiä paljon laajemmalla alueella kuin tämänkin tutkimuksen alussa kuviteltiin. Samalla ilmiö näyttäytyy vakavammalta kuin vain ääriyhmien tai nuorten vihaisten miesten toiminnalta.

Se, että normeja seurataan yli puoluerajojen, melko tasaisesti kummankin sukupuolen toimesta kertoo asenteiden hyväksyttävyydestä yhteiskunnassa (tai puolueiden menettämästä kosketuksesta omiin arvoihinsa). Ääriajattelun pelko, kristinusko- ja juutalaismielisyys, epäluottamus valtioelimiin tai uskontoskeptismi eivät ole yhteiskunnallisesti sanktioituja normeja. Näin ne eivät myöskään marginalisoidu, vaan voivat laajentua yhä useamman ihmisen kannatettaviksi.

Suomalaisessa yhteiskunnassa islamiin kohdistuvat stereotyypit kumpuavat siis epäluottamuksesta valtioelimiin, ääriajattelun pelosta, kristillismielisyydestä, vieraiden uskontojen pelosta sekä tieteellisen maailmankuvan asettamisesta uskonnollisen edelle ja siihen mahdollisesti liittyvästä kehitysteoriasta pikemminkin kuin äärioikeistolaisista arvoista. Sikäli kuin äärioikeiston propaganda on tehonnut ja se on saanut kantasuomalaiset pelkäämään islamin äärimmäisiä muotoja, tämä ilmiö ei kuitenkaan ole johtanut äärioikeiston kannatuksen nousuun. Sen sijaan epäluottamuksella valtioelimiin,

joka on mahdollisesti seurausta hallitsevan eliitin äänestäjien kannalta epäsuotuisista päätöksistä, tällainen yhteys on huomattavissa. Kuitenkin edelleen korostetaan, että vain yhdellä dimensiolla kuudesta oli yhteyttä perussuomalaisten äänestämiseen.

Uskontoskeptismiä ja varsinkin tieteeseen perustuvaa uskontoskeptismiä pidetään jopa suotavana maallistuvassa yhteiskunnassa. Tiedeyhteisössä skeptismiä usein jopa arvostetaan, koska sitä saatetaan pitää objektiivisen ajattelun edellytyksenä. Ateismi on kuitenkin ideologia siinä missä joku tietty uskontokin. Uskontoskeptismi sisältää valitettavan usein ihmisiä hierarkkiseen suhteeseen asettavan ulottuvuuden. Ajatus, jonka mukaan uskonto kuuluu menneisyyteen, ei tulevaisuuteen, viittaa tällaiseen ajattelutapaan. Siinä uskonnollisuus nähdään kehittymättömän ihmisen ominaisuutena, kun taas uskonottomuus edustaa edistyneempää ajattelua. Tällainen lähtökohta eri uskontojen edustajien kohtaamiselle asettaa uskonnolliset ihmiset kehityksessä alemmalle tasolle kuin ateistit. Siihen liitettynä ennakkoluulojen ja etnosentrismin polarisoituminen synnyttävät jo huolestuttavan yhdistelmän. Huomattavaa on, että käsitys uskonnon kuulumisesta menneisyyteen, ei tulevaisuuteen, ja sitä kautta taipumus asettaa uskonnolliset ihmiset kehityksessä alemmalle tasolle kuin ateistit, sisältyi kumpaankin dimensioon, sekä tiedeperustaiseen että siihen perustumattomaan uskontoskeptismiin. Näin oli, vaikka kehitysteoriat yleensä ovatkin nimenomaan tieteellisiä.

Esimerkiksi ääriajattelun pelko ei sinällään ole ongelmallista, vaan terve reaktio, jos kyseessä tosiaan on äärimmäinen toiminta. Ongelmaksi muodostuu se, että kun normi polarisoituu, se alkaa leimaamaan muunkin kuin ääriajattelun äärimmäiseksi ja siten vaaralliseksi ilmiöksi. Näin esimerkiksi burkha koetaan uhkaavaksi, vaikka kyseessä on vain naisen asu. Tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta huojentava saattaa olla tieto, että ääriajattelun pelko saattaa sinällään hillitä myös fasistisia normeja, jotka edustavat selvää ääriajattelua. Tämän tyyppiseen vaikutukseen viittaisi se, etteivät ääriajattelua pelkäävät ihmiset äänestäneet korostuneesti perussuomalaisia, vaikka nimenomaan äärioikeiston propaganda on se tekijä, joka todennäköisesti lisää ääriajattelun pelkoa.

Toisin kuin äkkiseltään voisi kuvitella, juutalaisiin liittyvä pelko islamiin kohdistuvan pelon yhteydessä ei ainakaan tässä tutkimuksessa näyttäydä uusnatsismiin viittaavana ilmiönä. Huomio perustuu siihen, ettei juutalaispelon yhteydessä esiintynyt nativismia eikä muita fasismiin viittaavia tekijöitä. Sen sijaan juutalaisiin liittyvät negatiiviset ilmiöt islamiin kohdistuvan pelon yhteydessä saattavat kieliä kaikkien muiden kuin kristinuskon pelosta ylipäättänsä. Kristinuskon pelkoa dimensioon ei kuitenkaan liittynyt.

Kristinusko ja juutalaismyönteisyys polarisoituvana normina liittynee islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvien haluun ottaa pesäeroa natsismista, johon ryhmä helposti leimautuu. Toinen syy siihen, miksi kristinusko ja juutalaismyönteisyys on yksi dimensioista saattaa olla islampelkoon liittyvä vastakkainasettelu, jossa muslimit nähdään juutalaisten vihollisina pyhässä sodassa juutalaisille luvatussa maasta – Israelista. Huoli valitusta kansasta liittyy tässä ajatusrakennelmassa juutalaisten likeiseen suhteeseen kristinuskon kanssa. Kristinuskossahan juutalaiset nähdään kristittyjen jumalan valittuna kansana.

Kaikista huolestuttavin dimensioista on epäluottamus valtioelimiin, sillä siihen liittyy taipumus äänestää perussuomalaisia kokoomuksen sijasta, se osallistuu oikeistolaistumisen prosessiin.

Kaikkiin edellä mainittuihin normeihin liittyy polarisoituminen ja sen mukanaan tuoma epätasa-arvo. Vaikka esimerkiksi ääriajattelun pelko vaikuttaa äkkiseltään hyväksyttävältä ja suotavalta ilmiöltä, se ei ole sitä enää sitten, kun äärimmäiseksi aletaan leimaamaan aivan vaaratonta erilaisuutta. Tällöin ääriajattelun pelosta tulee suvaitsemattomuutta. Samoin esimerkiksi kristinusko ja juutalaismyönteisyys vaikuttaisivat toivotuilta normeilta kunnes huomataan, miten normeja käytetään polarisoituvassa yhteiskunnassa islamia vastaan. Kyseessä on retoriikka, jota käyttävät muun muassa jotkut fasismin tunnustukselliset kannattajat oikeuttaessaan väkivallantekojaan.

Tulokset muuttavat käsityksiämme äkkiseltään tavanomaisilta ja harmittomilta vaikuttavista normeista. Ne osoittavat, ettei ääriajattelun pelko ole polarisoituessaan viatonta. Sitä ei ole myöskään kristinusko ja juutalaismyönteisyys, jos näihin liittyy islamvastaisuutta. Samoin kyseenalaisessa valossa näyttäytyvät yleisesti hyväksytyinä pidetyt uskontoskeptismi, joka polarisoituessaan aiheuttaa stereotypiointia ja vihamielistä käytöstä suhteessa uskonnollisiin ihmisiin, sekä epäluottamus valtioelimiin, josta seuraa yhteiskunnan oikeistolaistumista.

Polarisoitumisprosessin tuominen julkiseen keskusteluun auttaa hahmottamaan koko kuvaa islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen ongelmallisuudessa. Sen ymmärtäminen, että kaikki dimensiot aiheuttavat kärjistyessään syrjintää ja etnosentrismää, ja että tämä kärjistyminen kuuluu siihen prosessiin, jossa islam määritellään ”meidän” sijasta ulkoryhmään, auttaa ymmärtämään me–te jaon ongelmallisuuden.

5.3.1 Fasismin illuusio

Tämä tutkimus osoittaa, ettei islamiin kohdistuvan ennakkoluulon taustalla ole yhtä sisäryhmää, vaan useampi sisäryhmä, joiden normit poikkeavat toisistaan. Kuten aikaisemmin on osoitettu, polarisoituvat normit eivät edusta saman sisäryhmän normeja, vaan ovat erilaisten sisäryhmien normeja. Tästä syystä ne saattavat olla ja monessa tapauksessa ovatkin sisäisesti keskenään ristiriitaisessa suhteessa. Käytännössä se, että sisäryhmiä on useampia tarkoittaa sitä, että polarisoitumista voi yrittää estää yksi normi kerrallaan. Toisaalta yhden normin polarisoitumisen hillitseminen ei vaikuta muihin sisäryhmiin. Näin jokaiseen sisäryhmään pitäisi pyrkiä vaikuttamaan erikseen, jos halutaan hillitä normien polarisoitumista ja yhteiskunnallisen konfliktin kärjistymistä.

Dimensiot edustavat eri sisäryhmiä, mutta yhdessä ne luovat illuusiota fasismisestä ideologiasta. Vastajihadistinen fasismi näyttäisi olevan edustettuna, kun eri dimensioita tarkastellaan kokonaisuutena. Sen sijaan perinteisen fasismin piirteitä yhdistetyistä dimensioista ei löydy. Kuten edellä todettiin, perinteiseen ja vastajihadistiseen fasismiin kuului epäluottamus valtioelimiin, vastajihadismiin homo- ja juutalaismyönteisyys ja kristilliset arvot, ja perinteiseen fasismiin juutalais-, homo- ja kirkonvastaisuus. Samoin vaikuttaisi siltä, että kyseessä on ksenofobiaan, ei nativismiin perustuva ideologia. Tämä sillä perusteella, että nativismiin viittaavat kulttuurista hygieniää mittaavat kysymykset karsiutuivat pois jo analyysin alkuvaiheessa.

Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, ettei fasismistä ideologiaa ole, vaan kysymys on todellakin illuusiosta. Eri asia on, onko fasismi yleensäkin illusorinen ilmiö. Fasismistä ei ole selkeää määritelmää kuten tässä tutkimuksessa on osoitettu. Voihan olla niinkin, että fasismin määrittelyn vaikeus johtuu yksinkertaisesti siitä, etteivät fasismistisen valtion tai muun yhteisön jäsenet sisäistä fasismia ideologiana/uskontona kuten usein on ymmärretty, vaan he sitoutuvat fasismiin toimintatapoihin sen ideologiasta huolimatta, koska näkevät vahvassa johtajakultissa keinon kapinoida sortavaa yhteiskuntaa vastaan. Se, että fasismiin viittaavat normit saavat kannatusta sisäryhmässä vaikuttanee siihen, kuinka ennakkoluuloihin yhteiskunnassa suhtaudutaan ja tämä on antamassa perustetta natsisyytöksiin. Yksilöllisten piirteiden kohtaaminen ja yksittäisen sisäryhmän tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeää rakennettaessa vuorovaikutussuhdetta läpi ennakkoluulojen.

5.3.2 Fasismin ideologiasta fasistisoitumisen prosessiin

Yksi tämän tutkimuksen keskeisistä kysymyksistä oli sen selvittäminen, löytyykö ennakkoluulojen taustalta fasistista ideologiaa. Tämä yhteiskunnassa vahvan oletusarvon saava asia on pohdituttanut viime aikoina tutkijoita. Tämän tutkimuksen mukaan näin ei kuitenkaan ole. Ainoa fasismiin viittaava tekijä islamiin kohdistuvien ennakkoluulojen suhteen oli epäluottamus valtioelimiin, jolla todettiin yhteys oikeistopopulistisen perussuomalaisten äänestämiseen kokoomuksen sijasta. Korostettakoon vielä, että kyseessä oli yksi dimensio kuudesta – yhden sisäryhmän piirre – jonka perusteella ei ole syytä leimata muita sisäryhmiä. Joka tapauksessa tämäkään dimensio ei viitannut fasistiseen ideologiaan, vaan fasistisoitumisen prosessiin, jota dimensio on edistämässä.

Ennakkoluuloisuuteen liittyvän fasismin ymmärtäminen prosessiksi ideologian sijasta on oleellista yhteiskunnallisen keskustelun kannalta. Tällä hetkellä islamiin liittyvä debatti on typistynyt ”natsitteluun” ja vastapuolen ”suvakki” -nimittelyyn. Muun muassa tämä tutkimus osoittaa, ettei tällaisella keskustelulla löydetä yhteisymmärrystä. Todennäköisesti ihmisellä, joka suhtautuu ennakkoluuloisesti muslimeihin ei ole mitään yhteyksiä fasistisiin liikkeisiin. Fasistisoitumisen prosessi, joka liittyy epäluottamukseen valtioelimiin ei näyttäydy tällaisena ihmiselle, joka on pettynyt poliittiseen eliittiin, ja antaa protestiäänensä perussuomalaisille. Äärioikeiston fasistisoiva vaikutus ei ole laajalti tunnettu käsite, vaan lähinnä muutaman yhteiskunnallisen ajattelijan keskuudessa kehitetty teoria. Kirjoittajan toivomuksena on, että tämä tutkimus on yhtenä tekijänä hillitsemässä yhteiskunnallisen keskustelun polarisoitumista tuomalla ymmärrystä osapuolten välille ja auttamalla kohdistamaan fasismisyytökset oikeistolaistumisen prosessiin, ei ennakkoluuloisiin ihmisiin.

5.4 Jatkotutkimuksen aiheita

Sikäli kuin oikeistolaistumista halutaan hillitä, on kehitettävä vaihtoehtoja perussuomalaisille, ja tämä on mahdollista vain jos tiedetään, mihin äänestäjät ovat pettyneet suhteessa vallitsevaan eliittiin, ja mikä perussuomalaisten politiikassa vetoaa ihmisiin. Tästä tutkimuksesta herää kysymys, miksi islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat antavat poliittisen eliitin protestiksi tarkoitetut äänensä perussuomalaisille, eivätkä esimerkiksi vasemmistolle. Selvää on, ettei vasemmiston katsota kykenevän vastaamaan islamin aiheuttamiin ongelmiin oikeistoa paremmin. Mikä on se vastaus, joka vetoaa

perussuomalaisten politiikassa liittyen islamiin, ja voisiko siitä seuranneeseen kysymykseen antaa vastauksen myös muista puolueista.

Toinen tutkimuksesta herännyt kysymys on, kuinka laajasta prosessista epäluottamuksessa valtioelimiin liittyvässä oikeistolaistumisessa on kysymys. Mielenkiintoista olisi myös tietää millainen luottamus edellä mainitulla sisäryhmällä on eri valtion instituutioihin eli mihin instituutioihin luotetaan enemmän ja mihin vähemmän, ja lisäävätkö koulutusaste tai tulot epäluottamusta – toisin sanottuna liittyykö epäluottamus valtioelimiin vastaajan sosioekonomiseen asemaan. Yksi tärkeä jatkotutkimuksen aihe olisi muutenkin tästä tutkimuksesta nousevien polarisoituvien normien jatkotutkimus. Tutkimus herättää kysymyksen, moniko ihminen tosiasiaa toteuttaa tutkimuksesta nousevia latenteja normeja. Tämän tapainen analyysi ei tässä tutkimuksessa ollut kiinnostuksen kohteena, mutta tieto olisi hyödyllinen, sillä sen avulla päästäisiin käsitykseen normien yleisyydestä. Varsinkin eri dimensioiden hierarkia olisi hyvä tietää. Tätä voitaisiin selvittää esimerkiksi erotteluanalyysin avulla. Niin ikään hyviä tutkimuksen aiheita olisivat tämän tutkimuksen perusteella sen arviointi, miten normit ohjaavat käytöstä, sekä tilastollinen analyysi normien polarisoitumisen vauhdista. Tutkimuksen pohjalta olisi myös mielenkiintoista selvittää, miten ääriajattelun pelko vaikuttaa yksilön toimintaan, miksi valtioelimet synnyttävät epäluottamusta ja minkälaisen ihmiskuvan uskonnollinen skeptismi sisältää. Lisäksi olisi mielenkiintoista selvittää kaikkien dimensioiden kohdalta, kuinka nopeaa polarisoituminen on.

Vaikka tässä tutkimuksessa ollaankin kiinnostuneita kaikenlaisista normeista, joita ennakkoluuloisuuden taustalla on, tutkimuksen pääasiallinen kiinnostuksen kohde on kuitenkin fasismin suhde ennakkoluuloihin. Tutkimusasetelmasta aiheutuen huomiota ei ole kiinnitetty niin vahvasti normeihin. Tämänkaltaisen tutkimus olisi kuitenkin mahdollista tehdä ja se toivottavasti tulevaisuudessa tehdäänkin tämän tutkimuksen jatkoanalyysinä.

Viimeisenä tutkimuksesta nousevana jatkotutkimuksen aiheena ovat islamiin liittyvät uhkakuvat. Tutkimuksessa on osoitettu, että islamiin kohdistuvat ennakkoluulot ovat ylimitoitettuja ja haittaavat muslimien elämää. Tutkimuksessa pyrittiin hillitsemään islamiin liittyvän keskustelun kärjistymistä ja vähentämään stereotyyppioita tuottamalla tietoa ilmiöstä. Tällainen työ on parhaimmillaankin hidasta, eikä paranna riittävästi muslimien asemaa. Kaikista paras ratkaisu muslimien kannalta olisi uhkakuvien väheneminen ja muuttuminen realistisemmiksi. Näistä pohdinnoista nousee jatkotutkimuksen aihe, mitä uhkakuvia islamiin liittyy. Koska polarisaation taustalla ovat uhkakuvat, voidaan polarisaatiota hillitä

vähentämällä uhkakuvia. Tätä varten pitäisi olla tiedossa, mitä uhkia islamiin oikeastaan liitetään. Näiden uhkien järkipärisyyttä ja mahdollisia ratkaisuyrityksiä olisi sitten paljon helpompi kehitellä ilman ylimääräistä etnosentrismia, objektiivisen tiedon valossa. Tällaisen tutkimuksen jälkeen oltaisiin jo askeleen lähempänä etnosentrismistä ja syrjinnästä vapaata islam -suhdetta.

5.5 Lopuksi

Tämän tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena oli selvittää, onko muslimeihin kohdistuva ennakkoluuloisuus luonteeltaan fasistista. Syynä tähän aihepiiriin ei ollut pelkästään muslimien tilanne, joka jo itsessään on huolestuttava, muslimien joutuessa yhä useammin Suomessa viharikollisuuden kohteeksi. Alkuperäisenä syynä tutkimukseen oli se, että fasismi nähdään uhkana, jota ei missään olosuhteissa tule hyväksyä. Tutkimuksen alussa oli epäselvää, onko ennakkoluulojen taustalla fasismia. Tämä tutkimus antaa kuitenkin lisätietoa aiheesta, ja auttaa suhtautumaan ennakkoluuloisuuteen ilmiönä ilman turhia stereotyyppioita. Muslimeihin kohdistuva ennakkoluuloisuus oli ja ei ollut luonteeltaan fasistista. Tutkimus osoitti, ettei normien taustalla ollut fasistista ideologiaa. Sen sijaan yhdellä dimensioista, epäluottamuksella valtioelimiin, todettiin yhteys Suomen oikeistopopulistisen puolueen eli perussuomalaisen äänestämisen kanssa. Oikeistopopulismien määritelmän perusteella oikeistopopulismi fasistisoi yhteiskuntaa. Epäluottamus valtioelimiin aiheuttaa siis yhteiskunnan fasistisoitumista.

Pohjimmiltaan strateginen oikeistolaistaminen on rassistinen prosessi. Se korostaa nativistisesti Suomea tai suomalaisuutta, mihin vedoten maahanmuuttajien oikeuksia pidetään lähtökohtaisesti toissijaisina (Koivulaakso 2012, 259). Rikostilastot ja se, että rikossyytteitä saavat ihmiset valitaan eduskuntaan puhuvat karua kieltään. Lisäksi oikeistolaistamiseen liittyvään rasismiin kytkeytyy toinenkin ongelma. Fasistisoituminen on erittäin haitallinen prosessi siksi, että sen oikeistolaistaessa yhtäaikaaisesti koko yhteiskuntaa, sen sisältämää rasismia on vaikea tunnistaa. Tämä näkyy erityisen selvästi muslimeja kohdanneessa tilanteessa. Vaikka uskonnonvapautta pidetään yhtenä demokraattisen valtion ihmisoikeuksista, on yhteiskunta muuttunut koko ajan suvaitsevammaksi muslimeja kohtaan toteutetulle syrjinnälle.

Yhteiskunnan fasistisoituminen pitäisi estää. Tähän ei kuitenkaan päästä syyttelemällä yksilöitä näiden valinnoista tai olemattomasta ideologiasta. Sen sijaan pitäisi pystyä tarjoamaan vaihtoehtoja poliittiselle eliitille, johon islamiin ennakkoluuloisesti suhtautuvat

ovat tyytymättömiä. Kuten edellisessä luvussa on esitetty, olisi oman tutkimuksensa paikka selvittää, mitkä tekijät saavat perussuomalaiset vaikuttamaan uskottavalta vaihtoehdolta. Tämän tyyppistä analyysiä kannattaisi muiden puolueiden tehdä, jos ne haluavat pysäyttää fasistisoitumisen Suomessa.

Toinen mahdollinen tapa fasistisoitumisen estämiseksi olisi suomalaisten ja muiden oikeistopopulististen puolueiden muuttuminen vähemmän nationalistisiksi. Tällöin puolueet eivät oikeistolaistaisi puoluekenttää. Tämän tapaista työtä voivat tehdä vain puolueeseen kuuluvat ja puolueen johto, joka on erittäin vahva oikeistopopulistisissa puolueissa niin meillä kuin muualla.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Abrams, D. & Hogg M. A. (1988): Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18 (4), 317–334.

Abrams, D. & Hogg, M. A. (1990): *Social Identity Theory: Constructive and Critical Advances*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Adorno, T. W.; Frenkel-Brunswik, E.; Levinson, D. J. & Stanford, R. N. (1950): *The authoritarian personality*. New York: Harper & Row.

Arter, D. (2010): The Breakthrough of Another West European Populist Radical Right Party? The Case of the True Finns. *Government and opposition*, 45 (4), 484–504.

Bass, B. M. & Dunteman, G (1963): Biases in the evaluation of one's own group, its allies and opponents. *Journal of conflict resolution*, 7 (1), 16–20.

Berkowitz, L. (1962): *Aggression: A social psychological analysis*. New York: McGraw-Hill.

Berkowitz, L. (1969): The frustration-aggression hypothesis revisited. Teoksessa L. Berkowitz (toim.) *Roots of aggression: A re-examination of the frustration aggression hypothesis*. New York: Atherton Press.

Berkowitz, L. (1974): Some determinants of impulsive aggression: Role of mediated associations with reinforcements for aggression. *Psychological Review*, 81 (2), 165–176.

Bjørgo, T. (2004): *Justifying Violence: Extreme Nationalist and Racist Discourses in Scandinavia*. Teoksessa *Fascism and Neofascism: Critical Writings on the Radical Right in Europe*. New York: Palgrave Mcmillan.

Blamires C. P. & Jackson P. (2006): *World Fascism: A Historical Encyclopedia*.

Blake, R.R. & Mouton, J. S. (1986): *Executive achievement*. Houston: Gulf Coast Publishing.

Blalock, H. M. (1957): Percent nonwhite and discrimination in the south. *American Sociological Review*, 22 (6), 677–682.

- Bobo, L. D. (1983): Whites` opposition to busing: Symbolic racism or realistic conflict? *Journal of Personality and Social Psychology*, 45 (6), 1196–1210.
- Brewer, M. D. & Cambell, D. T. (1976): *Ethnocentrism and intergroup attitudes: East African evidence*. New York: Halsted Press.
- Brown, R. (2000): *Group Processes*. Malden: Blackwell.
- Brown, R.; Condor, S.; Mathews, A.; Wade, G. & Williams, J. (1986): Explaining intergroup differentiation in an industrial organization. *Journal of Occupational Psychology*, 59 (4), 273–286.
- Campbell, D. T. (1965): Ethnocentric and other altruistic motives. Teoksessa D. Levine (toim.) *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol. 13) Lincoln: University of Nebraska Press.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. & Kawakami, K. (2003): Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6 (1), 5–21.
- Dyrkheim, É. (1985): *Las règles de la méthode sociologique*.
- Ehrlich, H. (1973): *The Social Psychology of Prejudice*. New York: Wiley.
- Festinger, L. (1954): A theory of social comparison processes. *Human relations* 7 (2), 117-40.
- Fiedler, F. E. (1967): The effect of inter-group competition on group member adjustment. *Personnel Psychology*, 20(1), 33–44.
- Forgas, J. P. & Tajfel, H (1981): *Social categorization: Cognitions, valuen and groups*.
- Glaser, J. M. (1994): Back to the black belt: Racial environment and white racial attitudes in south. *Journal of Politics*, 56 (1), 21–41.
- Griffin, R. (1991) *The nature of fascism*.
- Hamilo, M (2015): *Punavihreä kupla*
- Hamilton, D. L. (1981): (toim.) *Cognitive Processess in Stereotyping and Intergroup Behaviour*. Hilldale: NJ: Erlbaum.
- Hanfling, O. (1981): *Logical positivism*. Oxford: Blackwell.
- Harvey, O. J (1956): An experimental investigation of negative and positive relations between small groups through judgemental indices. *Sociometry*, 14 (1), 201–209.

- Hewstone, M.; Rubin, M. & Willis, H. (2002): Intergroup Bias. *Annual Review of Psychology* 53 (1), 575–604.
- Hintikka, J. (2001): Looginen empirismi 58 vuotta myöhemmin. Teoksessa J. Hiipakka & R. Vilkkonen (toim.) *Filosofian köyhyys ja rikkaus: Nykyfilosofian kartoitusta*. Helsinki: Art House.
- Hogg, M. A.; Turner, J. C. & Davidson, B. (1990): Polarized norms and social frames of reference: Test of the self-categorization theory of group polarization. *Basic and Applied Social Psychology*, 11 (1), 77–100.
- Jokisalo, J. (2016): Euroopan radikaali oikeisto. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Jääntti, B. & Bahman, A. (2018): Syyrian sota. Demokratiatoiveet diktatuurin ja islamismin ristitilassa, Helsinki: Tammi.
- Koivulaakso, D.; Andersson, L. & Brunila, M. (2012): Äärioikeisto Suomessa. Helsinki, Into Kustannus Oy.
- Lemyre, L. & Smith, P. M. (1985): Intergroup Discrimination and Self-Esteem in the Minimal Group Paradigm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (3), 660–670.
- Leskinen, E. (1987): Faktorianalyysi: Konfirmatoristen faktorimallien teoria ja rakentaminen. Jyväskylä, Jyväskylän yliopiston tilastotieteen laitos.
- Lippmann, W. (1922): *Public Opinion*. London: George Allen and Unwin.
- Metsämuuronen, J. (2009): Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä.
- Modest, W. & de Koning, A. (2016): "Anxious politics in the European city: an introduction" Julkaisussa: *Patterns of Prejudice*, 50 (2), 97–108.
- Mudde, C. (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press
- Nieminen, J. (2011): Kolmannen aallon oikeistoradikalismien sukupuolittunut kannatus: Poliittinen tyyli ja nuoret miehet. *Politiikka*, 53 (4), 303–311.
- Niiniluoto, I. (1999): *Critical scientific realism*. Oxford: Oxford University Press.
- Nummenmaa, L. (2004): *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Oakes, P. J. T. & Turner, J. C. (1980): Social categorization and intergroup behavior: Does minimal intergroup discrimination make social identity more positive? *European Journal of Social Psychology*, 10, 295–301.

- Oakes, P. J. & Turner J. C (1986): The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, 25 (3), 237–252.
- Pekonen, K. (1999): Suomi poikkeuksena? Uusi radikaali oikeisto Euroopassa ja Suomessa. *Tieteessä tapahtuu*. 1999/5.
- Reynolds, K. J. & Turner, J. C. (2001): Prejudice as a Group Process: The Role of Social Identity. Teoksessa M. Augoustinos (toim.) *Understanding prejudice, racism and social conflict*. Lontoo: Sage Publications, 159–178.
- Rothbart, M. (1981): Memory processes and social beliefs. Teoksessa D. Hamilton (toim.) *Cognitive Processes in Stereotyping and Intergroup Behaviour*. Hillsdale: NJ: Erlbaum.
- Seago, D. (1947): Stereotypes before pearl harbor and after. *Journal of Psychology* 23 (1), 55-63.
- Sherif, M; Harvey, O. J.; White, B. J. ; Hood, W. R. & Sherif C. W. (1961): *Intergroup cooperation and competition: The Robbers Cave Experiment*. Norman, Okla: University Book Exchange.
- Sherif, M. & Sherif, C. W. (1953): *Group in harmony and tension*. New York: Harper Brothers.
- Sidanius, J. & Pratto, F. (1999): *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Ghambridge University Press.
- Sinokki, J. (2017): *Rasismi ja filosofia*. Turku: Eetos.
- Suhonen, P. (2011): Mistä perussuomalaiset tulevat. Teoksessa: Matti Wiberg (toim.) *Populismi. Kriittinen arvio*. Helsinki: Edita 61–81.
- Sundström, L. (2007): *Fasismi*. Keuruu: Otava.
- Tajfel, H. E. (1972a): Experiments in a vacuum. Teoksessa J. Israel & H. Tajfel (toim.) *The context of social psychology: A critical assessment*. London: Academic Press, European Monographs in Social Psychology.
- Tajfel, H. E (1974): Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13 (2), 65–93.
- Tajfel, H. E. (1975): The exit of social mobility and the voice of social change: Notes on the social psychology of intergroup relations. *Social Science Information*, 14 (2), 101-118.

Tajfel, H. E. (1978): Differentiation between Social Groups Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations. Cambridge: MA Academic Press.

Tajfel, H. E. (1981a): Human Groups and Social Categories : Studies in Social Psychology. Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H. E. (1981b): Social stereotypes and social groups. Teoksessa J. C. Turner & H. Giles (toim.) Intergroup behaviour. Oxford: Blackwell.

Tajfel, H. E. (toim.) (1982a): Social Identity and Intergroup Relations. Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H. E.; Billig, M. G.; Bundy, R. P. & Flament, C (1971): Social categorization and intergroup behaviour. European Journal of Social Psychology, 1 (2), 149–178.

Tajfel, Henry E. & Forgas, J. P. (1981): Social categorization: Cognitions, values and groups. Teoksessa J. P. Forgas (toim.) Social Cognition: Perspectives on Everyday Understanding. London: Academic Press.

Tajfel, H. E. & Turner, J. C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. Teoksessa T. Postmes & N. R. Branscombe (toim.) Rediscovering social identity : Key readings in social psychology, (s. 173-188). New York: Routledge.

Turner, John C. & Giles, H (1981a): Introduction: The social psychology of intergroup behaviour. Teoksessa J. C. Turner & H. Giles (toim.) Intergroup behaviour. Oxford: Basil Blackwell and Chigago: University of Chigago Press.

Turner, J. C.; Hogg, M. A.; Oakes, P. J.; Reicher, S. D. & Wetherell, M. S. (1987): Rediscovering the Social Group A Self-Categorization Theory. New York: Blackwell.

Toivonen, T. (2011): Perussuomalaisten nousun taustoista. Teoksessa: Mati Wiberg (toim.) Populismi. Kriittinen arvio. Helsinki: Edita 82–93.

Vahervuo, T. & Ahmavaara, Y. (1958): Johdatus faktorianalyysiin. Porvoo, WSOY.

Vinacke, W. E. (1964): Intra-group power differences, strategy, and decision in inter-triad competition. Sociometry, 27 (1), 25–40.

Digitaaliset lähteet

Ahokas, M.: Sosiaalipsykologian klassikkojen esittelyjä – Helsingin yliopiston Avoin yliopisto. Helsingin yliopisto [jakaja]. Saatavissa:

<https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/sosiaalipsykologia/allport.htm> [viitattu: 28.5.2019].

Brolin, D. (2012): Vad är fascism. Ny Tid. Osoitteessa: <http://www.nytid.fi/2012/06/vad-ar-fascism> [viitattu 27.9.2019].

Esbati, A. (2009): Ali Esbati från Antirasistiskt forum. Dakens konflikt. Osoitteessa: <http://www.dagenskonflikt.se/jesper/ali-esbati-fran-antirasistiskt-forum> [viitattu: 9.9.2019].

Faktorianalyysi – Kvantimotiv (2.7.2004). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto [jakaja]. <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/faktori/faktori.html>.

Heikkilä, T. (2014): Faktorianalyysi. Edita. <http://www.tilastollinentutkimus.fi/5.SPSS/Faktorianalyysi.pdf> [viitattu 28.9.2019].

Honko, Nina (2001): Das Volk steht auf, der Sturm bricht los! Kansallissosialistisen ideologian myytit Adolf Hitlerin puheissa ja kirjoituksissa ennen NSDAP:n valtaannousua 1928–1930. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/89151/gradu00077.pdf?sequence=1> [viitattu 26.11.2019].

International social survey programme (ISSP) & Melin, H. (Tampereen yliopisto): ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3331>.

International social survey programme (ISSP) & Melin, H. (Tampereen yliopisto): ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3331>. [k64b] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät: Muslimit? <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3331> [viitattu 24.05.2019].

ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [koodikirja]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2019. Saatavissa: <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD3331/PIP/cbF3331.pdf> [viitattu 13.5.2019]. Koodikirja on osa aineistoa International social survey programme (ISSP) & Melin, H. (Tampereen yliopisto): ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3331>.

ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto. Kyselylomake [verkkoaineisto]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. Saatavissa: https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD3331/PIP/quF3331_fin.pdf [viitattu 13.5.2019]. Kyselylomake on osa aineistoa International social survey programme (ISSP) & Melin, Harri (Tampereen yliopisto): ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2019-03-27). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD333102>. April 2012.

Miettunen, J. (19.10.2006): Eksploratiivinen faktorianalyysi. Kvantitatiivinen tutkimus hoitotieteissä, Oulu.

Nurminen, E (2017): Kiertävät tunteet, sukupuoli ja rodullistaminen rajojen sulkemista vaativissa mielenosoituksissa. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101476/GRADU-1497268206.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 2.8.2019].

Taanila, A. (17.4.2019) 7 Mielipideasteikon keskiarvo: Akin menetelmäblogi. <https://tilastoapu.wordpress.com/2011/10/18/mielipideasteikon-keskiarvo/> [viitattu 8.8.2019].

Taanila, A. (2.5.2013) Kruskal-Wallis -testi / Akin menetelmäblogi. <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/04/14/kruskal-wallis-testi/> [viitattu 19.11.2019].

Terho, S. (16.3.2010): Ikävän totuuden äärellä. Blogi kirjoitus. <http://www.sampoterho.net/?p=649>.

Turun sanomat (26.11.2018) Viharikosepäilyjen määrä kääntyi taas kasvuun – Uskonnon motivoimat rasistiset rikosepäilyt kasvoivat yli puolella. Kotimaa. <https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/4168289/Viharikosepaailyjen+maara+kaantyi+taas+kasvuun++uskonnon+motivoimat+rasistiset+rikosepailyt+kasvoivat+yli+puolella> [viitattu 31.5.2019].

Wolfschlag, C. (2.4.2012): In der Wagenburg der Islamkritiker. Junge Freiheit. <https://jungefreiheit.de/kolumne/2012/in-der-wagenburg-der-islamkritiker/> [viitattu 10.9.2019].

Yle Uutiset (8.6.2012) KKO Kovensi Halla-ahon tuomiota. <https://yle.fi/uutiset/3-6171365> [viitattu 10.8.2019].

Yle Uutiset (26.11.2018) Poliisille ilmoitettujen viharikosten määrä nousi – Yli puolet sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää. <https://yle.fi/uutiset/3-10523048> [viitattu 31.5.2019].

YLE Uutiset (29.3.2019) Perussuomalaisten ykkösnimi Espoosta tuomittiin uskonrauhan rikkomisesta ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006052757.html> [Viitattu 10.8.2019].

LIITTEET

Liite 1. Muuttujat

Liitteessä esitellään tutkimuksessa käytetyt, ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineistosta poimitut tausta- ja tutkimusmuuttujat. Muuttujista on poistettu tiedot niiltä vastaajailta, jotka eivät vastanneet kysymykseen [k64b] Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät? Muslimit. 1: Erittäin uhkaavia (ISSP 2018: uskonto IV: Suomen aineisto, k64b). Lisäksi liitteessä esitellään tutkimuksen aikana uudelleen koodatut tutkimusmuuttujat.

Tutkimuksen alkuvaiheessa tutkimusmuuttujat uudelleen koodattiin ilman puuttuvia arvoja faktorianalyysiä varten. Tässä liitteessä uudelleen koodattujen muuttujien arvot on ilmoitettu vain siinä tapauksessa, jos muuttuja on otettu mukaan lopulliseen faktorimalliin. Uudet muuttujat on nimetty alkuperäisellä numerolla siten, että muuttujan nimen alkuun on vaihdettu k kirjaimen sijasta u.

Puuttuvien arvojen uudelleenkoodauksen jälkeen tutkimusmuuttujat käännettiin saman suuntaisiksi ja standardisoitiin. Käännetyt muuttujat on merkitty k-kirjaimelle ja standardisoidut muuttujat z:lla. Liitteen lopussa on esitelty tutkimuksen lopulla muodostetut summamuuttujat (s1–6).

Taustamuuttujat

[k1]

Kysymysteksti

Oletko...

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Mies	1	90
Nainen	2	78
		SYSMISS 1

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 168
maksimi 2
minimi 1
keskiarvo 1,46
keskihajonta ,500

[k2]

Kysymysteksti

Minä vuonna olet syntynyt?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
1989–2002	1	20
1979–1988	2	25
1969–1978	3	44
1959–1968	4	31
1949–1958	5	31
1944–1948	6	16
		SYSMISS 2

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 167
maksimi 2002
minimi 1944
keskiarvo 1969,54
keskihajonta 14,926

[k69]

Kysymysteksti

Kuulutko johonkin kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön? Valitse vain yksi vaihtoehto.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Evankelis-luterilaiseen kirkkoon	1	100
Ortodoksiseen kirkkoon	2	1
Muuhun kristilliseen kirkkoon	4	4

tai yhteisöön		
Olen juutalainen	5	1
En kuulu kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön	11	63

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 11

minimi 1

keskiarvo 4,83

keskihajonta 4,803

[k72]

Kysymysteksti

Jotkut ihmiset jättävät nykyään syystä tai toisesta äänestämättä. Äänestitkö viime eduskuntavaaleissa huhtikuussa 2015? Valitse vain yksi vaihtoehto.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Kyllä -> Siirry kysymykseen 73.	1	130
En -> Siirry kysymykseen 74.	2	27
Minulla ei ollut äänioikeutta -> Siirry kysymykseen 74.	3	12

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 3

minimi 1

keskiarvo 1,30

keskihajonta ,596

[k73]

Kysymysteksti

Minkä puolueen ehdokasta äänestit eduskuntavaaleissa 2015? Valitse vain yksi vaihtoehto.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Suomen Keskusta (Kesk.)	1	13
Kansallinen Kokoomus (Kok.)	2	30
Perussuomalaiset (PS)	3	40
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP)	4	13
Vihreä liitto (Vihr.)	5	9
Vasemmistoliitto (Vas.)	6	3
Suomen ruotsalainen kansanpuolue (RKP)	7	1
Suomen Kristillisdemokraatit (KD)	8	2
		SYSMISS 58

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 111

maksimi 8

minimi 1

keskiarvo 2,9820

keskihajonta 1,42690

Tutkimusmuuttujat

[k25]

Kysymysteksti

Onko mielestäsi väärin vai ei, jos naimisissa olevalla henkilöllä on avioliiton ulkopuolinen sukupuoliuhde?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aina väärin	1	107
Lähes aina väärin	2	53

Vain joskus väärin	3	7
Ei lainkaan väärin	4	2

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 1,46

keskihajonta 1,624

[k26]

Kysymysteksti

Onko mielestäsi väärin vai ei, jos kahdella samaa sukupuolta olevalla aikuisella on sukupuolisuhde?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aina väärin	1	34
Lähes aina väärin	2	14
Vain joskus väärin	3	12
Ei lainkaan väärin	4	97
		SYSMISS 15

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 154

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,08

keskihajonta 1,260

[k27]

Kysymysteksti

Onko mielestäsi väärin vai ei, että nainen tekee abortin, mikäli perhe on erittäin pienituloinen eikä sillä ole varaa enää useampiin lapsiin?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aina väärin	1	18
Lähes aina väärin	2	17

Vain joskus väärin	3	41
Ei lainkaan väärin	4	93

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,26

keskihajonta 1,011

[k28]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Miehen tehtävä on ansaita rahaa, naisen tehtävä on huolehtia kodista ja perheestä.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	2
Samaa mieltä	2	5
En samaa enkä erimieltä	3	34
Eri mieltä	4	58
Täysin eri mieltä	5	70

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 4,12

keskihajonta ,912

[k29a]

Kysymysteksti

Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Eduskunta

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	2

Luotan melko paljon	2	31
Luotan jonkin verran	3	42
En juurikaan luota	4	47
En luota ollenkaan	5	44
		SYSMISS 3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 166

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 3,60

keskihajonta 1,106

[k29b]

Kysymysteksti

Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Elinkeinoelämä ja teollisuus

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	8
Luotan melko paljon	2	47
Luotan jonkin verran	3	75
En juurikaan luota	4	28
En luota ollenkaan	5	7
		SYSMISS 4

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 165

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,87

keskihajonta ,898

[k29c]

Kysymysteksti

Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Kirkot ja uskonnolliset organisaatiot

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	4
Luotan melko paljon	2	28
Luotan jonkin verran	3	53
En juurikaan luota	4	37
En luota ollenkaan	5	40
		SYSMISS 7

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 162

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 3,50

keskihajonta 1,116

[k29d]

Kysymysteksti

Kuinka paljon luotat seuraaviin tahoihin? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Tuomioistuimet ja oikeusjärjestelmät

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	14
Luotan melko paljon	2	61
Luotan jonkin verran	3	52
En juurikaan luota	4	26
En luota ollenkaan	5	12
		SYSMISS 4

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 165

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,76

keskihajonta 1,053

[k30]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonnollisten johtajien ei pitäisi yrittää vaikuttaa siihen, miten ihmiset äänestävät vaaleissa.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	109
Samaa mieltä	2	24
En samaa enkä erimieltä	3	25
Eri mieltä	4	8
Täysin eri mieltä	5	3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 1,65

keskihajonta 1,012

[k31a]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Luotamme liikaa tieteeseen emmekä tarpeeksi uskontoon.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	9
Samaa mieltä	2	15
En samaa enkä eri mieltä	3	31
Eri mieltä	4	43
Täysin eri mieltä	5	71

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5
minimi 1
keskiarvo 3,90
keskihajonta 1,198

[k31b]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Uskonnot saavat yleisesti ottaen aikaan enemmän konflikteja kuin rauhaa.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	70
Samaa mieltä	2	63
En samaa enkä eri mieltä	3	23
Eri mieltä	4	11
Täysin eri mieltä	5	2

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 1,88

keskihajonta ,954

[k31c]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Ihmiset, joilla on erittäin voimakkaita uskonnollisia käsityksiä, ovat usein liian suvaitsemattomia muita kohtaan.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	99
Samaa mieltä	2	53
En samaa enkä eri mieltä	3	6
Eri mieltä	4	8
Täysin eri mieltä	5	3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 1,59

keskihajonta ,899

[k32]

Kysymysteksti

Onko Suomessa kirkolla ja uskonnollisilla organisaatioilla mielestäsi liikaa vai liian vähän valtaa?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aivan liikaa valtaa	1	24
Jonkin verran liikaa valtaa	2	48
Sopivasti valtaa	3	65
Jonkin verran liian vähän valtaa	4	7
Aivan liian vähän valtaa	5	3
		SYSMISS 22

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 147

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,44

keskihajonta ,892

[k33]

Kysymysteksti

Ihmiset kuuluvat eri uskontoihin ja heillä on erilaisia uskonnollisia näkemyksiä. Hyväksyisitkö, jos toista uskontokuntaa tai toisenlaisia uskonnollisia näkemyksiä edustava henkilö kuin sinä itse avioituisi sukulaisesi kanssa?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Ehdottomasti hyväksyisin	1	44
Luultavasti hyväksyisin	2	83
Luultavasti en hyväksyisi	3	21
Ehdottomasti en hyväksyisi	4	9
		SYSMISS 12

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 157

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 1,97

keskihajonta ,804

[k34a]

Kysymysteksti

On henkilöitä, joiden näkemyksiä suurin osa väestöstä pitää äärimmäisinä. Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada... Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

järjestää julkisia kokoontumisia näkemystensä ilmaisemiseksi?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Ehdottomasti tulisi saada	1	6
Luultavasti tulisi saada	2	18
Luultavasti ei tulisi saada	3	38
Ehdottomasti ei tulisi saada	4	107

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,48

keskihajonta ,816

[k34b]**Kysymysteksti**

On henkilöitä, joiden näkemyksiä suurin osa väestöstä pitää äärimmäisinä. Ajattele uskonnollisia ääriryhmiä, joiden mielestä oma uskonto on ainoa oikea ja kaikkia muita uskontoja pitäisi pitää vihollisina. Tulisiko heidän saada... Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

tuoda julki näkemyksiään internetissä tai sosiaalisessa mediassa?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Ehdottomasti tulisi saada	1	10
Luultavasti tulisi saada	2	23
Luultavasti ei tulisi saada	3	39
Ehdottomasti ei tulisi saada	4	97
En osaa sanoa	8	0

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 8

minimi 1

keskiarvo 2,96

keskihajonta 2,279

[k53a]**Kysymysteksti**

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

Uskonnon harjoittaminen auttaa ihmisiä saamaan ystäviä.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	19
Samaa mieltä	2	55
En samaa enkä eri mieltä	3	51
Eri mieltä	4	14
Täysin eri mieltä	5	7

En osaa sanoa	8	23
---------------	---	----

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 8

minimi 1

keskiarvo 3,30

keskihajonta 2,089

[k54]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Uskonnot ovat yleensä este naisten ja miesten väliselle tasa-arvolle.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	36
Samaa mieltä	2	72
En samaa enkä eri mieltä	3	33
Eri mieltä	4	16
Täysin eri mieltä	5	12

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,44

keskihajonta 1,125

[k55a]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

Valtiovallan ei tulisi puuttua eri uskontojen pyrkimyksiin levittää uskoaan.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	19
Samaa mieltä	2	20
En samaa enkä eri mieltä	3	48
Eri mieltä	4	35
Täysin eri mieltä	5	47

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 3,48

keskihajonta 1,302

[k55b]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

Eri uskontokuntiin kuuluvat eivät tule toimeen keskenään, kun he asuvat lähellä toisiaan.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	21
Samaa mieltä	2	45
En samaa enkä eri mieltä	3	45
Eri mieltä	4	25
Täysin eri mieltä	5	8
		SYSMISS 25

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 144

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,68

keskihajonta 1,095

[k56a]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

Uskonto edustaa Suomessa menneisyyttä, ei tulevaisuutta.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	33
Samaa mieltä	2	35
En samaa enkä eri mieltä	3	57
Eri mieltä	4	32
Täysin eri mieltä	5	12

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,71

keskihajonta 1,180

[k56b]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä? Valitse kummaltakin riviltä yksi vaihtoehto.

Uskonto on nykyään Suomessa aivan yhtä tärkeä osa elämää kuin ennenkin.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	7
Samaa mieltä	2	30
En samaa enkä eri mieltä	3	30

Eri mieltä	4	60
Täysin eri mieltä	5	42

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 3,56

keskihajonta 1,156

[k57c]

Kysymysteksti

Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Evankelis-luterilainen kirkko

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin myönteinen	1	44
Melko myönteinen	2	84
Ei myönteinen eikä kielteinen	3	27
Melko kielteinen	4	6
Erittäin kielteinen	5	3
		SYSMISS 5

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 164

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,02

keskihajonta ,865

[k57j]

Kysymysteksti

Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Islam?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Melko myönteinen	2	1
Ei myönteinen eikä kielteinen	3	2
Melko kielteinen	4	14
Erittäin kielteinen	5	142
		SYSMISS 10

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 159

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 4,87

keskihajonta ,423

[k57m]

Kysymysteksti

Seuraavassa luetellaan joukko uskontoja ja uskonnollisia ryhmiä. Millainen mielikuva sinulla on niiden jäsenistä? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Juutalaisuus?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin myönteinen	1	5
Melko myönteinen	2	33
Ei myönteinen eikä kielteinen	3	60
Melko kielteinen	4	18

Erittäin kielteinen	5	25
		SYSMISS 28

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 141

maksimi 51

minimi 1

keskiarvo 3,18

keskihajonta 1,091

[k63]

Kysymysteksti

Ajattele tilannetta, jossa jokin uusi laki olisi ristiriidassa uskontosi ja sen opetusten kanssa. Miten toimisit?

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Ehdottomasti noudattaisin lakia	1	44
Luultavasti noudattaisin lakia	2	40
Luultavasti noudattaisin uskonnollisia periaatteitani	3	13
Ehdottomasti noudattaisin uskonnollisia periaatteitani	4	8
Minulla ei ole uskonnollisia periaatteita	5	45
En osaa sanoa	8	19

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 8

minimi 1

keskiarvo 3,39

keskihajonta 2,254

[k64a]

Kysymysteksti

Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Kristityt

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin uhkaavia	1	3
Melko uhkaavia	2	5
Eivät kovin uhkaavia	3	49
Eivät lainkaan uhkaavia	4	107
		SYSMISS 5

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 164

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,59

keskihajonta ,645

[k64e]

Kysymysteksti

Ovatko seuraaviin ryhmiin kuuluvat mielestäsi uhkaavia vai eivät? Valitse jokaiselta riviltä yksi vaihtoehto.

Juutalaiset

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin uhkaavia	1	16
Melko uhkaavia	2	12
Eivät kovin uhkaavia	3	59
Eivät lainkaan uhkaavia	4	54
		SYSMISS 28

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 141

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,07

keskihajonta ,967

[k67]

Kysymysteksti

Mitä mieltä olet seuraavasta väittämästä? Valtion lakien ei tulisi perustua mihinkään uskontoon.

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin samaa mieltä	1	104
Samaa mieltä	2	38
En samaa enkä eri mieltä	3	12
Eri mieltä	4	12
Täysin eri meiltä	5	3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 163

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 1,64

keskihajonta 1,005

Muuttujat joista on poistettu puuttuvat tiedot

u26

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aina väärin	1	34
Lähes aina väärin	2	14
Vain joskus väärin	3	27

Ei lainkaan väärin	4	94
--------------------	---	----

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,08

keskihajonta 1,203

u29a

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	2
Luotan melko paljon	2	31
Luotan jonkin verran	3	42
En juurikaan luota	4	50
En luota ollenkaan	5	44

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 3,60

keskihajonta 1,096

u29b

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	8
Luotan melko paljon	2	47
Luotan jonkin verran	3	79
En juurikaan luota	4	28
En luota ollenkaan	5	7

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5
minimi 1
keskiarvo 2,87
keskihajonta ,888

u29c

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	4
Luotan melko paljon	2	28
Luotan jonkin verran	3	53
En juurikaan luota	4	44
En luota ollenkaan	5	40

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 5
minimi 1
keskiarvo 3,50
keskihajonta 1,092

u29d

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Luotan täysin	1	14
Luotan melko paljon	2	61
Luotan jonkin verran	3	56
En juurikaan luota	4	26
En luota ollenkaan	5	12

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 5
minimi 1

keskiarvo 2,76

keskihajonta 1,040

u32

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aivan liikaa valtaa	1	24
Jonkin verran liikaa valtaa	2	70
Sopivasti valtaa	3	65
Jonkin verran liian vähän valtaa	4	7
Aivan liian vähän valtaa	5	3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,44

keskihajonta ,831

u57c

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin myönteinen	1	44
Melko myönteinen	2	89
Ei myönteinen eikä kielteinen	3	27
Melko kielteinen	4	6
Erittäin kielteinen	5	3

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 5

minimi 1

keskiarvo 2,02

keskihajonta ,852

u57m

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin myönteinen	1	5
Melko myönteinen	2	33
Ei myönteinen eikä kielteinen	3	88
Melko kielteinen	4	18
Erittäin kielteinen	5	25

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 51

minimi 1

keskiarvo 3,18

keskihajonta ,996

u64a

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin uhkaavia	1	3
Melko uhkaavia	2	5
Eivät kovin uhkaavia	3	49
Eivät lainkaan uhkaavia	4	112

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,59

keskihajonta ,635

u64e

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Erittäin uhkaavia	1	16,
Melko uhkaavia	2	12,
Eivät kovin uhkaavia	3	87,
Eivät lainkaan uhkaavia	4	54,

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4

minimi 1

keskiarvo 3,07

keskihajonta ,877

Käännetty muuttujat

[kk31b]

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin eri mieltä	1	70
Eri mieltä	2	63
En samaa enkä eri mieltä	3	23
Samaa mieltä	4	11
Täysin samaa mieltä	5	2

[ku32]

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Aivan liian vähän valtaa	1	24

Jonkin verran liian vähän valtaa	2	70
Sopivasti valtaa	3	65
Jonkin verran liikaa valtaa	4	7
Aivan liikaa valtaa	5	3

[kk56a]

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Täysin eri mieltä	1	33
Eri mieltä	2	35
En samaa enkä eri mieltä	3	57
Samaa mieltä	4	32
Täysin samaa mieltä	5	12

[ku64a]

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Eivät lainkaan uhkaavia	1	3
Eivät kovin uhkaavia	2	5
Melko uhkaavia	3	49
Erittäin uhkaavia	4	112

[ku64e]

Frekvenssit

selite/vastausvaihtoehto	arvo	n
Eivät lainkaan uhkaavia	1	16
Eivät kovin uhkaavia	2	12
Melko uhkaavia	3	87
Erittäin uhkaavia	4	54

Standardisoidut muuttujat

[zu26]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi ,76643

minimi -1,727672

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zk27]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi ,73379

minimi -2,23391

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zu29a]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 1,27536

minimi -2,37469

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zu29b]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 2,39699

minimi -2,11003

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zu29c]**Tunnusluvut**

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 1,37306

minimi -2,28843

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

keskihajonta 1,0

[zu29d]**Tunnusluvut**

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 2,15000

minimi -1,69538

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zk31a]**Tunnusluvut**

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi ,92092

minimi -2,41712

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zkk31b]**Tunnusluvut**

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi ,93048

minimi -3,26288

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,0

[zku32]**Tunnusluvut**

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 1,63291
minimi -3,10463
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zk34a]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi ,63558
minimi -3,03958
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zk34b]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi ,72293
minimi -2,54146
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zkk56a]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 1,46584
minimi -1,91609
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zk56b]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 1,24758
minimi -2,21281

keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zu57c]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 3,49336
minimi -1,20243
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zu57m]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 1,83007
minimi -2,18710
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zku64a]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 4,06394
minimi -,62949
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

[zku64e]

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169
maksimi 2,34621
minimi -1,07197
keskiarvo 0,0
keskihajonta 1,0

Summamuuttujat

[s1]

Selite

Tieteeseen perustuva
uskontoskeptismi= $zu_{26}+zk_{27}+zk_{31a}+zkk_{31b}+zku_{32}+zkk_{56a}+zk_{56b}$

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 7,76

minimi -13,64

keskiarvo 0,0

keskihajonta 4,58798

[s2]

Selite

Ääriajattelun pelko= $zk_{34a}+zk_{34b}$

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 1,36

minimi -5,58

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,88216

[s3]

Selite

Uskontoskeptismi= $zu_{29c}+zkk_{31b}+zku_{32}+zkk_{56a}+zu_{57c}$

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 8,90

minimi -8,76

keskiarvo 0,0

keskihajonta 3,57010

[s4]

Selite

Epäluottamus valtioelimiin= $zu_{29a}+zu_{29b}+zu_{29c}+zu_{29d}$

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 6,07

minimi -6,43

keskiarvo 0,0

keskihajonta 2,86438

[s5]**Selite**

Juutalaispelko=zu57m+zku64e

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 4,18

minimi -3,26

keskiarvo 0,0

keskihajonta 1,80216

[s6]**Selite**

Kristinusko ja juutalaissympatia=zu57c+zku64a+zku64e

Tunnusluvut

kelvollisten havaintojen lkm 169

maksimi 9,90

minimi -2,90

keskiarvo 0,0

keskihajonta 2,28010